

Львівський державний університет внутрішніх справ

Інформаційний бюлетень

з проблем діяльності підрозділів
Національної поліції

Львів
2021

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 31 березня 2021 року № 11)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

О. М. Балинська, доктор юридичних наук, професор (*голова редколегії*);
Ю. С. Назар, кандидат юридичних наук, професор (*заступник голови редколегії*);
Г. Я. Савчин, кандидат юридичних наук (*відповідальний секретар*).

Члени редколегії: **О. В. Авраменко**, кандидат юридичних наук, доцент;
І. І. Сидорук, кандидат юридичних наук; **С. С. Гнатюк**, кандидат юридичних наук, доцент; **І. В. Красницький**, кандидат юридичних наук, доцент;
З. Р. Кісіль, доктор юридичних наук, професор; **І. О. Ревак**, доктор економічних наук, доцент; **Д. Є. Забзалюк**, кандидат історичних наук, доцент;
В. С. Бліхар, доктор філософських наук, професор; **І. Ю. Сковронська**, кандидат філологічних наук, доцент; **І. Б. Стахура**, кандидат юридичних наук, доцент;
І. Я. Петрик; **О. В. Сорокач**, кандидат юридичних наук; **В. В. Франчук**, кандидат юридичних наук; **О. М. Капітанець**.

Інформаційний бюлетень з проблем діяльності підрозділів
I-74 Національної поліції / гол. ред. О. М. Балинська. Львів :
Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021.
156 с.

Окреслено проблеми практичної діяльності підрозділів Національної поліції України, зокрема з урахуванням сучасних викликів у сфері здійснення правосуддя, провадження виборчого процесу, додержання гендерного паритету, збереження правопорядку і законності в суспільстві й державі, а також критичні зауваги та пропозиції щодо нормативного забезпечення ефективного функціонування правоохоронних органів.

The problems of practical activity of the units of the National Police of Ukraine are outlined, in particular taking into account modern challenges in the field of justice, conducting the electoral process, maintaining gender parity, preserving law and order in the society and the state, as well as critical remarks and proposals on the effective enforcement of the law enforcement bodies.

Відповідальність за достовірність фактів, статистичних даних, точність викладеного матеріалу покладається на авторів.

ВСТУП

Інформаційний бюлетень з проблем діяльності підрозділів Національної поліції (як періодичне щорічне науково-практичне видання Львівського державного університету внутрішніх справ) пропонує до обговорення новий блок актуальних питань функціонування правоохоронних органів в Україні. Зокрема, робиться акцент на пошуку можливостей вирішення проблемних аспектів динаміки правоохоронної діяльності, причому такі ідеї розглядаються не тільки з теоретичної позиції науково-педагогічних працівників, а й у прикладному контексті бачення юристів-практиків.

З огляду на особливу цінність поєднання результатів наукових розвідок і показників оперативно-службової діяльності, у цьому збірнику з'явилися спільні напрацювання, а з-поміж авторів опублікованих статей приємно відзначити представників Тренінгового центру ГУНП України у Херсонській області, відділу дільничних офіцерів поліції та сектору превентивної комунікації Управління превентивної діяльності ГУНП України у Львівській області.

Серед основних проблемних питань, які розкриваються у публікаціях, аналізується практика Верховного Суду України щодо використання у доказуванні результатів негласних слідчих (розшукових) дій; демонструються труднощі електронного декларування майнового стану публічних службовців; вивчаються принципи організації та правового регулювання внутрішньовідомчого контролю в органах Національної поліції; визначаються оптимальні технічні вимоги до системи відеоспостереження та відеоаналітики для забезпечення ефективної діяльності поліцейських; досліджуються нюанси крос-культурної компетентності працівника поліції; пропонуються варіанти забезпечення публічної безпеки та порядку в умовах запровадження карантинних обмежень; розглядаються особливості застосування окремих видів адміністративних стягнень; розробляються правові заходи запобігання аграрному рейдерству; критично оцінюється дилема встановлення кримінальної відповідальності за сукупність кримі-

нальних правопорушень; пропонуються способи забезпечення відшкодування шкоди під час здійснення дізнання.

Окремо подано рекомендації науково-педагогічних працівників ЛьвДУВС, що стосуються вдосконалення чинних нормативно-правових актів і провадження законопроектної діяльності. Зокрема, пропонуються шляхи імплементації положень Конвенції про кіберзлочинність та підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю; висловлюються зауваження до Проекту Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист»; розглядається можливість схвалення Концепції державної програми розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні на 2021–2026 роки; наводиться тлумачення положень ст. 364 КК України («Зловживання владою або службовим становищем»); пропонується внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо проведення судово-психіатричної експертизи в адміністративному провадженні, а також до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо реалізації положень Закону України «Про цивільну зброю та боеприпаси» тощо.

Резолюції деяких науково-практичних заходів, що проходили на базі ЛьвДУВС упродовж 2020 року, укомплектовано окремим розділом. Рекомендації, що містяться в них, передбачають шляхи та способи зміцнення економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності, сучасні механізми протидії торгівлі людьми, а також результати обговорення актуальних питань підготовки фахівців для Міністерства внутрішніх справ України і Національної поліції України за пріоритетними профілями забезпечення професійної освіти у Львівському державному університеті внутрішніх справ.

Популяризація теоретичних розробок і прикладних напрацювань на основі сучасних методик юридичної науки і практики, а також поширення досвіду інноваційної освітньої діяльності, покращення змісту інтерактивних форм навчання та специфіки їх використання у професійній підготовці правників у Львівському державному університеті внутрішніх справ – усе зорієнтовано на формування в українському суспільстві лідерського потенціалу, безпекової культури, конкурентоспроможної економіки, здатності до змін та підтримання безпечного життєвого середовища.

Розділ 1

ДИНАМІКА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

І. В. Гловюк,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівського державного університету
внутрішніх справ*

ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ СТОСОВНО ВИКОРИСТАННЯ У ДОКАЗУВАННІ РЕЗУЛЬТАТІВ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Блок 1. Розмежування негласних слідчих (розшукових) дій із іншими процесуальними діями:

– твердження прокурора, що вказана негласна слідча розшукова дія є аудіо-, відеоконтролем особи, безпідставні, оскільки, згідно з п. 1 ч. 4 ст. 258 КПК України, аудіо-, відеоконтроль особи є різновидом втручання у приватне спілкування, який складається із доступу до змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним. Колегія суддів погоджується з висновком суду, що спілкування в умовах СІЗО ОСОБА_2 і ОСОБА_9 зі слідчим прокуратури і трьома оперуповноваженими співробітниками поліції, які розслідували злочини, в жодному разі не можна визнати слідчою розшуковою дією аудіо-, відеоконтролем особи, оскільки учасники такого спілкування не мали жодних підстав вважати, що спілкування

є приватним. Більше того, на це вказує прохання ОСОБА_9 надати адвоката під час такого «приватного» спілкування, в чому йому було відмовлено (*Постанова ККС ВС від 24 травня 2018 року, справа № 332/2781/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74409389>*);

– прокурор викликав до свого службового кабінету свідків, зокрема з їхніми захисниками, і проводив з ними бесіди, під час яких неоднозначно давав їм зрозуміти, що треба підтримувати або давати узгоджені покази, які встановлюють факти злочинної діяльності, переконливо свідчить про те, що показання свідків в судовому засіданні щодо тиску на них з боку органу досудового розслідування є обґрунтованими. Така процесуальна дія, як бесіда зі свідком, не передбачена чинним КПК. Більше того, відповідно до ч. 2 ст. 246 КПК України, негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб. Разом з тим, з наданих суду носіїв інформації, на яких зафіксовані наведені негласні слідчі дії, видно, що прокурор обговорює зі свідками їхню поведінку під час дачі показань та слідчих дій, тобто фактично обговорює їхні дії, які негласними не є, що прямо суперечить вищенаведеним положенням ст. 246 КПК (*Постанова ККС ВС від 3 лютого 2020 року, справа № 461/3138/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87424239>*);

– апеляційний суд не звернув уваги на те, що в мотивувальній частині ухвали слідчого судді Апеляційного суду Запорізької області від 8 лютого 2018 року зазначено про необхідність у тимчасовому обмеженні конституційних прав і свобод ОСОБА_1 для встановлення відомостей про нього; осіб, з якими він контактує, що в подальшому може послужити розкриттю кримінального правопорушення, а також для отримання доказів, які мають суттєве значення для виявлення наркотичних засобів, з'ясування обставин злочину, встановлення осіб, які причетні до вчинення протиправних дій, фіксації злочинної діяльності (а.п. 61-62). Це вказує на самостійні підстави та мету проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії, які не обмежувались виключно фіксуванням іншої негласної слідчої (роз-

шукової) дії – контролю за вчиненням злочину у формі оперативної закупки (*Постанова ККС ВС від 4 лютого 2020 року, справа № 311/1110/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87517442>*);

– відповідно до протоколів про результати проведення негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо- та відеоконтролю щодо осіб ОСОБА_1 та ОСОБА_2 від 6 серпня 2015 року № 3/40-2600т, 3/40-2598т, 3/40-2599, колегія суддів погоджується з висновком місцевого суду про те, що в ході вказаних слідчих дій органом досудового розслідування фактично проводився саме допит підозрюваних, а не втручання в приватне життя. При цьому в ході проведення допиту, як правильно було встановлено місцевим судом, підозрюваним не було роз'яснено їхні права та не забезпечено участі захисника, а тому судом першої інстанції обґрунтовано визнано вказані докази недопустимими (*Постанова ККС ВС від 5 березня 2020 року, справа № 666/5448/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88103418>*);

– що ж стосується інформації, яка була в мобільному телефоні ОСОБА_1, то вона була досліджена шляхом включення телефону та огляду текстових повідомлень, які в ньому знаходились і доступ до яких не був пов'язаний із наданням володільцем відповідного серверу (оператором мобільного зв'язку) доступу до електронних інформаційних систем. В тому випадку орган досудового розслідування провів огляд предмета – телефону та оформив його відповідним протоколом, який складений з дотриманням вимог кримінального процесуального закону. За таких обставин Суд не вбачає жодних порушень вимог кримінального процесуального закону при розгляді цього кримінального провадження (*Постанова ККС ВС від 9 квітня 2020 року, справа № 727/6578/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88749345>*).

Блок 2. Використання у доказуванні результатів негласних слідчих (розшукових) дій у разі перекваліфікації злочину:

– судом першої інстанції правильно встановлено, що негласні слідчі дії у виді контролю за вчиненням злочину, від-

повідно до ч. 2 ст. 246 КПК України, можуть проводитись щодо тяжких та особливо тяжких злочинів. Проте інкриміноване ОСОБА_1 кримінальне правопорушення було перекваліфіковане з ч. 3 на ч. 1 ст. 368 КК України 20 червня 2014 року, тобто в день вчинення інкримінованого правопорушення. Відповідно до ст. 12 КК України, злочин, передбачений ч. 1 ст. 368 КК України, є злочином середньої тяжкості, а тому результати негласних слідчих дії правильно визнані недопустимими доказами (*Постанова ККС ВС від 7 червня 2018 року, справа № 604/1071/14-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74630432>*);

– судом апеляційної інстанції правильно встановлено, що негласні слідчі (розшукові) дії, згідно зі ст. 246 КПК України, можуть проводитись щодо тяжких та особливо тяжких злочинів, але до суду стороною обвинувачення скерований обвинувальний акт, яким ОСОБА_2 висунуто обвинувачення за ч. 1 ст. 368 КК України. Відповідно до ст. 12 КК України, злочин, передбачений ч. 1 ст. 368 КК України, є злочином середньої тяжкості, а тому результати негласних слідчих дій правильно визнані недопустимими доказами (*Постанова ККС ВС від 11 жовтня 2018 року, справа № 1-кп/754/73/16. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77136486>*);

– як вбачається з матеріалів провадження, 3 червня 2015 року внесено відомості до ЄРДР за заявою засудженого ОСОБА_3 про вимагання у нього молодшим інспектором відділу нагляду і безпеки цієї установи виконання покарань ОСОБА_2 неправомірної вигоди за правовою кваліфікацією ч. 3 ст. 368 КК України. А оскільки негласні слідчі (розшукові) дії проводились в межах кримінального провадження щодо тяжкого злочину (ч. 3 ст. 368 КК), тому й порушень вимог ч. 2 ст. 246 КПК, про які вказує в касаційній скарзі захисник, не встановлено (*Постанова ККС ВС від 27 листопада 2018 року, справа № 132/2210/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78297626>*);

– чинним законодавством встановлено певні запобіжники від безконтрольного застосування НСПД як на рівні

суб'єктів, що видають дозвіл на їх проведення, так і з огляду на тяжкість злочину, для розслідування якого, на думку слідчого, прокурора, їх проведення є необхідним. До органу досудового розслідування ОСОБА_2 звернулася заявою, в якій вказано про вимагання неправомірної вигоди майстром виробничого навчання ОСОБА_1 за зарахування проходження виробничої практики. Як убачається з матеріалів кримінального провадження, на підставі заяви ОСОБА_2 10 жовтня 2017 року до ЄРДР було внесено відомості щодо вчинення кримінального правопорушення майстром виробничого навчання Тернопільського вищого професійного училища ресторанного сервісу і торгівлі ОСОБА_1 щодо вимагання неправомірної вигоди у розмірі 1 500 гривень у студентки цього навчального закладу ОСОБА_2 за зарахування проходження виробничої практики, з визначенням правової кваліфікації за ч. 3 ст. 368 КК України. Слідчим суддею апеляційного суду Тернопільської області, на підставі клопотання прокурора, 10 жовтня 2017 року постановлено ухвалу, якою надано дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії – аудіо-, відеоконтроль особи, а саме ОСОБА_1. Крім цього, 11 жовтня 2017 року прокурором у кримінальному провадженні винесено постанову про проведення контролю за вчиненням злочину в порядку ст. 271 КПК України у формі спеціального слідчого експерименту. Таким чином, на момент прийняття вказаних процесуальних рішень у органу досудового розслідування та у слідчого судді апеляційного суду Тернопільської області не було даних, які б давали можливість стверджувати, що ОСОБА_1 не є службовою особою, оскільки наказ про призначення на посаду, посадова інструкція чи інший документ, що міг стверджувати цей факт, не перебував у розпорядженні слідства і будь-які дії, спрямовані на його отримання, могли б завадити документуванню протиправної діяльності. Таким чином, відомості до ЄРДР вносились за заявою про вимагання неправомірної вигоди за правовою кваліфікацією за ч. 3 ст. 368 КК України, а тому негласні слідчі (розшукові) дії проводились в межах кримінального провадження щодо тяжкого злочину. З урахуванням наведеного, суд апеля-

ційної інстанції, погоджуючись з висновком місцевого суду щодо недопустимості доказів, які отримані внаслідок проведення негласних слідчих (розшукових) дій у цьому кримінальному провадженні, не врахував, що на момент їх проведення існували достатні підстави для внесення відомостей до ЄРДР та проведення досудового розслідування щодо ОСОБА_1 за ч. 3 ст. 368 КК України, тобто у вчиненні тяжкого злочину, а тому відсутні порушення вимог ч. 2 ст. 246 КПК України, незважаючи на те, що в процесі проведення досудового розслідування кваліфікацію було змінено на злочин невеликої тяжкості (*Постанова ККС ВС від 1 квітня 2020 року, справа № 607/15414/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88602316>*);

– суд апеляційної інстанції, погоджуючись з висновком місцевого суду щодо недопустимості доказів, які отримані внаслідок проведення негласних слідчих (розшукових) дій у цьому кримінальному провадженні, з наведених у вирoku суду першої інстанції та ухвалі апеляційного суду підстав, не врахував, що на момент їх проведення існували достатні підстави для внесення відомостей до ЄРДР та проведення досудового розслідування щодо ОСОБА_1 за ч. 3 ст. 368 КК України, тобто у вчиненні тяжкого злочину, а тому відсутні порушення вимог ч. 2 ст. 246 КПК України, незважаючи на те, що в процесі проведення досудового розслідування 13 травня 2016 року, перед складенням 17 травня 2016 року обвинувального акта кваліфікацію інкримінованого ОСОБА_1 кримінального правопорушення було змінено на ч. 2 ст. 369-2 КК України, тобто на злочин середньої тяжкості (*Постанова ККС ВС від 27 травня 2020 року, справа № 328/1949/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89564191>*).

Блок 3. Питання відкриття результатів негласних слідчих (розшукових) дій у порядку ст. 290 КПК України:

– за наявності відповідного клопотання процесуальні документи, які стали підставою для проведення НСРД (ухвали, постанови, клопотання) і яких не було відкрито стороні захисту в порядку, передбаченому ст. 290 КПК, оскільки їх тоді не було у розпорядженні сторони обвинувачення (процесуаль-

ні документи не було розсекречено на момент відкриття стороною обвинувачення матеріалів кримінального провадження), можуть бути відкриті іншій стороні, але суд не має допустити відомості, що містяться в цих матеріалах кримінального провадження, як докази (*Постанова ВП ВС від 16 січня 2019 року, справа № 751/7557/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79298340>*);

– якщо сторона обвинувачення під час досудового розслідування своєчасно вжила всі необхідні та залежні від неї заходи, спрямовані на розсекречення процесуальних документів, які стали підставою для проведення НСРД, однак такі документи не були розсекречені з причин, що не залежали від волі і процесуальної поведінки прокурора, то суд не може автоматично визнавати протоколи НСРД недопустимими доказами з мотивів невідкриття процесуальних документів, якими санкціоновано їх проведення. Процесуальні документи, які стали підставою для проведення НСРД (ухвали, постанови, клопотання) та які на стадії досудового розслідування не було відкрито стороні захисту в порядку, передбаченому статтею 290 КПК України з тієї причини, що їх не було у розпорядженні сторони обвинувачення (процесуальні документи не були розсекречені на момент відкриття стороною обвинувачення матеріалів кримінального провадження), можуть бути відкриті іншій стороні під час розгляду справи у суді за умови своєчасного вжиття прокурором всіх необхідних заходів для їх отримання. Якщо сторона обвинувачення не вжила необхідних та своєчасних заходів, що спрямовані на розсекречення процесуальних документів, які стали процесуальною підставою для проведення НСРД і яких немає в її розпорядженні, то в такому разі має місце порушення норм статті 290 КПК України. Якщо у ході розгляду кримінального провадження в суді було задоволено повторне клопотання прокурора про розсекречення процесуальних документів, які стали підставою для проведення НСРД, і розсекречено їх, то відповідні процесуальні документи як такі, що отримані стороною обвинувачення після передачі справи в суд, повинні бути відкриті згідно з частиною одинад-

цятою статті 290 КПК України. Якщо процесуальні документи, які стали підставою для проведення НСРД, розсекречені під час судового розгляду і сторона захисту у змагальному процесі могла довести перед судом свої аргументи щодо допустимості доказів, отриманих у результаті НСРД, в сукупності з оцінкою правової підстави для їх проведення, то суд повинен оцінити отримані докази та вирішити питання про їх допустимість. У випадку розкриття процесуальних документів, які стали підставою для проведення НСРД після передачі кримінального провадження до суду, суд зобов'язаний забезпечити стороні захисту достатній час та реальну можливість для доведення перед судом своєї позиції щодо належності та допустимості доказів, отриманих в результаті НСРД в комплексі із процесуальною підставою для проведення НСРД з метою реалізації принципу змагальності (*Постанова ВП ВС від 16 жовтня 2019 року, URL: справа № 640/6847/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85174578>*);

– протоколи про результати контролю за вчиненням злочину у формі оперативної закупки наркотичного засобу в ОСОБА_1 або доручення слідчого в порядку ст. 40 КПК не можуть замінити рішення прокурора про проведення такої негласної слідчої дії, як контроль за вчиненням злочину, яке, відповідно до ч. 4 ст. 246 КПК, має бути прийнято виключно прокурором (*Постанова ККС ВС від 13 лютого 2018 року, справа № 646/6873/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72243825>*);

– ухвала слідчого судді про надання дозволу на проведення НСРД не є доказом у кримінальному провадженні. Адже, відповідно до ст. 84 КПК України, доказами в кримінальному провадженні вважаються фактичні дані, отримані у передбаченому КПК порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, а процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Системне тлумачення ст. 290 КПК дає можливість зробити

висновок, що, відповідно до ч. 12 ст. 290 КПК, якщо сторона кримінального провадження не здійснить відкриття матеріалів, які є в її розпорядженні, то, відповідно до положень цієї статті, суд не має права допустити відомості, що містяться в них, як докази. В ухвалі слідчого судді про проведення НСРД немає жодних відомостей, які можуть бути доказами у конкретному кримінальному провадженні. Ця ухвала за своєю правовою природою є процесуальною підставою для отримання доказів. Але сам доказ вона не підміняє і в доказ не трансформується (*Постанова ККС ВС від 11 червня 2019 року, справа № 750/3402/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82541251>*).

Блок 4. Питання допустимості результатів негласних слідчих (розшукових) дій:

– **суб'єкт збирання доказів:** всупереч вимогам ст. 41, ч. 6 ст. 246 КПК, основні докази сторони обвинувачення збирались не слідчим, а оперативним підрозділом УСБУ, який не мав письмового доручення на проведення слідчих дій та діяв за власною ініціативою, що суперечить вимогам вказаних норм (*Постанова ККС ВС від 3 грудня 2019 року, справа № 676/7748/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86505793>*);

– **повідомлення у порядку ст. 253 КПК України:** у матеріалах кримінального провадження відсутнє повідомлення, як того вимагає ст. 253 КПК України, про проведені негласні слідчі дії від 20 червня 2014 року. Більше того, судом обґрунтовано, що в порушення вимог ст. 290 КПК України у матеріалах кримінального провадження відсутні протоколи про надання доступу до матеріалів досудового розслідування, зокрема повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, повідомлення про факт і результати негласної слідчої дії – аудіо-, відеоконтролю особи, постанови прокурора про проведення контролю за вчиненням злочину від 20 червня 2014 року, а тому надані стороною обвинувачення докази вважаються недопустимими, оскільки, згідно з п. 12 ст. 290 КПК України, якщо сторона кримінального провадження не здійснить

відкриття матеріалів відповідно до положень цієї статті, суд не має права допустити відомості, що містяться в них, як доказ (*Постанова ККС ВС від 7 червня 2018 року, справа № 604/1071/14-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74630432>*);

– **використання копій носіїв інформації:** враховуючи те, що під час судового розгляду, на підставі висновку експерта КНДІСЕ Міністерства юстиції України № 9119/16-35 від 10 червня 2016 року, було встановлено, що відеофонограми (фонограми), на які посилається сторона обвинувачення, що зафіксовані на оптичних дисках, на які фіксувалися НСРД, є копіями, судом обґрунтовано визнано їх недопустимими доказами, а відповідно й інші похідні від них докази, зокрема протоколи негласної слідчої (розшукової) дії – аудіо-, відеоконтролю особи від 5 вересня 2013 року, також є недопустимими, про що зазначено в судових рішеннях. З урахуванням вимог ст. 22 та ч. 2 ст. 92 КПК України, колегія суддів вважає безпідставним посилення в касаційній скарзі прокурора на відповідь Служби безпеки України про передачу оригінальних носіїв інформації до органу розслідування, відповідно до якого в разі виникнення сумнівів щодо оригінальності (автентичності) наданих суду матеріалів, отриманих в результаті проведення НСРД, вони можуть бути направлені до ІСТЕ СБ України для проведення їх експертного дослідження та вирішення питання щодо наявності або відсутності ознак монтажу у відеофонограмах негласної слідчої (розшукової) дії (*Постанова ККС ВС від 11 березня 2020 року, справа № 149/745/14. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88265263>*);

– **використання в іншому кримінальному провадженні:** як правильно зазначили суди першої та апеляційної інстанцій, отримана в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій в межах розслідування іншого кримінального провадження за ч. 3 ст. 368 КК інформація могла бути використана у кримінальному провадженні із кваліфікацією за ч. 2 ст. 162 КК, зокрема й у разі його об'єднання з іншим провадженням, лише після того, як слідчим суддею був би наданий дозвіл на її використання. Оскільки вказані вимоги закону

були проігноровані прокурором, використання такої негласної інформації як доказової є недопустимим (*Постанова ККС ВС від 19 червня 2018 року, справа № 266/2586/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74842743>*);

– **фіксація фактичних даних:** як убачається з матеріалів кримінального провадження, ухвалою слідчого судді Апеляційного суду Хмельницької області від 14 лютого 2018 року було надано дозвіл на проведення аудіо-, відеоконтролю місця – службового кабінету № 27 Ізяславського ВП Славутського ВП ГУНП в Хмельницькій області, який розташований на вул. Грушевського, 24, в м. Ізяславі Хмельницької області. Однак за результатами проведення цієї слідчої дії було складено протокол від 20 лютого 2018 року, який названо «Про результати здійснення аудіо-, відеоконтролю особи» та в тексті якого зазначено про проведення аудіо- та відеоконтролю стосовно громадянина ОСОБА_1. Однак за змістом цього протоколу та інших матеріалів провадження бачається, що зазначена слідча дія проводилась лише в кабінеті № 27 Ізяславського ВП ГУНП в Хмельницькій області, що на вул. Грушевського, 24, в м. Ізяславі Хмельницької області, без відома ОСОБА_1, тобто виключно в межах дозволу, наданого ухвалою слідчого судді. Тому те, що працівником поліції було складено протокол, який названо «Про результати здійснення аудіо-, відеоконтролю особи» замість «Про результати здійснення аудіо-, відеоконтролю місця», не є порушенням вимог КПК України, яке в силу положень ст. 412 КПК України можна визнати істотним і яке перешкодило чи могло перешкодити суду ухвалити законне й обґрунтоване судові рішення (*Постанова ККС ВС від 18 грудня 2019 року, справа № 675/1046/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86505906>*);

– **забезпечення права на захист:** відсутність захисника під час спеціального слідчого експерименту не може ставити під сумнів здатність особи усвідомлювати протиправність вчинюваних нею дій, які виражаються в наданні усної обіцянки неправомірної вигоди, що підтвердив сам засуджений під час проведення слідчого експерименту. Більше того, залучення до

таких слідчих дій інших осіб може завадити досягненню безпосередньої цілі проведення контролю за вчиненням злочину та унеможливити з'ясування істинних намірів особи, в діях якої вбачаються ознаки складу злочину (*Постанова ККС ВС від 20 травня 2020 року, справа № 295/1399/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89396997>*);

– **порядок збирання фактичних даних:** при відсутності витрат спеціального призначення працівники СУ ГУМВС України об'єктивно не могли видати покупцеві оперативної закупки грошові кошти, що необхідні для проведення оперативної закупівлі в ОСОБА_1 (*Постанова ККС ВС від 1 липня 2020 року, справа № 643/10749/14-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/90202735>*);

– **ідентифікація провокації:** досліджуючи питання провокації, суд мав проаналізувати обставини справи саме стосовно злочину, в якому обвинувачувалася особа, як-от готування до організації вбивства за обтяжуючих обставин. Навіть якщо особа виявляє намір вчинити певний злочин, це не обов'язково виключає провокацію щодо іншого злочину, який не охоплювався виявленням наміром підозрюваної особи, якщо обставини справи свідчать про те, що умисел на вчинення іншого злочину з'явився у підозрюваного внаслідок підбурювання з боку правоохоронного органу. Тому при аналізі обставин справи з огляду на критерії, які допомагають відокремити правомірну діяльність з розслідування злочину від провокації, судам належить проводити цей аналіз щодо дій, в яких обвинувачується особа (*Постанова ККС ВС від 9 жовтня 2018 року, справа № 372/4155/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77684950>*); у разі виявлення за матеріалами кримінального провадження ознак, притаманних провокації злочину правоохоронними органами, суд у судовому засіданні має це перевірити шляхом дослідження відповідних обставин і лише після цього зробити висновок щодо наявності (відсутності) такого факту і, як наслідок, щодо належності, допустимості й достатності доказів у справі для прийняття відповідного процесуального рішення. З моменту, коли сторона захисту

почала стверджувати про існування провокації злочину, обов'язок доказування відсутності підбурювання лежить на стороні обвинувачення (Постанова ККС ВС від 8 квітня 2020 року, справа № 164/104/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88749774>); з моменту, коли сторона захисту почала стверджувати про існування провокації злочину, обов'язок доказування відсутності підбурювання лежить на стороні обвинувачення (ККС ВС від 9 грудня 2020 року, справа № 323/669/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93505820>);

– **наслідки провокації**: суди правильно визнали недопустимими доказами результати проведених негласних слідчих (розшукових) дій, що здобуті в ході підбурювання, та виключили їх (Постанова ККС ВС від 19 червня 2018 року, справа № 266/2586/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/74842743>).

К. П. Рубан,
*кандидат юридичних наук,
заступник начальника Тренінгового центру
Головного управління Національної поліції
в Херсонській області,*

С. І. Марко,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету № 1 ІПФПНП
Львівського державного університету
внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДЕКЛАРУВАННЯ МАЙНОВОГО СТАНУ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Протидія корупції для України є надважливим завданням усього періоду існування незалежної держави. Впровадження е-декларування було однією з умов лібералізації візового режиму між Україною і ЄС. Однак справжня мета цієї системи – запровадження дієвого інструменту запобігання корупції. Порівняно зі заходами, які вже проводилися, подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (далі – електронних декларацій) є абсолютною новацією, через що виникає чимало питань і ускладнень. Посадові особи державних та комунальних підприємств, установ, організацій, депутати місцевих рад та інші суб'єкти декларування зобов'язані подавати таку ж декларацію про доходи, як і Президент чи Прем'єр-міністр України.

Обговорення особливостей правового регулювання порядку заповнення електронних декларацій майнового стану осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, має актуальний характер як з огляду на значимість антикорупційної політики в Україні, так і з огляду на обговорення цієї проблематики в науковій літературі й у суспільно-політичній публіцистиці. До цього питання неод-

норазово зверталися такі науковці, як І. Беззуб, С. Горобчишина, Н. Малиновська, А. Мацюкін, Н. Тарасенко, Ю. Федчишин, І. Черненко, О. Шепотова, В. Щирська, торкаючись у своїх працях дослідження наукової проблематики та розробок основ електронного декларування посадовими особами. Також зарубіжний досвід електронного декларування висвітлено у роботах Н. Задираки, Т. Ільєнок, Д. Ковриженко, С. Лапшина, В. Марченко; питання громадського контролю за діяльністю органів влади, зокрема декларування доходів та майна, висвітлювали у своїх працях А. Кладченко, Т. Рябченко. Вагомий внесок у розвиток теорії державного фінансового контролю зроблено економістами Т. Давидовою, А. Непомнющою, А. Новак, О. Шевчук, О. Томіною. Нормативно-законодавче та інформаційне забезпечення електронного декларування висвітлюється на офіційних сайтах Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК), сайтах обласних державних та районних державних адміністрацій.

Зважаючи на значущість національного електронного декларування як складової прозорості влади та запобігання корупції, можемо окреслити цілі та завдання такого дослідження, а саме розкриття проблемних питань у заповненні е-декларацій публічними службовцями задля забезпечення на практиці належного функціонування кожної зі складових цієї системи.

За даними Світового банку, понад 150 країн ввели вимоги про декларування майна [1]. Втім, електронне декларування у тому вигляді, який передбачає закон України «Про запобігання корупції», є новацією не тільки для нашої держави, а й суттєво відрізняється від подібної практики, що існує у Європі та інших розвинутих державах світу. Принциповою є різниця у виді декларування, для іноземних країн це податкові декларації, в нашій державі це майново-інформаційні декларації.

Наприклад, в Естонській республіці доходи за рік декларуються на сайті Податково-митного департаменту [2]. При цьому Естонський уряд повертає частину податків, які було стягнуто з особи протягом року. Зазвичай повертають податок

з відсотків за кредит на навчання, кредит на придбання квартири, а також за другу і наступну дитину. У декларації треба ввести номер рахунку, на який департамент перерахує зазначені кошти [3].

Таким чином, держава стимулює правдивість даних, які надає декларант, оскільки це в його інтересах. В Україні правдивість даних забезпечується залякуванням відповідальністю: дисциплінарною, адміністративною та кримінальною.

У Німеччині, незалежно від того, ким є громадянин: чи державним службовцем, чи фізичною особою – щорічна декларація подається платником податків до відділень податкової служби тільки в особливих випадках. До таких належать, наприклад, ситуації, коли німецький громадянин отримує додаткові доходи з інших джерел, не пов'язаних з основною роботою. На практиці це означає таке: громадянин Німеччини, крім заробітної плати за основним місцем роботи, отримує, наприклад, від держави субсидії або іншу форму фінансової допомоги, або має додаткові доходи від своєї наукової чи творчої діяльності. Тільки в цьому випадку він зобов'язаний подавати щорічну декларацію в податкову службу.

У всіх інших випадках людина, живучи тільки на саму заробітну плату, вона взагалі не замислюється про заповнення декларацій. За неї це робить бухгалтерія того підприємства або державної організації, де людина працює. Причому відомості в податкову службу Німеччини про отриману зарплату відсилає безпосередньо бухгалтерія. Платник податків фактично повинен просто оформити собі так звану електронну податкову картку, заповнення якої входить в обов'язки працедавця, а не самого платника податків [4].

Слід зазначити і про особливості оприлюднення електронних декларацій. Так, у Німеччині навряд чи вдасться отримати через сайт Федерального канцлера відомості про його щорічний прибуток. Те саме стосується і депутатів Бундестагу, депутатів Європейського парламенту. Отримати зазначені відомості можна лише за допомогою направлення офіційного запиту до фіскального органу, який, крім того, вимагатиме,

щоб такий запит обов'язково був аргументованим, навіщо потрібні ці дані. Але в такому випадку важливо інше: німецькі громадяни впевнені, що перевіркою законності отримання прибутку займається спеціальний орган, а також бухгалтерські відділи державних організацій.

Серед заходів запобігання корупції у представницьких органах влади Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» містить вимогу про підвищення рівня прозорості діяльності Верховної Ради України та місцевих рад, зокрема шляхом оприлюднення в Інтернеті інформації про народних депутатів України та депутатів місцевих рад (про їх фінансування, відрядження, помічників, їхні декларації про доходи, майно, витрати і зобов'язання фінансового характеру тощо). Крім того, у цьому ж Законі передбачені заходи запобігання корупції у судовій системі та органах кримінальної юстиції, серед яких указано саме оприлюднення (зокрема в Інтернеті) та моніторинг достовірності даних декларацій суддів про майно, доходи, видатки та зобов'язання фінансового характеру. Виходячи з наведених положень, можемо дійти висновку, що Антикорупційна стратегія до 2017 року була направлена на подання електронних декларацій публічними службовцями, найперше депутатами та суддями. Такий вітчизняний підхід до запобігання корупції відповідає міжнародним стандартам, проте останні не містять вимог про необхідність електронного декларування доходів усіма службовцями, і тим паче невідомою для правового поля більшості цивілізованих країн категорією «прирівняних до них осіб».

Нагадаємо, що перша Антикорупційна стратегія, яка затверджувалася законодавчим актом, як це зазначалося вище, була прийнята Верховною Радою України 14 жовтня 2014 р. на період до 2017 року. З реалізації цієї антикорупційної стратегії Урядом України постановою від 29 квітня 2015 р. № 265 була затверджена Державна програма на 2015–2017 роки, яка є останньою. Можна лише констатувати, що понад три роки в Україні немає власної ні антикорупційної стратегії, ні державної антикорупційної програми.

Слід зазначити, що всі запобіжні заходи будуть марними без політичної волі вищих посадових осіб держави до реальних змін і подолання організованої злочинності. Політична воля у будь-якій державі, а особливо з недостатньо розвиненими демократичними інститутами, є дієвим засобом протидії корупції. За відсутності такої волі найдосконаліше законодавство має декларативний характер, а діяльність правоохоронних органів лише імітує боротьбу з корупційною злочинністю [5].

Прикладом комплексної боротьби Нідерландів з корупцією є антикорупційна стратегія, яка включає такі процедурні та інвестиційні заходи, як: постійна звітність і гласність щодо виявлення корупції та обговорення наслідків – покарання за корупційні дії (щорічно міністр внутрішніх справ доповідає парламенту про виявлені факти корупції та вжиті заходи щодо покарання осіб, причетних до корупції); розробка системи моніторингу можливих місць виникнення корупційних дій у державних та громадських організаціях і суворого контролю за діяльністю осіб, які там працюють; створення системи прав і обов'язків посадових осіб із визначенням міри відповідальності за порушення посадової етики та корупційні прояви; головною мірою покарання за корупційну дію є заборона працювати в державних організаціях і втрата всіх соціальних пільг, які надає державна служба, наприклад, пенсійного і соціального обслуговування [6].

Отже, попри численні привітання України від іноземних урядів із першим кроком до прозорості та подолання корупції за допомогою електронного декларування, варто зауважити, що насправді його дієвість проявиться тільки згодом. При цьому на першому плані знаходитиметься порядок перевірки електронних декларацій НАЗК та результати виявлення укривань доходів чи неспіврозмірних витрат чиновників. Останнім часом у засобах масової інформації з'являється багато інформації про витрати українських високопосадовців, які перевищують їхню заробітну плату, про невідповідність чиновницьких доходів стилю життя [7]. При цьому зауважимо, що зарубіжний досвід підтверджує практику неможливості такого посадовця коли-

небудь у подальшому обіймати владні посади. Натомість вітчизняне законодавство передбачає здебільшого покарання у виді штрафів або як найсуворіше – позбавлення волі, проте обмеження займатися певним видом діяльності є тільки тимчасовим заходом. Крім того, прийняте у жовтні 2020 року рішення Конституційного Суду України скасувало електронне декларування і, відповідно, кримінальну відповідальність за недостовірну інформацію в деклараціях. Новаційні статті Кримінального кодексу України: ст. 366-2 «Декларування недостовірної інформації» та ст. 366-3 «Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» замінили виключену на підставі Закону № 1074-IX від 4 грудня 2020 р. ст. 366-1 КК України. Нові статті мають м'якші форми покарання – штрафи або обмеження волі. В них так само не міститься жодних градацій у кваліфікації, які б визначали більш суворе покарання для народних депутатів, високопосадовців та суддів, власне про що зазначено у Законі України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки».

Як наслідок, рішенням КСУ було закрито 13 кримінальних проваджень за ст. 366-1 КК України, ще три закрито частково. Крім того, за заявами про перегляд вироків за виключними обставинами три вирoki вже скасовано, одна заява чекає свого вирішення. На момент скасування кримінальної відповідальності за внесення недостовірних відомостей до е-деклараций в роботі НАБУ перебувало понад 110 справ, у межах яких детективи досліджували близько 180 фактів указаних суспільно небезпечних діянь. За ст.ст. 366-2, 366-3 КК України стало неможливо відновити розслідування за раніше встановленими фактами [8]. Тобто по факту максимальна відповідальність за сотні тисяч прихованих статків та мільйони, а подекуди і мільярди гривень видається однакова, та ще й з можливістю через три роки повернутися на політичну арену України. Поясненням такому становищу може бути спрямованість цієї норми на викриття дрібних чиновників, а не насправді протидія великій корупції.

Оскільки спосіб життя та доходи державних посадовців привертають до себе підвищену увагу, а іноді і прямо призводять до корупційних правопорушень, це питання є досить актуальним та небезпечним, як у плані довіри до влади, так і у скоєнні економічних злочинів. Незважаючи на нормативно-правове та організаційно-технічне забезпечення, практичний аспект електронного декларування має свої проблеми, а тому потребує додаткового вивчення. У ході дослідження вивчались такі питання: існуючі претензії та пропозиції щодо удосконалення або спрощення процедури електронного декларування, а також стан обізнаності та розуміння публічними службовцями вимог до заповнення е-декларацій [9].

За даними НАЗК, список топ-порушень при декларуванні доходів очолюють судді (20%), потім ідуть депутати місцевих рад, а за ними – народні депутати. Такі цифри пов'язані, найімовірніше, з помилками у заповненні декларацій, оскільки порядок їх заповнення не завжди зрозумілий, а сама процедура досить нова, тож практика її застосування відсутня. Крім того, є проблеми у практичному застосуванні, адже НАЗК підключено до 16 реєстрів, але не завжди інформація з них є коректною. Наприклад, інформація про майно та земельні ділянки до 2013 року не завжди кореспондується з електронними реєстрами, а відомості про рух коштів на рахунках взагалі є банківською таємницею. Не володіє НАЗК й інформацією стосовно нерезидентів або майна на території інших держав.

НАЗК, проаналізувавши декларації під час здійснення їх повних перевірок, виявило класичні помилки при їх заповненні:

1) під час заповнення розділу 2.1 «Інформація про суб'єкта декларування» неправильно визначають, чи належить їхня посада до посад, пов'язаних з високим рівнем корупційних ризиків згідно з переліком, затвердженим НАЗК [10].

Вичерпний перелік посад з високим та підвищеним рівнем корупційних ризиків затверджений Рішенням НАЗК від 17 червня 2016 р. № 2 із змінами, внесеними згідно з Наказом НАЗК № 142/19 від 12 листопада 2019 р., а саме:

1. Посада Керівника Офісу Президента України, його першого заступника та заступника.

2. Посади керівників та заступників керівників структурних підрозділів у складі самостійних структурних підрозділів центрального апарату Національного банку України.

3. Посади керівників та заступників керівників самостійних структурних підрозділів територіальних управлінь Державної судової адміністрації України.

4. Посади керівників державних підприємств, установ, організацій, інших суб'єктів господарювання державної форми власності та їх заступників, призначення яких здійснюється державними органами.

5. Посади державної служби, визначені структурою державних органів, юрисдикція яких поширюється на всю територію України, у разі недоцільності утворення структурних підрозділів.

6. Посади в органах місцевого самоврядування: перших заступників, заступників міських (міст обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим (далі – АРК), районного значення) голів, заступників сільських, селищних голів; заступників голів районних, районних в містах рад; секретарів міських (міст обласного, республіканського в АРК, районного значення), сільських, селищних рад; керуючих справами виконавчих комітетів міських (міст – обласних центрів та міста Сімферополя, міст обласного, республіканського в АРК значення) рад; голів постійних комісій з питань бюджету обласних, Київської та Севастопольської міських рад (у разі коли вони працюють у раді на постійній основі).

Зауважимо щодо е-декларацій, які заповнюють поліцейські, у розділі 2.1 поширеною є помилка з визначення, до якої категорії належить їхня посада. Адже, відповідно до ст. 59 Закону України «Про Національну поліцію», служба в поліції є державною службою особливого характеру, яка є професійною діяльністю поліцейських з виконання покладених на поліцію повноважень, у зв'язку із чим у розділі 2.1 тип посади декларанти обирають саме «Посада державної служби». Проте

представники НАЗК вважають таке заповнення вказаного розділу невірним, оскільки посада працівника поліції не належить до категорій «А», «Б», «В», передбачених Законом України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року. Зрозуміло, що дану категорію суб'єкти декларування обирають навмання. Тобто поліцейський має обирати категорію «посадова особа юридичної особи публічного права», бо у такому випадку не потрібно заповнювати категорію посади. Хоча з 2016 року пряму відповідь на зазначене питання із обрання категорії посади для поліцейських в роз'ясненнях НАЗК знайти неможливо [11];

2) суб'єкти декларування не зазначають у розділі 3 «Об'єкти нерухомості» відомості щодо об'єктів, які вони або члени їхніх сімей на будь-якому праві використовували для проживання або які є їх зареєстрованим місцем проживання [10]. Простіше кажучи, кожна е-декларація обов'язково має містити заповнений розділ 3 у будь-якому разі. А чому? Відповідь однозначна, тому що жодну декларацію неможливо подати без заповненого поля про місце реєстрації. Відповідно, щонайменше кожен публічний посадовець у вказаному розділі декларації повинен зазначити, що в нього є нерухоме майно у вигляді місця реєстрації.

Проте ось тут і криється підступність, адже система вимагатиме вказати власника цього об'єкта, де прописаний декларант. І що робити, коли про нього нічого не відомо публічному службовцеві. Технічно останньому пропонується обрати позначку «Член сім'ї не надав інформації», але це не відповідає дійсності. Оскільки власник житла – місця реєстрації може бути взагалі юридичною особою, яка точно не видається членом сім'ї ніяк. Чому у цьому разі не передбачена позначка «Невідомо», яка є доступною у багатьох інших розділах?

Рішення НАЗК від 10 червня 2016 року № 3 «Про функціонування Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» передбачає, що у разі відмови члена сім'ї суб'єкта декларування надати будь-які відомості чи їх частину для заповнення декларації суб'єкт декларування зобов'язаний

зазначити про це в декларації, відобразивши в ній всю відому йому інформацію про об'єкти декларування стосовно такого члена сім'ї. Відповідно до ч. 1 ст. 50 Закону, НАЗК проводить повну перевірку декларації, а також самостійно проводить повну перевірку інформації, яка підлягає відображенню в декларації, щодо членів сім'ї суб'єкта декларування у разі, якщо член сім'ї суб'єкта декларування відмовився надати будь-які відомості для заповнення декларації [12].

Тобто через таку технічну опцію розділу 3 декларант вимушений обирати позначку «Член сім'ї не надав інформацію» щодо особи, яка насправді є сторонньою, замість того щоб обрати позначку, яка відповідає дійсності, а саме «Невідомо».

Крім того, у своїх роз'ясненнях НАЗК [13] доступно вказує, як саме користуватися поміткою «Невідомо». Наприклад, якщо третя особа (скажімо, співвласник об'єкта декларування, який не є членом сім'ї суб'єкта декларування) відмовила суб'єкту декларування або члену його сім'ї у наданні інформації, що повинна бути відображена в декларації, суб'єкт декларування відображає у декларації ту інформацію, яка йому відома, а щодо решти обирає у відповідних полях електронної форми декларації помітку «Невідомо». Якщо інформація може бути отримана з офіційних джерел (наприклад, правовстановлюючі документи, відповідні державні реєстри), суб'єкт декларування повинен відобразити у декларації всю відому йому інформацію.

Якщо члену сім'ї відповідна інформація невідома і вона не може бути ним отримана з офіційних джерел (приміром, правовстановлюючі документи, відповідні державні реєстри), у відповідних полях електронної форми декларації слід обрати помітку «Невідомо» (якщо така помітка доступна у відповідному полі згідно з технічними вимогами). І ось якраз технічні вимоги розділу 3, зокрема, чомусь вже п'ятий рік поспіль не дозволяють декларантам скористатися цією позначкою;

3) не зазначають у розділі 11 «Доходи, у тому числі подарунки» отримані кредити [10]. Знову ж таки, чому НАЗК віднесло кредити до доходів, що дещо суперечить податковому розумінню поняття доходу? Адже в разі врахування усіх коштів,

інших цінностей для декларування цей розділ мав би називатися «Доходи, у тому числі подарунки чи інші додаткові блага». У такому випадку кредити дійсно можна віднести до додаткових благ, якими, згідно з визначенням Податкового кодексу України (п. 14.1.47), є кошти, матеріальні чи нематеріальні цінності, послуги, інші види доходу, що виплачуються (надаються) платнику податку податковим агентом, якщо такий дохід не є заробітною платою та не пов'язаний з виконанням обов'язків трудового найму або не є винагородою за цивільно-правовими договорами (угодами), укладеними з таким платником податку (крім випадків, прямо передбачених нормами розділу IV цього Кодексу) [14];

4) не зазначають у розділі 14 «Видатки та правочини суб'єкта декларування» правочини, вчинені у звітному періоді [10]. Немає однозначності у розумінні вимог щодо заповнення цього розділу, про що свідчить роз'яснення НАЗК та судова практика. Зокрема, у розділі 14 містяться два окремі інформаційні поля, одне з яких стосується видатків декларанта, котрі обов'язково мають бути більшими за 50 неоподатковуваних мінімумів для працездатних осіб, і друге – правочини декларанта, причому «будь-які». Тобто суперечність полягає у тому, що дехто заповнює усі вчинені правочини за звітний період, наприклад, отримання у спадщину частки будинку, який оцінено лишень у 10 000 грн. А дехто, навпаки, зазначає тільки ті правочини, які стосуються майна вартістю відповідно до розміру суми зазначеної щодо поля «Видатки».

Отже, підсумовуючи проблемні питання електронного декларування майнового стану публічних службовців, зауважимо, що деякі поля е-декларацій потребують технічних чи нормативно-правових змін, як-то: поле «посада» у розділі 2.1 для поліцейських має містити можливість обрати посаду «державний службовець» без категорії; поле з інформацією про власника об'єкта нерухомості у розділі 3 має технічно дозволяти декларанту обрати позначку «Невідомо», якщо ці дані стосуються не члена сім'ї; назву розділу 11 доцільно представити у зміненому вигляді «Доходи, у тому числі подарунки чи інші

додаткові блага», що обґрунтує декларування у ньому кредитів; щодо розділу 14 НАЗК має надати однозначне роз'яснення про декларування чи ні правочинів, які стосуються власності декларантів вартістю меншою за 50 неоподатковуваних мінімумів для працездатних осіб. Саме однозначність у термінах і порядку заповнення е-декларацій публічними службовцями забезпечить на практиці належне функціонування кожної зі складових системи електронного декларування зокрема та досягнення цілей антикорупційної політики загалом.

1. Котляр Д., Поп Л. Как декларируют имущество госслужащих в разных странах мира. Является ли Украина особенной? *Всемирный банк*. 26.09.2016. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2016/09/26/7054986/>

2. Представление декларации о доходах за 2016 год. Эстонская республика / Налогово-таможенный Департамент. URL: <https://www.emta.ee/ru/chastnyy-klient/deklarirovanie-dohodov/predstavlenie-deklaracii-o-dohodah-za-2016-god#1>

3. Солнцев А. Электронная налоговая декларация в Эстонии. 02.03.2012. URL: <https://geektimes.ru/post/139244/>

4. Крамарчук О. Электронные декларации: чего от нас хочет Европа? 17.03.2016. URL: <http://iamir.info/elektronnye-deklaratsii-chego-ot-nas-hochet-evropa/>

5. Цимбал П. В., Кимлик Н. В., Ляшенко М. М. Попередження корупційних злочинів. *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2012. № 4 (59). URL: Nvnudpsu_2012_4_32.pdf

6. Прохоренко О. Я. Протидія корупційним проявам в системі державної служби України (організаційно-правовий аспект): дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.03. К., 2004. 206 с. URL: http://dimitrov-rada.gov.ua/information/corruption/protidiya_korupciynim_proyavam_u_siste_mi_deravnoyi_slujbi_ukrayini.html

7. Сенік В. Відповідальність за корупційні правопорушення та правопорушення, пов'язані з корупцією. *Голос України*. 23.10.2015. URL: <http://www.golos.com.ua/article/260245>

8. Звіт Національного антикорупційного бюро України за II півріччя 2020 року. URL: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit_ii_2020.pdf

9. Малиновська Н. Л., Непомнюща А. Г. Електронне декларування у системі забезпечення фінансового контролю осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування. *Public Administration and Regional Development*. 2020. № 7. С. 186–216. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal>

10. Студеніков С. Заповнення е-декларацій суддями: топ-10 помилок та рекомендації НАЗК. 2019. 19 березня. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/137758-zapovnennya-e-deklaratsiy-suddyami-top-10-pomilok-ta-rekomendatsiyi-nazk>

11. НАЗК надало відповіді на найбільш поширені питання, що виникають під час подання е-декларацій. 2016. 23 листопада. URL: <https://buhgalter.com.ua/news/zapobigannya-ta-protydiya-koruptsii/nazk-nadalo-vidpovid-na-naybilsh-poshireni-pitannya-shcho-vinikayut/>

12. Про функціонування Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: Рішення НАЗК від 10 червня 2016 року № 3.

13. Загальні положення щодо відображення відомостей про об'єкти декларування / НАЗК. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/02/4.Zagalni-polozhennya-shhodo-vidobrazhennya-vidomostej-pro-ob-yekty-deklaruvannya.pdf>

14. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

М. В. Ковалів,
*кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
Львівського державного університету
внутрішніх справ,*

С. С. Єсімов,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
Львівського державного університету
внутрішніх справ*

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВНУТРІШНЬОВІДОМЧОГО КОНТРОЛЮ В ОРГАНАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Правове регулювання передбачає чіткість визначення предмета й адекватних методів правового впливу. У зв'язку з цим набуває актуальності розгляд внутрішньовідомчого контролю з точки зору оптимізації правовими засобами. Такий підхід допомагає зосередити увагу на правових властивостях регульованих суспільних відносин і дати оцінку результативності правового впливу. Удосконалення правового регулювання внутрішньовідомчого контролю в органах Національної поліції є актуальним у рамках концепції реформування публічного управління – управління за результатами, що передбачає вибудовування системи проміжного уточнення та коригування інструментальних цілей і завдань поетапного виконання комплексного плану, орієнтованого на кінцевий результат. У зазначеному аспекті суттєву роль відіграють принципи організації та правового регулювання внутрішньовідомчого контролю в органах Національної поліції України.

Важливе значення для розробки проблеми мали також праці вчених-правознавців В. Б. Авер'янова, О. Ф. Андрійко, Г. В. Атаманчука, О. М. Бандурки, В. М. Бевзенка, А. І. Берлача,

Ю. П. Битяка, І. Л. Бородіна, П. В. Діхтієвського, З. С. Гладуна, І. С. Гриценка, Є. В. Додіна, Р. А. Калюжного, Л. Є. Кисіль, А. А. Козловського, М. І. Козюбри, Т. О. Коломoeць, В. К. Колпакова, О. В. Кузьменко, В. І. Курила, Є. В. Курінного, Р. С. Мельника, В. Я. Настюка, Н. М. Оніщенко, В. Л. Ортинського, О. І. Остапенка, В. М. Плішкіна, М. М. Тищенко, В. В. Цветкова, Я. М. Шевченко, Ю. С. Шемчушенка, І. М. Шопіної та інших. Аналіз нормативно-правових актів свідчить про потребу уточнення принципів організації та правового регулювання внутрішньовідомчого контролю в органах Національної поліції.

Принципи права як основоположні ідеї, керівні засади, що лежать в основі права, виражають його сутність і визначають його функціонування, мають важливий вплив на контрольну діяльність і сприяють недопущенню довільного застосування контрольних заходів в організації діяльності Національної поліції.

В. Б. Авер'янов наголошує, що принципи адміністративного права вказують на основні риси, сутнісні характеристики, зміст і призначення всієї галузі адміністративного права. Вони впливають або з окремих правових норм, або формулюються на основі групи норм певної галузі права і пов'язані з іншими принципами, що регулюють суспільну поведінку людей [1].

Принцип (з лат. *principium* – начало, основа) як поняття теорії відображає в системі державного управління закономірності, відносини, взаємозв'язки між її елементами [2, с. 519]. Це специфічне поняття, в якому містяться не стільки сама закономірність, відношення, взаємозв'язок, скільки знання про них.

У теоретичних джерелах ведеться дискусія про вироблення принципів контролю, зокрема принципів внутрішньовідомчого контролю, можливості та необхідності закріплення принципів нормами права. Організаційний та функціональний стан системи внутрішньовідомчого контролю безпосередньо обумовлений тим, на яких засадах, ідеях і концепціях будується організація діяльності контрольних органів.

Концентруючи інтереси системи органів поліції, принципи контрольно-процесуальної діяльності визначають основні

положення та фундаментальні ідеї, відповідно до яких будується і функціонує система внутрішньовідомчого контролю, вони пронизують всю систему державного контролю та складають її ідеологічну основу.

Для суб'єктів контрольної діяльності принципи є правовими орієнтирами. Для всіх учасників контрольного процесу принципи контрольно-процесуальної діяльності є загальнообов'язковою вимогою. У діяльності посадові особи контрольних органів керуються цілою системою принципів, до якої входять конституційні принципи, загальнопроцесуальні принципи та спеціалізовані принципи, що характеризують діяльність поліції.

Перш ніж розглядати проблематику визначення і реалізації принципів внутрішньовідомчого контролю в діяльності поліції, слід зазначити, що в теорії адміністративного права яскраво виражено два підходи до визначення і закріплення принципів в адміністративній контрольній діяльності.

Є. В. Когутич трактує принципи контролю як науково розроблені та апробовані практикою політичні, організаційні та правові засади організації контролю, які забезпечують його ефективність [3, с. 96].

Т. С. Голоднова займає іншу позицію і під принципами контрольної діяльності розуміє прямо закріплені в нормативно-правових актах або ті, які випливають з них, положення, що визначають важливі властивості цієї діяльності [4, с. 54].

З точки зору першого підходу принципи як категорія наукова, фундаментальна не вимагають законодавчого закріплення, оскільки це вихідні, засадничі ідеї, що пронизують правову систему, відповідно до яких будується і функціонує система контролю. З іншого боку, принципи повинні бути відображені, описані та закріплені в законодавчій формі.

На думку С. О. Шатрави, правове закріплення принципів контролю підвищує його дієвість і робить більш зрозумілим і передбачуваним [5, с. 148].

Сучасні тенденції при розробці законодавчих актів відбивають поступове застосування другого підходу у сфері законо-

давства в галузі державного контролю. Про це свідчать окремі законодавчі акти, які обговорюються в проектах законодавчих актів, у галузі контролю, видані вже під впливом сучасної державної політики в цій сфері.

Однак нині законодавчо закріплені принципи тільки в окремих сферах регулювання контрольної діяльності.

Наша позиція зберігає традиційний підхід до розуміння нормативного закріплення основних принципів внутрішньовідомчого контролю з метою єдиного розуміння та застосування організаційних і правових форм реалізації заданої функції управління, оскільки різночитання впливають на ефективність, прогнозованість результатів внутрішньовідомчого контролю.

Щодо видового різноманіття принципів слід зазначити, що в науковій літературі розроблено досить велику кількість принципів, які обґрунтовують і характеризують контроль як окрему частину управління.

Галузями науки виділяються принципи правового регулювання та контролю: індивідуальність, системність, законність, ефективність, результативність, простота, прозорість, цілеспрямованість, безперервність, гнучкість, незалежність, об'єктивність, гласність, підзвітність, достатність, превентивність, економічність, розумність контролю. У науці поширено поділ на загальні та спеціальні принципи.

Принципи контролю, зокрема внутрішньовідомчого, широко досліджені і описані в науках, що використовують в своєму категоріальному апараті поняття «контроль». Однак завдання встановити єдину систему принципів здійснення контролю є досить складним через відсутність єдиної позиції у галузі законодавчого закріплення та різниці в описі суті цього правового явища. Часто законодавчо принципи закріплюються для конкретного виду або сфери контролю.

Розвиток державної політики у галузі формування спеціальних принципів державної контрольної діяльності простежується в Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю) [6].

Наведена Стратегія змінює напрям розвитку системи державного контролю, визначивши нові пріоритети в організації та функціонуванні контрольних систем, спрямовані на зміну парадигми в системі державного контролю.

Побудова нової моделі державного контролю передбачається через реформування контрольної-наглядової діяльності. Реалізація реформи відбувається в форматі пріоритетної Стратегії реформування державного управління на період до 2021 року [7]. Основними напрямками Стратегії є впровадження ризик-орієнтованого підходу, задіяння системи оцінки результативності й ефективності контрольної-наглядової діяльності, започаткування нової системи профілактики.

Нова система комплексної профілактики визначається як ціле ідейне спрямування, здатне змінити мотивацію і світогляд посадовців контрольних підрозділів, переорієнтувавши їх на відхід від «паличної системи» і на надання максимальної допомоги підконтрольним суб'єктам в їхній діяльності. Загальною метою системи профілактики є запобігання можливій шкоді, для її досягнення контролюючий і підконтрольний підрозділи повинні стати партнерами.

Ризик-орієнтований підхід здатний замінити всеосяжний (суцільний) контроль диференційованим плануванням перевірок, що означає перехід від суцільних перевірок до розумного регулювання з визначенням ступеня необхідного втручання в діяльність підконтрольних суб'єктів при здійсненні державного контролю та відповідність такого втручання ризику заподіяння шкоди охоронюваним законом цінностям.

У розпорядженні Кабінету Міністрів України щодо Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю) зазначено, що в результаті впровадження системи оцінки результативності й ефективності контрольної-наглядової діяльності він буде реалізований через оцінку діяльності кожного органу державного контролю на підставі досягнутих значень показників результативності та ефективності.

Діяльність контрольних відомств оцінюватиметься не за кількістю перевірок, величиною виписаних штрафів, а щодо

поліпшення реальних показників безпеки. Закріплення системи ідей і уявлень, зазначених у Стратегії, як основних принципів державного контролю дасть змогу перетворити їх у систему переконань суб'єктів державного контролю, привертаючи зазначених суб'єктів до дій, спрямованих на досягнення кінцевих цілей державного контролю.

Практична реалізація цих принципів допоможе змінити взаємини контрольних органів з підконтрольними суб'єктами в дусі концепції В.Б. Авер'янова про модернізацію адміністративного права.

До речі, у сфері діяльності поліції зберігається тенденція застосування першого підходу до визначення принципових засад внутрішньовідомчого контролю. Впровадження відповідно до державної політики принципів контролю у сферу внутрішньовідомчого контролю поліції відбувається повільно. Частково проявляється реалізація принципів розвитку системи критеріїв оцінки, у сфері зонального контролю підрозділів.

На сьогодні нормативне регулювання принципів внутрішньовідомчого контролю має загальну теоретичну основу, навіть при тому що діє головний нормативно-правовий акт про засади відомчого контролю. Цей акт регулює тільки ту частину контрольної діяльності, яка здійснюється щодо підрозділів у цілому [8].

Як приклад слід зазначити окреме правове регулювання контрольної діяльності у сфері державних закупівель і у сфері фінансового контролю.

З одного боку, об'єктивно зрозуміла націленість внутрішньовідомчого контролю на вирішення питань ефективності діяльності і дотримання законності. З іншого, відсутність нормативно-правового, навіть внутрішньосистемного закріплення принципів здійснення внутрішньовідомчого контролю надає потенційно широку дискрецію контрольним підрозділам при здійсненні оцінки ефективності діяльності підпорядкованих підрозділів, що робить контроль менш зрозумілим і передбачуваним.

Однак сучасні концепції здійснення контролю на державному рівні прагнуть деталізувати контрольні процеси, статус

суб'єктів контролю і його цільове призначення. Сформульована у 90-х роках XX століття провідна ідея контролю як діяльності правоохоронної превалює в наповненні змісту відомчих актів у системі внутрішньовідомчого контролю поліції [9].

Позитивні початки контролю як механізму, що сприяє створенню основи для розвитку підконтрольної діяльності, проявляються частково тільки у сфері контролю нормотворчості (моніторинг застосування права, правові, антикорупційні експертизи), у сфері зонального контролю, проте в повному розумінні не мають призначення цих інструментів правового регулювання.

Багато в чому ці обставини залежать від відмінностей уявлень особи, яка застосовує право, про внутрішньовідомчий контроль і практичні підходи до або як охоронної, або як управлінської діяльності, не виділяючи суміжних, суміщених істотних елементів для розвитку управління.

Принципи внутрішньовідомчого контролю, як і принципи будь-якого виду управлінської діяльності, повинні перебувати у системному взаємозв'язку з загальними принципами управління, принципами діяльності поліції, а також функціональними принципами внутрішнього контролю і бути їх спеціалізованим виразом, основою конкретно внутрішньовідомчого контролю як частини управління.

До загальних принципів управління, за класифікацією Є. О. Романенка, відносяться: об'єктивність, конкретність, ефективність, поєднання централізації і децентралізації, законність і дисципліна [10, с. 94].

Служба в Національній поліції здійснюється відповідно до основних принципів побудови та функціонування системи державної служби України, встановлених Законом «Про державну службу» [11].

Крім принципів, перелічених у вищевказаному Законі, принципами, скажімо, діяльності поліцейського є: єдиноначальність і субординація (підпорядкованість) на службі в поліції; обов'язковий професійний відбір при рівному доступі громадян до служби в поліції, створення можливостей для просуван-

ня по службі незалежно від статі, раси, національності, походження, майнового і посадового становища, місця проживання, ставлення до релігії, переконань, належності до громадських об'єднань, від інших обставин, не пов'язаних з професійними та діловими якостями поліцейського; взаємозв'язок обмежень, обов'язків, заборон, відповідальності на службі в поліції і соціальних гарантій поліцейського.

Принципи діяльності поліції закріплені в Законі України «Про Національну поліцію»: дотримання та повага прав і свобод людини та громадянина, законність, неупередженість, відкритість і публічність, громадська довіра та підтримка громадян, взаємодія і співробітництво, використання досягнень науки і техніки, інформаційних технологій та систем [12].

Внутрішній контроль, відповідно до державної політики у галузі контрольно-наглядової діяльності, повинен ґрунтуватися на принципах: системності, простоти, прозорості, цілеспрямованості, ефективності, відповідальності, незалежності, професійної компетентності, поєднання єдиначальності та колегіальності, стандартизації та автоматизації процедур.

Державна політика в галузі контролю диктує поступове впровадження принципів ризик-орієнтованості в усі сфери державного контролю як апробований інструментальний підхід до досягнення цілей контролю і його ефективності, який використовується у країнах Європейського Союзу.

Однак для впровадження принципів ризик-орієнтованості в системі внутрішньовідомчого контролю в поліції необхідне створення міцної нормативної та методичної платформи, науково-практичної системи критеріїв та показників за всіма напрямками діяльності поліції, ключових показників ефективності за окремими посадами, групами посад.

Це трудомісткий процес нормативного визначення контрольного середовища, ступеня загроз контрольованих процесів, установки стандартів і критеріїв для контрольної та підконтрольної діяльності. На відміну від ризик-орієнтованості, нова система комплексної профілактики та впровадження системи оцінки результативності та ефективності контрольованої

діяльності позитивно впливає на ефективність внутрішньовідомчого контролю.

Законодавче закріплення принципів внутрішньовідомчого контролю та поступове впровадження принципів ризик-орієнтованого підходу, системи комплексної профілактики, націленої на співпрацю контролюючих і підконтрольних суб'єктів в усуненні негативних факторів, що впливають на ефективність і результативність, при його організації мають потенційне перспективне значення для розвитку й формування прозорості та зрозумілості системи внутрішньовідомчого контролю в діяльності поліції.

Однак на сьогодні система Національної поліції функціонально не готова для проведення подібних реформ, оскільки реалізація принципів ризик-орієнтованості вимагає корінної перебудови системи управління та відповідної матеріальної, ідеологічної та нормативної основи. Реалізація та закріплення системи комплексної профілактики, напруженої на співпрацю контролюючих і підконтрольних органів на партнерських засадах задля усунення порушень та сприяння розвитку діяльності підконтрольного об'єкта, матиме позитивний вплив на ефективність внутрішньовідомчого контролю.

Принципи побудови та функціонування системи внутрішньовідомчого контролю повинні орієнтувати не тільки на виявлення недоліків і упущень, а й на віднайдення найбільш ефективних засобів їх усунення щодо подальшої виконавчорозпорядчої діяльності. Тому реалізація принципів неможлива без відповідного нормативно-правового закріплення з урахуванням особливостей структури органів і посадових осіб внутрішньовідомчого контролю та їх адміністративно-правового статусу.

1. Адміністративне право України. Академічний курс: підручник: у 2 т. Т. 1. Загальна частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). Київ : Юридична думка, 2004. 584 с. URL: <https://uristinfo.net/adminpravo/155-vb-averjanov-administrativne-pravo-ukrayini/3813-glava-4-predmet-metod-i-printsipi-administrativnogo-prava.html?start=4>

2. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука. Київ : Абрис, 2002. 752 с.

3. Когутич Є. Принципи як складовий елемент контролю за діяльністю приватних виконавців в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 1. С. 95–101.

4. Голоднова Т. С. Контроль як гарантія законності управління майном військових формувань України: адміністративно-правові засади: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2019. 248 с.

5. Шатрава С. О. Внутрішньовідомчий контроль за діяльністю органів Національної поліції як складова мінімізації корупційного ризику. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С. 146–149.

6. Про схвалення Стратегії реформування системи державного нагляду (контролю) : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.12.2017 р. № 1020-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1020-2017-%D1%80#Text>

7. Про внесення змін до розпоряджень Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 474 і від 27 грудня 2017 р. № 1013 : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.12.2018 р. № 1102-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-2018-%D1%80#Text>

8. Про затвердження Інструкції з організації та проведення перевірок службової діяльності органів (підрозділів) Національної поліції : Наказ МВС України від 30.01.2017 р. № 67. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0304-17#Text>

9. Плішкін В. М. Теорія управління органами внутрішніх справ : підручник / за ред. Ю. Ф. Кравченка. Київ : НАВСУ, 1999. 702 с.

10. Романенко Є. О. Принципи і функції державного управління. *Державне управління*. 2018. № 1. С. 91–99.

11. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р. № 887. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/889-19>

12. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/580-19>

В. В. Сеник,

*кандидат технічних наук, доцент,
завідувач кафедри інформаційного
та аналітичного забезпечення правоохоронних органів
факультету № 2 ІПФПНП
Львівського державного університету
внутрішніх справ,*

О. І. Зачек,

*кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційного та аналітичного забезпечення
правоохоронних органів факультету № 2 ІПФПНП
Львівського державного університету
внутрішніх справ*

ВИЗНАЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ВИМОГ ДО СИСТЕМ ВІДЕОСПОСТЕРЕЖЕННЯ ТА ВІДЕОАНАЛІТИКИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Головним чинником, який ускладнює процес централізованого впровадження систем відеоспостереження, відеоаналітики та аналізу інформації у діяльність Національної поліції, є встановлення у регіонах держави відеообладнання з різноманітними тактико-технічними характеристиками, можливостями та використання при цьому програмного забезпечення, яке доволі складно інтегрується з наявними інформаційними підсистемами Національної поліції України. З метою оптимізації зазначених процесів нами пропонується застосувати окремі технічні вимоги до систем відеоспостереження та відеоаналітики.

Сучасне програмне забезпечення для систем відеоспостереження та відеоаналітики надає можливість у зручній для працівників Національної поліції формі переглядати відеозапис із камер, працювати з відеосерверами і відеореєстраторами, архівувати відео, керувати камерами, налаштовувати роботу всієї системи спостереження, в такий спосіб забезпечити виконання функцій, передбачених нормативними актами України.

Сучасне програмне забезпечення допомагає здійснювати не лише запис відео з камер, а й надалі опрацьовувати наявні дані, аналізувати їх, здійснювати пошук і виконувати безліч інших функцій.

За допомогою програмного забезпечення для відеокамер можна записувати відео у різних форматах зображення. Програмне забезпечення для камер відеоспостереження надає змогу організувати постійне цілодобове відеоспостереження та якісний відеоаналіз даних.

Нині в Національній поліції України є програмні модулі, які дають можливість якісніше використовувати інформацію зі систем відеоспостереження та відеоаналітики. Це, насамперед, можливість аналітичного опрацювання та інформування стосовно розшуку транспортного засобу чи номерного знака.

Однією з важливих складових, які мають забезпечувати на достатньому рівні передачу інформації зі систем відеоспостереження та відеоаналітики до інформаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції» (обличчя, розпізнаний номерний знак тощо), є саме дотримання наведених у цих рекомендаціях вимог до програмного забезпечення основних компонентів систем відеоспостереження та відеоаналітики, зокрема до:

1) сервера:

- можливість одночасного підключення встановленої технічними вимогами кількості користувачів;
- можливість масштабування (для нарощування потужності сервера) та резервування;
- підтримання наявним програмним забезпеченням значної кількості фірм-виробників відеокамер;

2) системи відеоспостереження:

- підтримання управління функціями PTZ (панорамуванням, нахилом і збільшенням) у системі відеоспостереження та відеоаналітики;
- підтримання трансляції та перегляду відеозображення;

- підтримання сумісності у системі відеоспостереження та відеоаналітики мережевих камер різних фірм-виробників;
- підтримання клієнт-серверної технології;
- можливість Web-доступу: залежно від масштабу системи програмні складові «клієнт» і «сервер» можуть бути встановлені на одному або різних комп'ютерах;
- клієнтська програма відеоспостереження та відеоаналітики має передбачати функції перегляду відео у форматі online та відтворення відеозаписів оператором, а також налаштування адміністратором;
- багаторівневий доступ з паролем захистом і використанням облікових записів користувачів, можливість підключення відповідного протоколу доступу до каталогів;
- можливість гнучкого конфігурування вікон із зображеннями камер на екрані монітора;
- підтримання різних форматів стиснення відео;
- підтримання роздільної здатності відео (не менше ніж HD);
- підтримання частоти кадрової розгортки відео;
- підтримання управління функціями PTZ (панорування, нахилу та збільшення) камер;
- підтримання аудіопотоку, потокового передавання звуку в режимі on-line;
- підтримання можливості запису відео на локальні або мережеві диски;
- можливості пошуку відеозаписів для відтворення, пошук записів за камерами, датами і часом;
- можливості візуалізації за часом;
- наявність інтелектуального пошуку;
- можливість надійного стирання записаного відео;
- можливість блокування пріоритетних записів;
- підтримання функцій відтворення записів;
- прискорення або покадрове, синхронне відтворення відео й аудіозаписів;
- підтримання функцій експорту відео;

3) системи відеоаналітики:

- можливості розпізнавання номерного знака автомобіля;
- можливості розпізнавання типу, моделі, марки та кольору транспортного засобу;
- можливості розпізнавання обличчя з різних ракурсів із відеоматеріалу, який відзнято з різних джерел (on-line-потоків файлів);
- можливості пошуку відповідності у пошуковій базі даних статі та вікової групи;
- наявність детектора осіб, які знаходяться на передньому сидінні автомобіля, із можливістю візуалізації обличчя особи;
- можливості виявлення груп осіб, зокрема у несанкціонованих місцях;
- можливість оцінки щільності потоку осіб на важливих для міста об'єктах;
- можливість індексування подій за умов дорожнього руху (щільність потоку, затори, масове скупчення автотранспорту), зокрема в зонах паркування;
- наявність детектора залишених предметів та їхніх власників;
- наявність детектора забороненого або нетипового руху автотранспорту чи осіб людей;
- наявність детектора фактів перетину забороненої зони (проїзд, прохід);
- можливість реагування на прохід осіб у певному напрямку (входи, виходи, переходи, коридори тощо);
- можливість появи осіб чи автотранспорту у системі відеоспостереження (вулиці, проспекти, площі, перехрестя, сквери, парки тощо);
- наявність аудіодетекції (звукової аналітики);
- тактико-технічні характеристики відеокамер із функцією розпізнавання номерних знаків мають забезпечувати їх розпізнавання у нічний час;
- наявний функціонал інтелектуального пошуку має передбачати можливість пошуку за рухом, зафіксованим у кадрі, або ж пошук за метаданими від смарт-камери;

- наявність системи реакції на «аналітичні» модулі, які влаштовані у камери (робота зі журналами подій і тривог у системі відеоспостереження та відеоаналітики);

- бажана наявність єдиної системи розпізнавання автомобільних номерів і розпізнавання обличчя з єдиним інтерфейсом.

Однією з основних технічних вимог до програмного забезпечення систем відеоспостереження та відеоаналітики є наявність API-технології та відповідної документації до неї, що дає можливість доступу до зазначених функцій.

Для створення, впровадження й розбудови системи відеонагляду та відеоаналітики потрібно використовувати сертифіковане обладнання, яке відповідає технічним характеристикам, а також ліцензійне програмне забезпечення відповідно до норм його використання на території України.

Максимальна ефективність роботи системи відеоспостереження та відеоаналітики має забезпечуватися шляхом дотримання основних мінімальних параметрів відеокамер відповідно до їхніх функцій, зокрема:

1) з функцією фіксації обличчя людини:

- технологія: IP-система;
- об'єктив: 2,8–12 мм;
- кут огляду: не менше 90°–31°;
- роздільна здатність: не менше 5 Мпкселів;
- дальність інфрачервоної підсвітки: не менше

30 метрів;

- клас захисту: не нижче IP66;
- матриця: не нижче 1/2.8" Progressive Scan CMOS;
- діапазон робочих температур: -25° ~ +60°C;
- живлення: 220 В/РoЕ;
- мінімальні умови для детекції осіб та їх розпізнавання;
- нахил голови: не більше 30°;
- поворот голови: не більше 30°;

2) із функцією фіксування номерних знаків автотранспортних засобів:

- технологія: IP-система;

- об'єктив: 8–32 мм;
 - роздільна здатність: не менше 2 МП (HD);
 - мінімальний розмір номера у кадрі: 130 пікселів;
 - рекомендований розмір номера у кадрі: 150–300 пікселів;
 - кут огляду: не нижче 31° – 10° ;
 - кут нахилу камери у вертикальній площі: до 30%;
 - дальність ІЧ-підсвітки: не менше 100 м;
 - клас захисту: не нижче IP66;
 - матриця: не нижче 1/2.8" Progressive Scan CMOS;
 - діапазон робочих температур: -25° ~ $+60^{\circ}\text{C}$;
 - живлення: 220 В/РоЕ;
 - ширина зони контролю для однієї відеокамери: до 11 м;
 - кількість стандартних смуг (3,75 м) на один відеоканал: не менше 2;
 - допустимий інтервал руху автомобілів: за легковим автомобілем – 1,5 м; за вантажним автомобілем – 4 м;
 - вертикальний кут нахилу відеокамери щодо площини дорожнього полотна: до 45° ;
 - кут горизонтального відхилення відеокамери від напрямку руху транспорту: до 35° ;
 - допустимий кут нахилу номерної пластини на автомобілі: $\pm 10^{\circ}$;
 - відстань (максимальна) від відеокамери до пластини реєстраційного номера:
 - не більше 100 м (за сприятливих погодних умов);
 - не більше 50 м (за несприятливих погодних умов);
- 3) для зовнішніх оглядових відеокамер:
- технологія: IP-система;
 - об'єктив: 4,7–94 мм;
 - кут огляду: не менше $58,3^{\circ}$ – $3,2^{\circ}$;
 - оптичний зум: не менше x20;
 - роздільна здатність: не менше 2 МП;
 - дальність інфрачервоної підсвітки: не менше 150 м;
 - клас захисту: не нижче IP66;

- матриця: не нижче 1/2.8" ProgressiveScan CMOS;
- чутливість: 0,002 лк (F 1,6, АРУ) в кольоровому режимі, 0 лк з ІЧ-освітленням;
- день/ніч: механічний ІЧ-фільтр;
- сигнал/шум: понад 52 дБ;
- формат стискування: H.265/H.264/MJPEG;
- частота кадрів: не менше 30 к/с;
- мережевий порт: 10М/100М Base-TX Ethernet;
- живлення: 220 В/РoЕ;
- діапазон робочих температур: $-30^{\circ} \sim +60^{\circ}\text{C}$.

Нині на місцевих рівнях існують різноманітні технічні й технологічні рішення щодо опрацювання та збереження даних у системі відеоспостереження та відеоаналітики. Водночас існує потреба роботи з аналітичними даними цих систем в єдиному мережевому просторі з використанням зручного інтерфейса зв'язку мережевих програм користувача.

Це можна досягти за допомогою використання такого спеціалізованого програмного забезпечення, як протокол обміну даними. Саме він дає змогу забезпечити оброблення та передавання даних між різними системами відеонагляду та відеоаналітики.

Наприклад, програмним модулем аналітичного оброблення та інформування про розшук транспортних засобів або номерного знака інформаційної підсистеми «Гарпун» [3] передбачено можливість інтеграції аналітичних даних, насамперед номерних знаків транспортних засобів, отриманих зі зовнішніх систем відеоспостереження.

З метою реалізації обміну даними у Національній поліції України розроблено та функціонує сервіс, який забезпечує передавання інформації розпізнаних номерних знаків автотransпортних засобів, зафіксованих системою відеоспостереження та відеоаналітики, до інформаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції» [4].

Web-сервіс призначений для приймання інформації зі систем розпізнавання номерних знаків у режимі реального часу.

Таким чином, важливим елементом, що забезпечує можливість безперешкодної реалізації зазначеного протоколу обміну даними, є виконання наведених вище вимог.

1. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19/>.

2. Положення про Національну поліцію : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248607704>.

3. Про затвердження Положення про інформаційно-телекомунікаційну систему «Інформаційний портал Національної поліції України» : Наказ МВС України від 3 серпня 2017 р. № 676. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1059-17>.

4. Про затвердження Інструкції з формування та ведення інформаційної підсистеми «Гарпун» інформаційно-телекомунікаційної системи «Інформаційний портал Національної поліції України» : Наказ МВС України від 13 червня 2018 р. № 497.

Ю. А. Комісарчук,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівського державного університету
внутрішніх справ,*

М. М. Майстренко,

*кандидат юридичних наук, старший викладач
кафедри кримінального процесу та криміналістики
Львівського державного університету
внутрішніх справ*

КРОС-КУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПРАЦІВНИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Нестримний розвиток міжнародних відносин у різних галузях людської діяльності обумовлюється глобалізаційними та інтеграційними процесами, які тепер вважаються радше правилом, аніж винятком із правил. У своєму розвитку Україна домоглася членства в Євросоюзі, що, своєю чергою, супроводжується відкритістю кордонів.

Дослідження у сфері міжнародної інтеграції зазвичай мають на меті вивчення економічного аспекту співпраці та торгівлі. Водночас не менш важливими є питання міжнародної міграції, зокрема трудової. В Україну приїжджають іноземці у пошуках якісної освіти та залишаються для роботи й у вітчизняних, й у міжнародних компаніях. Саме тому активно використовуються програми культурного урізноманітнення та інтеграції мігрантів [1, с. 22]. Зазначені процеси вкотре підтверджують необхідність розвитку крос-культурної компетентності працівників професії типу «людина–людина», представниками якої, зокрема, є поліцейські.

Відокремлення крос-культурної компетентності від поняття крос-культурних комунікацій відбулося ще у середині ХХ століття. Саме у цей період сферу крос-культурного менеджменту досліджував Пітер Мердок. Разом з Дугласом Уайтом ними було досліджено понад 180 різних культур та складено глибинні описи їх культурних особливостей [2, с. 121].

Крос-культурна (з англ. *cross* – перетинати, переходити) комунікація – це вербальна та невербальна взаємодія представників різних моральних систем, світоглядів, релігій тощо.

У своїх дослідження Р. Лівітт та Г. Ферарро сходяться на тому, що крос-культурна компетентність являє собою сукупність форм поведінки, відносин і політик, які надають можливість ефективно функціонувати у системі міжнародних відносин. Вони також наголошують, що ця компетентність на практиці проявляється через визнання індивідуальних особливостей носія культури та побудову комунікацій таким чином, щоб врахувати це і полегшити сприйняття інформації для носія [3, с. 1].

Трактування поняття українськими вченими звучить дещо інакше. Так, крос-культурна компетентність – це індивідуальна особливість, що дає здатність, готовність до сприйняття спільного в культурах країн, а також той відрізок, на якому відбуваються непорозуміння, «зіткнення» або конфлікт культур, виникають суперечності між їхніми представниками [4, с. 1].

Аналізуючи ці два підходи, можна зауважити одну суттєву відмінність. Іноземні вчені підходять до вивчення крос-культурної компетентності як до важливого інструменту функціонування організації, що може бути закріплена у нормативних документах компанії. Вітчизняні вчені бачать в цьому особистісну характеристику, яка з'являється під впливом виховання та навчання людини. Доречно виокремити два підходи до трактування крос-культурної компетентності, а саме:

- організаційний – такий, що пояснює її як важливий бізнес-інструмент, що може бути запропонований організацією для виконання її персоналом;

- поведінковий – такий, що пояснює її як особистісну характеристику, яка формується на основі особливостей сприйняття, розвитку самого індивіда, окремо від організації. Під **крос-культурною компетентністю** слід розуміти особистісну здатність фахівця, що допомагає у побудові ефективних комунікацій з носіями інших культур, яка може бути формальною

вимогою до поведінки співробітника організації або враховуватися у індивідуальних планах розвитку персоналу. Таке визначення охоплює найважливіші прояви цього явища та особливості обох підходів [5].

Важливим моментом, який варто згадати у процесі вивчення крос-культурної компетентності, є врахування особливостей культур, які притаманні різним суб'єктам взаємодії.

Формування крос-культурної компетентності у працівників Національної поліції неможливе без розуміння її складових. Доволі якісне їх обґрунтування наводить Е. Гріффін [6, с. 64]. Він виділяє такі складові:

1. Знання – інформація про особливості певної культури. Такі знання мають відображатися не просто у володінні інформацією, а у глибинному осмисленні того, що можуть означати для співрозмовника вербальні та невербальні жести, який стиль поведінки йому притаманний та якими інструментами комунікацій він може володіти [5].

Мова, якою спілкуються представники двох різних культурних груп, відіграє важливу роль у встановленні контакту між ними. Упродовж останніх десятиріч у вітчизняній науковій літературі цілком справедливо наголошується на необхідності володіння сучасними фахівцями принаймні однією з іноземних мов, що є показником професійної компетентності фахівця.

Наприклад, очевидним є той факт, що знання мови учасника кримінального провадження (потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, свідка) не виключає обов'язкової участі у процесі перекладача, проте допоможе встановити психологічний контакт між слідчим, дізнавачем чи оперативним працівником і конкретним учасником-іноземцем, що сприятиме ефективній комунікації.

2. Мотивація – наявність бажання та потреби взаємодіяти з представником іншої культури. Без наявної мотивації крос-культурна компетентність не зможе закріпитися у свідомості людини через відсутність бачення сфери її застосування [5]. Базисом для виникнення мотивації виступає потреба, скажімо,

дізнатися важливу інформацію чи надати допомогу особі, яка звернулася до працівника Національної поліції.

Отже, для конкретизації потреби та спрямування розмови у правильне русло, що робитиме спілкування чітким та однозначним, доцільно застосувати знання іноземної мови, а також національної культури. За таких умов ймовірність отримати позитивний досвід міжкультурних комунікацій збільшується і зростає мотивація до аналогічної поведінки у майбутньому.

3. Вміння – володіння досвідом та навичками у побудові крос-культурних комунікацій. Потрібно розуміти, що навіть якщо попередньо людина не усвідомлювала, що бере участь у крос-культурних комунікаціях, то це все одно відбувалося. Важливо показати, у яких моментах це відбувалося. Дуже корисно брати до уваги близькі і найбільш поширені приклади, а також стимулювати аналіз того, як відбувалися крос-культурні мотивації до отримання знань індивідом і як вони відбулися б вже потім [5].

Слід ще раз наголосити, що в межах крос-культурної комунікації знання лише мови співрозмовника не достатньо, необхідно звертати увагу і на культуру.

У системі крос-культурного спілкування існують індивідуалістична та колективістська культури. Перша з них ґрунтується на засадах автономності особистості, поваги до її прав і свобод, друга спрямована на збереження, постійне відтворення національних звичаїв, традицій, норм. Так, представники західноєвропейських індивідуалістичних культур акцентують увагу на інформації, а не на способі її донесення. Для них властиве лаконічне мовлення, логічно вмотивоване, послідовне, точне мислення.

Носії колективістських культур (Схід, Азія) у спілкуванні звертають увагу на контекст повідомлення, тобто надають увагу не тільки тому, про що йдеться, але й тому, яким чином це висловлюється [7].

У США прийнято вітатися з людиною при кожній зустрічі незалежно від того, скільки разів на день та як часто це відбувається. Можна почути про те, що така традиція видається

недоречною представникам інших національних культур, наприклад, українцям [5].

Американське суспільство належить до так званих культур з низьким рівнем контексту, що передбачає помилковість заглиблення у словесні нетрі, а демонстрацію своєї ерудиції та вміння вибудовувати складні лінгвістичні конструкції можуть трактувати як зверхність, бажання похизуватися своєю освіченістю. Головною особливістю американського стилю спілкування є високий професіоналізм, не надто офіційна атмосфера спілкування, що допомагає їм досить швидко перейти на звернення на ім'я, максимальна лаконічність. Вони цінують гумор, люблять посміхатися і очікують посмішки від розмовника, відсутність усмішки сприймається як свідчення певних проблем [7, с. 223–224].

4. Прихильність – позитивне або ж неупереджене ставлення до носія іншої культури. Першим кроком до побудови прихильності є нівелювання будь-яких стереотипів про інші культури та культурні відмінності. Варто максимально фокусуватися на предметі розмови і будувати нейтральні запитання, що не підштовхують до відповіді.

Слід наголосити на важливості всезагального кодексу професійної етики, в основі якого лежать універсальні правила ділового спілкування: глибока повага до іншої людини; принцип достатньої поінформованості, який вимагає говорити не більше і не менше, ніж це потрібно для справи; використання правдивої інформації, оскільки від цього залежить ступінь довіри; принцип доцільності у професійних відносинах, який означає вміння не відхилятися від теми розмови і знаходити ефективні вирішення складних питань; чітке і переконливе для співрозмовника висловлення думки, здатність уважно вислухати й адекватно сприйняти позицію партнера [7, с. 224].

Можна зробити висновок про всеосяжний масштаб кроскультурної компетентності, який має прямий вплив на щоденні комунікації та діяльність кожного індивіда, надто в умовах невинного нарощування рівня глобалізаційних процесів.

Очевидно, що крос-культурні комунікації вже давно стали невід’ємною складовою роботи Національної поліції. Відповідно, це вимагає підвищення рівня підготовки кадрів Національної поліції з урахуванням вироблення крос-культурної компетентності під час надання поліцейських послуг у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку, охорони прав і свобод, а також інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, надання послуг із допомоги особам, які в силу певних причин потребують такої допомоги.

-
1. IOM (2016), «20 years IOM in Ukraine: overview of activities». URL: <https://goo.gl/1ujMK0> (Accessed 15 March 2017)
 2. Бурак О. С. Крос-культурна комунікація як наслідок глобалізаційних крос-культурних контактів. 2012. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Grani/2012_5/27.pdf
 3. Ronnie L. Leavitt. Developing Cultural Competence in a Multicultural World. Parts 1 & 2. 2012. URL: <https://goo.gl/Mvk8a4>
 4. Пальчикова О. О. Крос-культурна компетентність у навчанні української мови як іноземної. 2012. URL: <https://goo.gl/z6d3IJ>
 5. Щетініна Л. В., Рудакова С. Г., Кравець В. О. Сутність крос-культурної компетентності: від теорії до практики. *Ефективна економіка*. 2017. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5537>
 6. Griffin, Emory A. A. First Look at Communication Theory (6 ed.). McGraw-Hill, 2006. URL: <https://goo.gl/6JUdRr>
 7. Байбакова О. О., Козубовська І. В. Деякі аспекти крос-культурної комунікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота»*. 2014. Вип. 34. С. 223–225.

Ю. Р. Йосипів,

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3 ІПФПНП
Львівського державного університету
внутрішніх справ,
підполковник поліції,*

Н. Д. Туз,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3 ІПФПНП
Львівського державного університету
внутрішніх справ,*

М. В. Туз,

*інспектор сектору превентивної комунікації УПД
ГУНП України у Львівській області,
старший лейтенант поліції*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

Якість життя громадянина в суспільстві значною мірою залежить від відчуття захищеності, яке передбачає забезпечення належних умов життя та здоров'я, гарантію права власності, можливість реалізації своїх громадянських прав й особистих інтересів. Як відомо, суспільне життя впорядковується сукупністю нормативно-правових актів, які врегульовують усі його сфери. Проте в окремих випадках трапляється так, що встановлені законами норми певними особами (групами осіб) порушуються, що часто призводить до порушення прав і свобод інших осіб або й ставить під загрозу публічну безпеку частини суспільства.

Відповідно основою забезпечення публічного порядку є врегулювання поведінки громадян у соціумі та роботи підрозділів Національної поліції щодо запобігання й припинення

порушень установлених нормами права правил. Своєю чергою, ефективність забезпечення публічного порядку прямо залежить від наявності чітких і дієвих нормативно-правових актів.

Найбільш гостро потреба якості охорони публічного порядку виникає в особливих умовах, коли звичне життя суспільства порушується внаслідок виникнення складних природних чи техногенних обставин. До таких обставин, зокрема, можна віднести запровадження карантинних обмежень з метою запобігання поширенню небезпечної інфекції під назвою COVID-19. Таке поширення інфекційної хвороби, яка значною мірою впливає на побутові і виробничі аспекти життя громадян, зокрема й на їхню публічну безпеку, є для нашого суспільства відносно новим та незвичним явищем. Отже, можна припустити, що воно є мало дослідженим і слабо врегульованим законодавчими актами й потребує додаткового обґрунтування правил публічної поведінки. Той факт, що наукові дослідження явища публічної безпеки й порядку в умовах карантину мали й мають місце в наукових колах, не викликає сумніву. Проте, враховуючи відносно невелику тривалість карантину, опублікованих результатів таких досліджень є небагато.

Зокрема, варто справедливо зазначити, що за участі авторських колективів науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти Міністерства внутрішніх справ було здійснено низку спроб дослідити роботу поліцейських в умовах запровадженого карантину щодо забезпечення публічної безпеки та порядку, виявлення недоліків у роботі та труднощів, спричинених неякісними та несвоєчасними рішеннями органів влади на різних рівнях.

Загальний аналіз практичної складової діяльності підрозділів Національної поліції в умовах запроваджених карантинних обмежень засвідчив, що недоліки діяльності поліції зводяться головно до порушень, пов'язаних із недотриманням процедури оформлення протоколів про адміністративні правопорушення, вибіркового застосування заходів адміністративного тиску на підприємців, локального характеру розподілу контролю за дотриманням карантинних обмежень фізичними

та юридичними особами на певних територіях, відвертого порушення прав і свобод громадян, зазначених у Конституції України, тощо.

Попри згадані дослідження, на сьогодні залишаються актуальними та затребуваними розвідки, результатом яких стало б виявлення тих проблем, що виникають у сфері захисту правопорядку в умовах запровадженого карантину, які турбують населення найбільше, а також визначення небезпек, які можуть загрожувати громадянам в умовах карантину. У зв'язку із вимушеною зміною форм та методів проведення розрахунків при купівлі чи продажу товарів та послуг в сучасних умовах особливу увагу науковці повинні приділити низці проблем, пов'язаних з інтернет-простором, недоторканністю приватного життя в кіберпросторі, а також розповсюдженістю неправдивої інформації та шахрайству.

Завдяки аналізу наявних досліджень та публікацій у засобах масової інформації можна зробити висновок: проблема забезпечення публічної безпеки й порядку має місце в сучасних реаліях суспільного життя, є мало дослідженою та недостатньо науково обґрунтованою. У зв'язку з цим актуальність дослідження зазначеної проблеми є беззаперечною.

Таким чином, на сьогодні перспективними напрямками наукових досліджень у сфері охорони публічної безпеки та порядку залишаються питання, пов'язані зі забезпеченням державної інформаційної політики у цій сфері, враховуючи реалії карантину, комунікації влади та громадськості й психологічній адаптації в умовах карантинних обмежень для населення країни, яке, на відміну від країн сходу, не звикло до соціальних обмежень та нових правил, що створюють дискомфорт. Варто також зазначити про важливе значення результатів дискусії, що точиться не тільки у наукових і правових колах, а й у соціальних стосовно того, що встановлені підзаконними нормативними актами правила життя в карантині порушують конституційні права та свободи громадян. На сьогодні невідомість та неврегульованість зазначених дискусійних питань чинять вплив на роботу підрозділів Національної поліції,

бо стосуються рівня законслухняності громадян та довіри до поліцейських.

Питання забезпечення публічного порядку та безпеки вивчали й опрацьовували В. Б. Авер'янов, М. І. Ануфрієв, О. В. Батраченко, О. І. Довгань, І. В. Зозуля, Д. С. Припутень, В. Г. Фатхутдінов та ін. Поняття «громадська безпека» досліджували такі правники, як О. М. Бандурка, І. П. Веремеєнко, І. П. Голосніченко, В. К. Гіжевський, В. Л. Грохольський, Є. В. Додін, М. В. Ковалів, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк та багато інших.

Як відомо, випадки появи на території України коронавірусу SARS-CoV-2 офіційно зареєстровані в березні 2020 р. Враховуючи світовий досвід поширення зазначеної інфекції та досвід боротьби з нею, Уряд України 11 березня 2020 р. прийняв Постанову № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARSCoV-2», яка, щонайперше, стала нормативною засадою введення на всій території України карантину й визначила обов'язки органів державної влади й місцевого самоврядування щодо забезпечення карантинних вимог. Зокрема на Міністерство внутрішніх справ і Національну поліцію України зазначеною Постановою було покладено обов'язок вжити заходів, спрямованих на її виконання. З введенням карантину права та свободи громадян в Україні вимушено були значно обмежені [1].

Отож під заборонаю опинилося відвідування закладів освіти її здобувачами, проведення всіх масових (культурних, розважальних, спортивних, соціальних, релігійних, рекламних та інших) заходів, у яких бере участь понад 10 осіб, робота закладів громадського харчування (ресторанів, кафе тощо), торговельно-розважальних центрів, фітнес-центрів, закладів культури, торговельного й побутового обслуговування населення, регулярні та нерегулярні перевезення пасажирів автомобільним і залізничним транспортом, метрополітенами. Окрім того, значно обмежився доступ населення до медичних закладів для отримання консультацій і лікування, крім невід-

кладних станів. Також було обмежено перебування людей громадських місцях, введено соціальне дистанціювання й обов'язкове носіння захисних медичних масок. Пізніше посиленням карантинних заходів влада заборонила відвідувати парки й лісові зони, користуватися спортивними та дитячими майданчиками.

На перший погляд перелічені обмеження видаються такими, що порушують конституційні права громадянина. Це, зокрема, право вільного пересування, право на освіту, право мирно збиратися для проведення мітингів, право на працю тощо. Проте варто зазначити, що розглянуті обмеження визначені офіційними постановами уряду. Тому, відповідно до Загальної декларації прав людини, їх можна трактувати як «встановлені законом виключно з метою забезпечення громадського порядку й загального добробуту в демократичному суспільстві». Адже запобігання розвитку небезпечної хвороби передбачає збереження таких цінностей, як життя та здоров'я громадян, а також створення сприятливіших умов для лікування хворих на COVID-19 шляхом уповільнення росту захворюваності, що, своєю чергою, зменшує навантаження на медичну систему. Важливо розуміти, що дотримання встановлених урядом карантинних правил є необхідним заходом забезпечення стану захищеності як окремих громадян, так і всього суспільства від впливу загроз (у цьому випадку – від загрози інфікування коронавірусом).

Однак накладені карантином обмеження все ж таки зумовили виникнення низки факторів соціального незадоволення, які можуть стати передумовами порушення публічної безпеки:

- 1) вимушена зупинка робочих процесів великої кількості закладів зумовила скорочення доходів громадян, їхні вимушені відпустки тощо;
- 2) зупинення навчального процесу в закладах середньої освіти викликала потребу забезпечення батьками можливості дистанційного навчання дітей і більшої затрати часу з догляду за ними;

3) закриття закладів дошкільної освіти призвело до постійного перебування дітей молодшого віку вдома, що викликало потребу в батьків відмовитися від роботи або значно ускладнило їхню дистанційну працю;

4) необхідність соціального дистанціювання та відсутність транспортного сполучення унеможливили догляд за немічними родичами, які проживають окремо;

5) відсутність можливості відпочинку, розваг і спілкування викликали погіршення душевного стану.

Розвиток перелічених факторів спричинив емоційну напругу в суспільстві, внаслідок чого почастишали випадки свідомого та умисного порушення правил карантину, відвертого нехтування запровадженими соціальними правилами, що, на нашу думку, ставить під загрозу публічну безпеку суспільства та ускладнює виконання службових обов'язків підрозділам Національної поліції.

На цьому тлі невдоволення комплексом тривалих обмежень, запроваджених урядом, ініціатив із запровадження так званого «локдауну» дедалі частіше лунають думки про незаконність карантину, низки порушень при його запровадженні, зокрема звертається увага на те, що в Україні не було введено надзвичайний стан із визначеним колом обмежень. Особливо негативно громадськістю сприймається ініціатива запровадження «локдауну вихідного дня». На знак цього у різних регіонах країни відбулась низка акцій протесту. З іншого боку, ми бачимо, що місцева влада подекуди, прекрасно розуміючи нелегітимність такого рішення, користується нагодою і каже, що його не виконуватиме.

Усі ці обставини створюють невизначеність у роботі правоохоронців та деморалізують особовий склад поліції. Коли почалася пандемія і був запроваджений карантин, стало очевидно, що ті умови, з якими зіткнулися, зокрема й Національна поліція, потребують додаткової уваги. Перші етапи карантину наочно продемонстрували: через низку причин силовіки не були підготовлені виконувати покладені на них завдання забезпечення балансу інтересів – як для влади – у стримуванні

поширення хвороби і підтримання стабільності в державі, так і для громадян – у недоторканності їхніх прав та законних інтересів. Були очевидні прорахунки у законодавчих та управлінських рішеннях парламенту та уряду, які призвели до певної розгубленості підрозділів Національної поліції. Їхні дії коливалися в різні боки – то в бік необґрунтованих жорстоких затримань на самому початку карантину, то, навпаки, – відвертого ігнорування факту скоєння таких правопорушень.

Отже, враховуючи ситуацію із якістю дотримання вимог карантинних обмежень, виникає логічне запитання: чи відноситься законодавство України порушення карантинного режиму до переліку порушень публічної безпеки та порядку? Нескладний аналіз чинних нормативно-правових актів свідчить про те, що порушення вимог карантину безпосередньо не належить до порушень публічної безпеки та порядку. Лише ст. 173-1 КУпАП, яка передбачає адміністративну відповідальність за поширення неправдивих чуток, що можуть спричинити паніку серед населення, можна віднести до законодавчого означення одного з порушень публічної безпеки й порядку, що є досить поширеним порушенням в умовах діючого карантину [2].

Для розуміння ситуації, яку можна вважати порушенням публічної безпеки та порядку, доцільно визначитися зі змістом поняття «публічна безпека та порядок». Варто зазначити, що розглянуте поняття є відносно новим у правовому полі України. Його чітке трактування нормативно-правовими актами відсутнє. Забезпечення публічної безпеки та порядку, відповідно до ст. ст. 1 та 2 Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. № 580-VIII, є основним завданням Національної поліції в Україні [3].

Доречно наголосити, що стосовно поняття «публічна безпека та порядок» у зазначеному Законі вживається термін «громадська безпека й порядок» як його складова частина. КУпАП теж не містить поняття «публічна безпека та порядок», натомість у ньому та в Кримінальному кодексі України, інших нормативно-правових актах вживається термін «громадська безпека і порядок».

На основі аналізу нормативно-правових актів і наукових досліджень вважаємо необхідним з'ясувати головні ознаки стану «публічна безпека та порядок».

Таким чином, дії, які створюють небезпеку для інших осіб, особливо вчинені в публічних місцях, можна вважати порушенням публічної безпеки та порядку. Наприклад, відсутність захисної маски (носіння якої вимагають норми карантину) в потенційно хворої на COVID-19 людини (якою можна вважати кожного громадянина в умовах епідемії цієї хвороби) створює небезпеку для здоров'я інших людей, тим самим порушуючи їхні права. Особливо небезпечний прояв така дія має в публічному місці за умови присутності значної кількості людей, оскільки в цьому випадку, окрім масового поширення хвороби, може мати місце масове занепокоєння громадян, що, своєю чергою, може призвести до виникнення хуліганських та інших протиправних дій.

Значно підсилити прояв порушення публічної безпеки та порядку можуть фактори соціального незадоволення, які розглядалися нами раніше. Отже, виходячи з нормативного й наукового трактування поняття «публічна безпека та порядок», на нашу думку, порушення правил карантину, що встановлені нормативно-правовими актами, можна вважати порушеннями публічної безпеки й порядку. До основних причин порушення публічної безпеки й порядку в умовах карантину, на наш погляд, доречно віднести:

- відсутність своєчасної та адекватної реакції керівництва країни на динаміку захворюваності та стан забезпечення медичними товарами першої необхідності;
- відсутність чіткого нормативно-правового визначення умов карантину;
- відсутність детально визначених видів порушень карантинних вимог і відповідної відповідальності;
- недостатність інформаційно-просвітницької роботи з громадянами;
- недостатнє застосування покарань за вчинення протиправних дій, що пов'язані з порушенням умов карантину;

– низька правова обізнаність, соціальна відповідальність і моральний рівень громадян;

– соціальне незадоволення громадян умовами життя в карантині;

– невідповідність запроваджених карантинних заходів життєво важливим соціальним потребам населення [4, с. 240].

З метою посилення дії правових вимог щодо дотримання громадянами умов карантину, на нашу думку, необхідно: 1) у Конституції України передбачити законність обмеження певних прав і свобод громадян в умовах карантину; 2) детально прописати нормативно-правовими актами сутність карантину та в кожному конкретному випадку чітко визначати правила поведінки громадян; 3) посилити роботу органів публічної влади, зокрема підрозділів Національної поліції, щодо підвищення рівня юридичної обізнаності, суспільної свідомості та морального стану суспільства; 4) оптимізувати роботу системи охорони здоров'я, покращити її матеріально-технічне забезпечення й доступність для громадян, що сприятиме суспільному спокою.

Дія названих факторів не є константою, і ситуація змінюється. Чітке управління ситуацією з поширенням захворюваності сьогодні вимагає зважених рішень та їх чіткого виконання. Більше того, запровадження жорстких карантинних заходів не може бути панацеєю. Адже їх реалізація зменшує ділову активність, призводить до збільшення безробіття, зменшує податкові надходження поряд зі збільшенням видатків держави на боротьбу з коронавірусом та дотаціями з приводу вимушеного безробіття. Переважна неможливість населення не дозволяє людям пережити тривалий вимушений карантин без отримання заробітної плати. Недарма низка країн світу почала рухатися шляхом пом'якшення карантину задля порятунку економіки, а сама світова економіка, за словами економістів, входить у «чергову» кризу, і ще не зрозуміла її потенційна тривалість та глибина.

У зв'язку із цим можна відзначити ще один чинник зростання соціальної напруги у суспільстві, який вагомо впливає

на публічну безпеку та порядок: в умовах карантинних обмежень гостро постало питання забезпечення прав людини, зокрема у трудовій та соціальній сфері. Передусім, необхідно було для отримання засобів до існування забезпечити можливість економічно активного населення безпечно працювати, у разі неможливості забезпечення цього мала б надаватися населенню державна соціальна допомога.

Забезпечення балансу між інтересами охорони здоров'я нації та дотриманням громадянських і політичних прав людини потребує встановлення додаткових дієвих гарантій їх реалізації в умовах пандемії COVID-19 та запровадження заходів із запобігання її поширенню. На дотриманні громадянських і політичних прав людини негативним чином позначаються недоліки юридичної техніки (зокрема термінології) правових актів щодо запобігання поширенню COVID-19, несвоєчасність встановлення та оновлення профілактичних і протиепідемічних заходів (обов'язкова самоізоляція, обробка персональних даних без згоди особи та ін.), відсутність або несвоєчасність закріплення порядку їх реалізації, значні прогалини та колізії у формулюванні таких заходів, що унеможливають їх точну та одноманітну реалізацію, а також недостатня правороз'яснювальна робота, відсутність усталеної та одноманітної судової практики щодо порушень конституційних прав людини і правил карантину. Усунення вищенаведених недоліків пріоритетно потребує розгорнутого врегулювання обмежень та гарантій реалізації громадянських і політичних прав людини в умовах пандемії COVID-19 у профільному Законі України «Про запобігання поширенню COVID-19 в Україні», положення якого найбільш всебічно та послідовно доцільно реалізовувати в рамках правового режиму надзвичайного стану.

Досліджуючи прикладні проблеми реалізації функцій правоохоронними органами в умовах пандемії, доречно звернути увагу на положення чинного законодавства України з питань запровадження адміністративної відповідальності за порушення карантинних правил, а також організації роботи державних та правоохоронних органів, зокрема Національної

поліції. Із цих питань потребують удосконалення: приведення у відповідність до нормативних вимог переліку осіб, уповноважених складати протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 44-3 КУпАП; віднесення до повноважень органів судової влади розгляду справ про адміністративні правопорушення щодо невиконання законних розпоряджень суб'єктів реалізації державної санітарної та протиепідеміологічної політики, а також удосконалення переліку осіб, що мають право складати протоколи за цим видом адміністративних правопорушень; внесення змін до переліку органів та посадових осіб, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення щодо порушення санітарних правил; приведення змісту ст. 262 КУпАП у відповідність до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»; розширення переліку повноважень Національної поліції щодо перевірки документів та здійснення поліцейського піклування в умовах карантинних обмежень.

Крім переліку глобальних проблем, пов'язаних із законодавчим регулюванням роботи поліції та правоохоронної системи в цілому, можна ще виділити і кілька робочих моментів поліції, що виникли у підрозділах Національної поліції в умовах пандемії. Приміром, ситуація з коронавірусною інфекцією (COVID-19) використовується злочинцями для здійснення протиправних дій, зокрема шахрайств. Так, співробітники кіберполіції постійно перевіряють інформацію щодо вчинення можливих протиправних дій, особливо онлайн-шахрайств, пов'язаних з коронавірусом. За її результатами розпочинаються кримінальні провадження, ідентифікуються особи, які причетні до організації чи участі в шахрайських схемах, використовуючи ситуацію з COVID-19. Також із початку карантинних заходів кіберполіція постійно блокує Інтернет-посилання, що використовувалися шахраями в злочинних цілях. Щораз більше зловмисників учиняють протиправні дії, приховуючи обличчя медичною маскою чи респіратором, а у поєднанні із головним убором чи капюшоном це спричиняє проблеми з ідентифікацією особи правопорушника. Назагал як суспільству, так

і поліцейським необхідно розуміти, що алгоритмів дій в умовах карантину, заздалегідь розроблених під коронавірусну інфекцію (COVID-19), немає, вони тільки напрацьовуються, карантинний режим є новим і не типовим для різних поколінь населення України.

Підсумовуючи наведене, слід наголосити, що у новій ситуації трансформації принципів суспільних відносин найшвидші показники адаптації до нових умов мають саме представники протиправної сфери діяльності. Із новими завданнями, які ставляться перед Національною поліцією України, її працівники стикаються вперше, і жодного досвіду з їх виконання у них немає і бути не могло.

Підбиваючи підсумки розгляду питання щодо охорони публічного порядку та безпеки під час запровадження карантинних обмежень, поліцейським при здійсненні як повсякденних функцій, так і завдань, пов'язаних із дотриманням карантинних заходів, слід пам'ятати та враховувати:

- нетиповий характер пандемічної ситуації для населення;
- наявність представників суспільства, які свідомо використовують законодавчі прогалини для створення соціального резонансу, пов'язаного із карантинними обмеженнями, та за сприятливих умов створюють конфліктні ситуації спілкування з представниками Національної поліції;
- відсутність досвіду поведінки в умовах карантину;
- неоднакові за складністю форми протікання недуги, наявність безсимптомних форм хвороби та доволі тривалий процес поширення захворюваності, що породжує дещо недбале ставлення громадян до карантинних заходів;
- зменшення доходів населення та викликану цим соціальну напруженість;
- зміну психоемоційного стану населення у зв'язку з вимушеною зміною кола соціальних зв'язків та їх тривалістю й інтенсивністю.

Усі ці обставини вимагають від поліцейських зваженості в рішеннях, психоемоційної витривалості та стійкості, готовно-

сті до роботи в умовах дотримання заходів особистої безпеки від зараження коронавірусною інфекцією (COVID-19) при виконанні повсякденних завдань. І головне, що необхідно пам'ятати, – поширення коронавірусної інфекції (COVID-19) є першим для нашої країни і поколінь, які в ній живуть, випадком роботи в умовах глобальної пандемії. Але важко сказати, чи це останній такий випадок.

В умовах глобалізації світу, високої інтенсивності переміщення населення та широкого кола соціальних зв'язків виникнення нового захворювання в одній точці світу швидко переростає в глобальну пандемію. Досвід останніх двох десятиліть вказує про вкрай швидке поширення будь-якого інфекційного захворювання, а смертність від нього тільки питання характеристики самого захворювання та динаміки похідних мутацій. Тому напрацювання вмінь та навичок дій поліцейських у подібних ситуаціях є вимогою сьогодення і має нетимчасовий характер. Готовність до адекватних дій у майбутньому може допомогти уникнути ситуації, яка має місце сьогодні з поширенням коронавірусної інфекції (COVID-19).

1. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: Постанова КМУ від 11.03.2020 р. № 211.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

4. Швець О. М. Публічна безпека й порядок в умовах карантину. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 238–241.

Н. І. Дідик,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
факультету № 3 ІПФНП
Львівського державного університету
внутрішніх справ,*

Р. Г. Гранківський,

*заступник начальника Управління
превентивної діяльності –
начальник відділу дільничних офіцерів поліції
Управління превентивної діяльності ГУ НП
у Львівській області,
підполковник поліції*

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ

Побудова нового правового простору, зміна соціальних пріоритетів спонукає до необхідності більш ґрунтовно дослідити сформовані правові інститути, які створюють основу правової системи та забезпечують належний рівень функціонування правовідносин в Україні.

Тому в період становлення правової держави важливу роль виконує один з основних інститутів адміністративного права – інститут адміністративної відповідальності. Вагоме місце в системі інституту адміністративної відповідальності посідають адміністративні стягнення.

Проблематика адміністративних стягнень вважається однією з ключових у змісті інституту адміністративної відповідальності. Різні аспекти адміністративних стягнень тією чи іншою мірою висвітлювались у роботах В. Б. Авер'янова, О. В. Агеєва, О. Ф. Андрійко, Д. М. Бахрах, Г. П. Бондаренко, Ю. П. Битяка, С. Т. Гончарука, І. П. Голосніченка, С. В. Ківалова, Л. В. Ковалюк, Є. Б. Кубка, А. Т. Комзюка, Д. М. Лук'янця, В. Ф. Опришка, І. А. Тимченко, В. В. Цветкова, А. П. Шергін, Ю. С. Шемшученка, В. І. Шишкіна, О. М. Якуби та інших.

Слід зазначити, що важливим є нормативний аспект інституту відповідальності. Адже правова норма виступає як основа і для її існування, і для механізму, що забезпечує виконання адміністративних стягнень, а також як об'єкт захисту (адміністративні стягнення спрямовані на забезпечення належного рівня суспільних відносин, що регулюються законодавчо нормами). На основі досліджень теоретиків права стає зрозумілим принцип, згідно з яким юридична відповідальність обумовлена наявністю сукупності юридичних та фактичних підстав, з яких виділяють:

- наявність правової норми, яка передбачає можливість застосування відповідних заходів державою;
- фактичні підстави відповідальності – вчинення правопорушення (обов'язковий фактор, який сприяє виникненню захисних правовідносин, в межах яких реалізується відповідальність);
- правозастосовний акт, який конкретизує загальне положення захисної норми права, визначає конкретний вид покарання та його розмір.

Специфічною рисою, що виокремлює адміністративну відповідальність з-поміж інших інструментів адміністративно-правового захисту публічних інтересів, є наявність функції покарання. Це робить адміністративну відповідальність завершальною формою серед інших заходів адміністративного примусу завдяки матеріалізації правової оцінки, наданої правопорушенню й особі правопорушника у процесі розгляду справи і винесення щодо неї відповідної постанови, у вигляді обтяжливих матеріальних чи моральних наслідків, що їх зазнає винний суб'єкт [1, с. 98].

Аналіз чинного законодавства показує, що адміністративні стягнення, порядок їх застосування встановлені не тільки КУпАП, а й іншими законами та підзаконними нормативними актами. Не зважаючи на пряме порушення вимог Конституції України, підзаконні нормативні акти мали місце і досить тривалий час використовувалися уповноваженими органами для застосування стягнень та притягнення до адміністративної відповідальності [2, с. 4].

Адміністративні стягнення як заходи адміністративної відповідальності назагал є передбаченими законом засобами впливу на поведінку особи, котра вчинила адміністративне правопорушення, пов'язані з обмеженням найбільш значущих для людини прав і свобод особистого чи майнового характеру та спрямовані на досягнення соціально корисних цілей і результатів [3, с. 237].

За вчинення адміністративних правопорушень ст. 24 КУпАП передбачає застосування таких видів адміністративних стягнень, як:

- 1) попередження;
- 2) штраф;
- 3) оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення;
- 4) конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення;
- 5) позбавлення спеціального права, наданого цьому громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;
- 5-1) громадські роботи;
- 6) виправні роботи;
- 6-1) суспільно корисні роботи;
- 7) адміністративний арешт;
- 8) арешт з утриманням на гауптвахті [4].

Наведений перелік адміністративних стягнень у КУпАП не є вичерпним, про що свідчить ч. 2 ст. 24 КУпАП, де йдеться про те, що законами України може бути встановлено й інші, крім зазначених у цій статті, види адміністративних стягнень. Тому, щоб захистити окремий публічний інтерес, має використовуватися весь арсенал затверджених у КУпАП адміністративних стягнень, однак, як правило, в окремих галузях задіяний певний набір санкцій, застосування яких вважається найефективнішим у певному випадку.

Протягом останніх десятиліть ст. 24 КУпАП поповнилася новими видами адміністративних стягнень, зокрема це: громадські роботи (2008 р.); штрафні бали (2015 р.), однак у 2020 році Верховна Рада України скасувала цей вид стягнення; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (2015 р.); арешт з утриманням на гауптвахті (2015 р.); суспільно корисні роботи (2017 р.). Із наведеного видно, що система адміністративних стягнень є динамічною, і про це свідчить те, що законодавець і науковці знаходяться у пошуку «ідеальної» системи заходів адміністративної відповідальності, яка би загалом сприяла протидії протиправних діянь у нашому суспільстві.

Проте сьогодні ст. 24 КУпАП закріплює занадто розгалужену систему стягнень, ефективність яких у досягненні цілей адміністративно-деліктного правового регулювання іноді зводиться до нуля. Тому, як зазначає О. М. Миколенко, ефективними й такими, що повною мірою відповідають принципу дотримання прав і свобод людини та громадянина, є лише такі адміністративні стягнення:

- 1) штраф;
- 2) позбавлення спеціального права, наданого цьому громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання);
- 3) адміністративний арешт;
- 4) арешт з утриманням на гауптвахті. Стає очевидним, що система адміністративних стягнень характеризується тенденціями щодо постійного розширення свого арсеналу та унікає оптимізації існуючих адміністративних санкцій, хоча для цього існують всі необхідні передумови [5, с. 73].

Розглянемо найбільш дискусійні види адміністративних стягнень, із-поміж яких чільне місце займає такий захід, як конфіскація. Конфіскація (з лат. *confiscatio* – відібрання майна до казни) – це примусове і безоплатне вилучення у власність держави всього або частини майна, що належить особі [6, с. 624].

Відповідно до ст. 29 КУпАП, конфіскація предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адмініс-

тративного правопорушення, полягає в примусовій безоплатній передачі цього предмета у власність держави за рішенням суду. Конфісковано може бути лише предмет, який є у приватній власності порушника, якщо інше не передбачено законами України [4].

Можна виділити ознаки конфіскації:

- зміст конфіскації полягає у примусовому позбавленні права приватної власності на певне майно;
- таким майном може бути тільки предмет, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення;
- при конфіскації право власності на предмет переходить до держави;
- перехід права власності не пов'язаний з будь-яким відшкодуванням вартості конфіскованого предмета його попередньому власникові;
- конфіскація може бути застосована тільки за рішенням суду [7, с. 110].

Як зазначає Д. Лук'янець, проблема полягає в тому, що у переважній більшості передбачених КУпАП випадків конфіскація як адміністративне стягнення не може бути застосована. І основною причиною цього є неузгодженість між нормами Загальної частини КУпАП, нормами Особливої частини Розділу II КУпАП, а також Цивільним кодексом України. Якщо проаналізувати конкретні склади правопорушень, що містяться в Особливій частині Розділу II КУпАП, то можна зробити певні висновки:

- слід звернути увагу, що декілька статей передбачають застосування конфіскації стосовно предметів, які не можуть перебувати у приватній власності правопорушника (наприклад, ст. 51-2 КУпАП);
- частина статей передбачає конфіскацію предметів, що не належать ані до знарядь вчинення правопорушення, ані до його безпосереднього об'єкта (наприклад, ст. 160-2 КУпАП).

З аналізу законодавства, яке передбачає конфіскацію як санкцію за конкретне правопорушення, стає очевидним, що

його виконання є досить проблематичним з огляду на необхідність дотримання принципу законності під час притягнення будь-якої особи до відповідальності уповноваженими державними органами.

Отже, впливає висновок, що в масиві адміністративних стягнень, накладених на фізичних осіб, а також санкцій, що застосовуються до юридичних осіб, відсутній такий інструмент, який би юридично дозволяв примусовий арешт певного майна без встановлення обов'язкових вимог щодо визначення власності на це майно.

Ще одним видом адміністративних стягнень, на який доцільно звернути увагу, є суспільно корисні роботи. Чинне законодавство чітко визначає, що суспільно корисні роботи як вид адміністративного стягнення призначаються за несплату аліментів (ст. 183-1 КУпАП). Метою його призначення є погашення наявної заборгованості зі сплати аліментів, але, враховуючи реальний стан застосування суспільно корисних робіт, як наголошують І. С. Яковець та Є. О. Лук'янченко, законодавство у цій сфері є недосконалим. Тому на сьогоднішній день залишаються неврегульованими питання щодо: правовідносин, які виникають між власником підприємства та порушником за місцем відбування суспільно корисних робіт; форми власності об'єктів, на яких порушники відбуватимуть призначені судом суспільно корисні роботи; джерел, з яких власники підприємств повинні оплачувати такі роботи; оподаткування нарахованої плати. Тож низка вищевказаних проблем не дає змоги досягти мети адміністративного стягнення, яка є мірою відповідальності та застосовується для виховання особи, котра вчинила адміністративне правопорушення, у дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим порушником, так і іншими особами, та не сприяє працівникам уповноважених органів з питань пробації у низці випадків безперешкодно виконувати судові рішення про застосування суспільно корисних робіт [8, с. 145].

Розглядаючи систему адміністративних стягнень та практику їх застосування, констатуємо, що вона також потре-

бує відповідного оновлення. Як зазначає Н. В. Гришина, особливо це стосується стягнень, які застосовуються щодо юридичних осіб, оскільки вони досить різноманітні за назвою, характером та сферою реалізації. У зв'язку з цим у новому КУпАП України доцільно розмежувати адміністративні стягнення залежно від суб'єкта адміністративної відповідальності, а саме: для фізичних осіб – попередження, штраф, громадські роботи, конфіскацію; для юридичних осіб – попередження, штраф, припинення чи зупинення певного виду діяльності, конфіскацію та інші адміністративні санкції, встановлені чинним законодавством України. Виходячи з наведеного, вид стягнення має відповідати характеру та ступеню суспільної небезпеки адміністративного проступку. Зазначені адміністративні стягнення (громадські роботи, припинення чи зупинення певного виду діяльності, конфіскація) повинні застосовуватись тільки у судовому порядку [9, с. 215].

Отже, доречно висновувати, що актуальність проблем адміністративних стягнень ґрунтується на певних факторах:

- економічному – побудова ринкової економіки потребує державного врегулювання господарських відносин конкретними правовими засобами, натомість коло цих засобів, підстави застосування та їхні види мають визначатися на законодавчому рівні;

- політичному – необхідність створення та підтримки режиму законності в сфері виконавчої влади з метою забезпечення захисту в адміністративно-правових відносинах умов для належної реалізації прав та свобод громадян;

- нормативно-правовому – створення в Україні нового та реформування чинного адміністративного законодавства має відбуватися на підставі науково обґрунтованого врахування тих соціальних, економічних, політичних змін, що відбуваються, з метою створення ефективного правового механізму захисту суспільних відносин.

Також потребують ґрунтовнішого вивчення й дослідження сама сутність адміністративних стягнень, їх характерні особливості, функції, мета застосування, характерні риси й інші

загальні та спеціальні ознаки, за якими вони вирізняються з-поміж широкого кола державних примусових заходів.

1. Козюренко Р. С. Заходи адміністративної відповідальності за вчинені правопорушення: поняття та класифікація. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2016. № 845. С. 94–98.

2. Хорошак Н. В. Адміністративні стягнення та їх застосування: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 212 с.

3. Романюк В. Сутність та правова природа заходів адміністративної відповідальності. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 236–240.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 80731-X. *Відомості Верховної Ради України*. 1984 (станом на 15.12.2020).

5. Миколенко О. М. Каральна функція адміністративно-деліктного права. *Правова держава*. 2019. № 33. С. 71–76.

6. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. 4-е изд. М., 1988. 1600 с.

7. Лук'янець Д. Проблеми застосування конфіскації як адміністративного стягнення. *Право України*. 2006. № 2. С. 110–112.

8. Яковець І. С., Лук'янченко Є. О. Ключові проблеми застосування суспільно корисних робіт як виду адміністративного стягнення. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 3(9). С. 148–153.

9. Гришина Н. В. Шляхи вдосконалення інституту адміністративної відповідальності. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2006. № 12. С. 208–215.

Н. В. Ільків,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
Інституту права
Львівського державного університету
внутрішніх справ*

ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ АГРАРНОМУ РЕЙДЕРСТВУ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ ЗЕМЕЛЬНОЇ РЕФОРМИ

Конституційною засадою правового, демократичного й економічно незалежного суспільства є непорушність права приватної власності, що полягає в його охороні та захисті, гарантованості вільного використання. Недосконалість правової й судової систем, відсутність дієвих і ефективних механізмів захисту прав суб'єктів аграрних відносин на вільне та безперешкодне володіння об'єктами права власності призвели до поширення аграрного рейдерства. До найтиповіших методів рейдерства в аграрній сфері відносять: привласнення майна та земель сільськогосподарських підприємств із застосуванням підроблених документів; силове захоплення сільськогосподарських угідь; укладання фіктивних угод шляхом засвідчення їх недобросовісними реєстраторами (корупційна складова – приватні нотаріуси проводять відповідні реєстраційні дії за певну винагороду); здійснення через «судові махінації» викупу корпоративних прав на фермерські господарства тощо [1, с. 43].

Офіційної статистики кількості рейдерських захоплень в аграрній сфері немає. Відсутність такої інформації пояснюється різними причинами, серед яких низький рівень юридичної грамотності землевласників і землекористувачів, рішення і дії органів державної реєстрації, спрямовані на виникнення прав на землю, що суперечать законодавству, неусталеність судової практики. Причиною слід визнати і відсутність нормативної дефініції такого суспільно небезпечного явища, як

рейдерство. Не визначено воно як окреме кримінально каране діяння і в КК України.

Зважаючи на поширене трактування рейдерства як виду організованої злочинної діяльності, що передбачає вчинення низки злочинів, пов'язаних спільним умислом на протиправне заволодіння чужою власністю, яке поєднане з підробкою офіційних документів, перевищенням повноважень чи зловживанням владою, використанням корупції в органах місцевого самоврядування та виконавчої влади, зокрема в правоохоронних органах, має місце віднесення до кримінальних правопорушень, що іменуються як рейдерство, діянь, передбачених низкою норм кримінального законодавства (як-от: ст.ст. 190, 191, 205-1, 206, 206-2, 358, 365-2, 364 КК України та ін.).

Обумовлено такий підхід тим, що під рейдерством розуміють цілий комплекс можливих злочинних дій. Зокрема, дослідниками зазначається, що рейдерські атаки вирізняються комбінацією різних способів, диверсифікацією підходів, гнучким пристосуванням до змін в законодавстві та ситуації в конкретному регіоні [2, с. 4].

Проте віднесення кожної з цих дій до рейдерського захоплення видається сумнівним, оскільки крадіжка, розбій, підробка документів, шахрайство є окремими правопорушеннями, які мають чітке визначення у КК України.

На платформі відкритих даних Opendatabot при визначенні динаміки поширення рейдерства в Україні до уваги взято лише кількість зареєстрованих кримінальних проваджень за такими статтями КК України, як ст. 205-1 «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців», ст. 206 «Протидія законній господарській діяльності» та ст. 206-2 «Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації». Саме ці статті традиційно трактуються як «рейдерські». За останні 5 років кількість кримінальних проваджень у цих справах зросла у 2,5 раза: з 290 справ у 2015 році до 751 у 2020-ому. Однак до суду доходить менше 43% таких випадків. Найчастіше в суді розглядаються справи за ст. 205 КК України. Так,

у 2020 році відкрито 562 кримінальні провадження, до суду дійшло 342 справи. Щодо справ за ст.ст. 206 та 206-2 КК України – зареєстровано 118 та 71, відповідно, а у суді було розглянуто лише 2 справи [3].

Через відсутність єдиних підходів до правової природи рейдерства розслідування провадиться за ознаками злочинів, передбачених різними статтями КК України. Головно за кожною окремою статтею КК України відкривається окреме кримінальне провадження. Часто ці провадження розкидані по різних органах досудового розслідування, оскільки при визначенні органу, що здійснюватиме досудове розслідування у формі дізнання, застосовуються правила підслідності, передбачені ст. 216 КПК України.

За загальним правилом досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, здійснюють слідчі органів Національної поліції, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування. Так, відповідно до ч. 3 ст. 216 КПК України, досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 205-1 КК України, здійснюють слідчі органів, які забезпечують контроль за додержанням податкового законодавства.

У разі вчинення діяння суб'єктами, переліченими у ч. 4 ст. 216 КПК України, досудове розслідування кримінальних правопорушень здійснюють слідчі органів державного бюро розслідувань.

Досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 206-2 КК України, здійснюють детективи Національного антикорупційного бюро України, якщо наявна хоча б одна з таких умов: 1) кримінальне правопорушення вчинено: одним із наведених у п. 1 суб'єктів, зокрема посадовою особою місцевого самоврядування, посаду якої віднесено до першої та другої категорій посад; керівником суб'єкта великого підприємництва, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків, та ін.; 2) розмір предмета кримінального правопорушення або

завданої ним шкоди в п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на час вчинення кримінального правопорушення (якщо кримінальне правопорушення вчинено службовою особою державного органу, правоохоронного органу, військового формування, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків).

Відповідно, слідчий розслідує злочин лише в спектрі свого провадження і лише в частині тієї статті, за якою його відкрито, а більшість випадків рейдерства можна ефективно розслідувати лише після об'єднання справ. Заслугує на підтримку позиція, що саме так і лише так з'являється велика ймовірність притягнути до відповідальності і замовників, і виконавців, і тих посадових осіб, які сприяли реалізації злочину [4]. Тож, беручи до уваги той факт, що рейдерство становить ланцюг пов'язаних злочинів, та виходячи зі змісту ч. 1 ст.217 КПК України, для ефективності розслідування діянь, що мають ознаки рейдерського захоплення, важливим вважаємо об'єднання матеріалів досудових розслідувань щодо декількох осіб, підозрюваних у вчиненні одного кримінального правопорушення, або щодо однієї особи, підозрюваної у вчиненні кількох кримінальних правопорушень в одному провадженні, а також матеріалів досудових розслідувань, у яких не встановлено підозрюваних, проте є достатні підстави вважати, що кримінальні правопорушення, щодо яких здійснюються ці розслідування, вчинені однією особою (особами). Хоча право прийняття рішення про об'єднання чи виокремлення матеріалів досудового розслідування належить прокурору, однак слідчий у разі встановлення обставин повинен виявляти ініціативу.

З поступовим відкриттям вільного ринку земель, очікуваним з липня 2021 року, та скасуванням так званого земельного мораторію, що обумовлено прийняттям 31 березня 2020 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» [5], актуальності набуває потреба

не тільки у застосуванні механізмів подолання наслідків рейдерських захоплень, коли воно вже відбулося, а й у створенні ефективної системи запобіжників рейдерству, тобто у превентивних заходах захисту прав землевласників і землекористувачів.

Як зазначає керівник Офісу протидії рейдерству Міністерства юстиції України, рейдерство в Україні – це багатоконпонентне явище, яке має різні прояви: майнові чи корпоративні спори, шахрайські дії, кіберзлочини, порушення у сфері державної реєстрації [6].

Способи рейдерства та механізми рейдерських атак в Україні мають різні форми, однак завжди базуються на недоліках законодавства. Прогалини у земельному законодавстві та системні недоліки функціонування державних інституцій стали передумовами аграрного рейдерства. Поширеним є розуміння рейдерства як отримання майна або майнових прав на підставах, в основі виникнення яких лежать прогалини в законі або системні недоліки функціонування державних інститутів (судової та/або правоохоронної систем, державної реєстрації юридичних осіб або прав на нерухомість тощо).

Через недосконалість державної системи відсутні гарантії прав землевласників і землекористувачів. Сьогодні в Україні понад 70% підприємців-аграріїв, які ведуть свою діяльність в Україні, вважають себе не захищеними від можливих рейдерських атак [7].

Експерти Офісу протидії рейдерству, проаналізувавши проблематику аграрного рейдерства крізь призму роботи Колегії Мініюсту з розгляду скарг у сфері державної реєстрації, умовно виділили три класичні схеми атаки: 1) зміна власника земельних ділянок шляхом внесення державним реєстратором змін до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно за відсутності визначених законодавством документів або на підставі підроблених документів; 2) рейдерське захоплення врожаю, що відбувається після внесення до Державного реєстру прав запису про зміну власника підприємства на підставі підроблених документів про перехід права власності на корпора-

тивні права; 3) незаконне припинення договорів оренди, емфітевзису і суперфіцію та державна реєстрація іншого речового права за третьою особою [8].

Нотаріальна палата України серед причин земельного рейдерства виділяє: недосконалу взаємодію Державного реєстру речових прав на нерухоме майно (далі – ДРРП) і Державного земельного кадастру (далі – ДЗК); відсутність належної інвентаризації паперових носіїв в органах Держгеокадастру; застаріле та неактуальне законодавство щодо оренди земель, нена належний захист прав власника земельної ділянки, відсутність чіткого механізму припинення договору оренди або відмови від його пролонгації; відсутність законодавчого регулювання верифікації підпису сторони договору; відсутність належного законодавчого регулювання у сфері землевпорядних робіт на етапі створення кадастрового номера; відсутність заборони технічної можливості реєстрації земельних ділянок одна поверх іншої, або з накладанням [9].

На усунення цих причин та на захист від аграрного рейдерства спрямовано Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству» від 5 грудня 2019 р. (далі – ЗУ № 340-IX) [10]. Цим актом вносяться комплексні зміни у земельне, господарське й цивільне законодавство, у спеціальні закони, що регулюють реєстрацію прав на нерухомість, нотаріат, та запроваджується низка антирейдерських заходів, у такий спосіб устанавлюються дієві запобіжники щодо захисту прав землевласників і землекористувачів. До них слід віднести нові правила проведення реєстраційних дій, внесення відомостей до ДРРП, взаємодії інформаційних систем ДРРП та ДЗК та ін. Найважливішими серед них є такі:

1. Попри те що положення щодо визнання земельної ділянки об'єктом цивільних прав виключно з моменту її формування (крім випадків суборенди, сервітуту щодо частин земельних ділянок) та державної реєстрації права власності на неї, а також здійснення державної реєстрації речових прав на земельні ділянки після державної реєстрації земельних

ділянок у Державному земельному кадастрі отримали законодавче закріплення уже давно, однак відсутність чіткого механізму вказувало на прогалини при їх застосуванні. Їх недопущенню у майбутньому повинно сприяти доповнення ст. 18 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» імперативними нормами про проведення державної реєстрації прав на земельну ділянку виключно за наявності в ДЗК відомостей про зареєстровану земельну ділянку, а також вимогою щодо обов'язкового використання державним реєстратором для проведення державної реєстрації права власності та інших речових прав на земельні ділянки, що здійснюється з відкриттям розділу в ДРПП відомостей з ДЗК про наявність/відсутність зареєстрованих речових прав щодо відповідної земельної ділянки до 1 січня 2013 року.

Важливою при цьому є норма ст. 79-1 ЗК України, згідно з якою земельна ділянка припиняє існування як об'єкт цивільних прав, а її державна реєстрація скасовується в разі: поділу або об'єднання земельних ділянок; скасування державної реєстрації земельної ділянки на підставі судового рішення внаслідок визнання незаконною такої державної реєстрації (при цьому ухвалення судом рішення про скасування державної реєстрації земельної ділянки допускається виключно з одночасним припиненням таким рішенням усіх речових прав, їх обтяжень, зареєстрованих щодо такої земельної ділянки (за наявності таких прав, обтяжень); якщо речове право на земельну ділянку, зареєстровану в Державному земельному кадастрі відповідно до Закону України «Про Державний земельний кадастр», не було зареєстровано протягом року з вини заявника.

Виходячи з того, що визначальною умовою права власності та користування є наявність земельної ділянки як об'єкта цивільних прав, то ці норми є їх основоположною гарантією.

Наочним прикладом реалізації цих положень можна вважати норму ч. 9 ст. 33 Закону України «Про оренду землі», з якої випливає, що це є необхідною умовою реалізації переважного права орендаря на укладення договору на новий строк, оскільки «у разі зміни меж або цільового призначення земельної ділянки» цим правом орендар скористатися не зможе.

2. Основні чинники, які уможливлюють рейдерство в земельних правовідносинах, беруть початок із процедури державної реєстрації речових прав на земельні ділянки. Важливим є закріплення особливостей державної реєстрації речових прав на земельні ділянки, речові права на які набуто до 1 січня 2013 року. Відсутність врегулювання цього питання слугувало тією прогалиною, яка відкривала простір для земельного рейдерства.

3. Отримало законодавче закріплення положення щодо можливості нотаріального посвідчення за домовленістю сторін договору про встановлення земельного сервітуту, про надання права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) або для забудови (суперфіцій).

4. Власник земельної ділянки та іншого нерухомого майна отримав право встановити вимогу нотаріального посвідчення договору оренди землі, про встановлення земельного сервітуту, про надання права користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) або для забудови (суперфіцій), та іншого договору, предметом якого є таке майно чи його частина, крім випадків, якщо за законом такий договір підлягає нотаріальному посвідченню, та скасувати таку вимогу. Встановлення (скасування) вимоги є одностороннім правочином, що підлягає нотаріальному посвідченню. Така вимога є обтяженням речових прав на земельну ділянку та інше нерухоме майно й підлягає державній реєстрації в порядку, визначеному законом.

5. Правилom, яке унеможливорює махінації щодо користування землями державної та комунальної власності, є закріплення у ст.23 Закону України «Про оренду землі» та ст. 102¹ ЗК України положення щодо заборони зменшення за згодою сторін протягом строку дії договору, а також у разі його поновлення плати за користування земельною ділянкою державної чи комунальної власності, визначеної в договорах оренди землі, про надання права користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис) або права користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій), укладених на земельних торгах.

6. Учасник приватного підприємства може встановити вимогу нотаріального посвідчення правочину, предметом якого є частка такого учасника у статутному капіталі відповідного підприємства, та скасувати таку вимогу. Така вимога учасника, а також скасування учасником цієї вимоги є одностороннім правочином та підлягає нотаріальному посвідченню.

7. Учасник юридичної особи приватного права (крім акціонерного товариства) може встановити вимогу нотаріального засвідчення справжності власного підпису під час прийняття рішень з питань діяльності відповідного товариства та/або вимогу нотаріального посвідчення правочину, предметом якого є частка такого учасника у статутному (складеному) капіталі відповідного товариства, та скасувати таку вимогу, відомості про що вносяться до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань у порядку, визначеному законом. Така вимога учасника чи скасування учасником цієї вимоги є одностороннім правочином і підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню.

8. Отримало належне правове регулювання питання використання та розпорядження землями, що залишилися у колективній власності колективного сільськогосподарського підприємства, сільськогосподарського кооперативу, сільськогосподарського акціонерного товариства, та нерозподілених земельних ділянок, невитребуваних часток (паїв), які після формування їх у земельні ділянки можуть за рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради передаватися в оренду для використання за цільовим призначенням на строк до дня державної реєстрації права власності на таку земельну ділянку, про що зазначається у договорі оренди земельної ділянки. З моменту державної реєстрації права власності на таку земельну ділянку договір оренди припиняється, а державна реєстрація припинення права оренди проводиться одночасно з державною реєстрацією права власності. У разі якщо договір оренди такої земельної ділянки, переданої в оренду, закінчився у зв'язку з набуттям права власності на неї до збирання врожаю, посіяного орендарем на земельній ділянці, орендар має право

на збирання такого врожаю. Власник земельної ділянки має право на відшкодування збитків, пов'язаних із тимчасовим зайняттям земельної ділянки колишнім орендарем, у розмірі пропорційно до орендної плати з дня припинення договору до дня збирання врожаю.

9. Змінено порядок поновлення договорів оренди землі, що зменшить ризики використання цієї процедури в рейдерських схемах. На основі детального аналізу ст. 32-2 Закону України «Про оренду землі» та ст. 126-1 ЗК України доцільно виокремити головні правила поновлення договору оренди землі, які підлягають запровадженню.

По-перше, у договір включається умова щодо його поновлення після закінчення строку, на який він був укладений. Питання про включення такої умови вирішується сторонами при укладенні договору шляхом досягнення взаємної згоди, тобто здійснюється на розсуд сторін договору за їх взаємною згодою. Ці відомості підлягають внесенню до ДРРП під час проведення державної реєстрації права оренди відповідної земельної ділянки (ч. 3 ст. 13 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»).

Однак законодавець встановив обмеження з застосування цього правила. Щодо договорів, об'єктом яких є земельні ділянки державної та комунальної власності, то до них така умова не може бути включена (крім випадків, якщо на таких земельних ділянках розташовані будівлі або споруди, що перебувають у власності користувача або набувача права користування земельною ділянкою). Поновлення договорів оренди земель державної і комунальної власності, що охоплюються винятками, віднесено до випадків, коли набуття права на них відбувається без проведення земельних торгів (абз. 22 ч. 2 ст. 134 ЗК України). У разі оренди земель, що не охоплюються цими винятками, можливе укладення договору на новий строк з використанням переважного права орендаря, але лише на підставі рішення органу, уповноваженого здійснювати передачу земельних ділянок у власність або користування згідно

зі ст. 122 ЗК України (ч. 5 ст. 33 Закону України «Про оренду землі»). Тобто у цьому випадку необхідним є отримання документального підтвердження повторного волевиявлення орендодавця. Однак, виходячи з існуючої практики прийняття суб'єктами владних повноважень рішень у сфері земельних відносин, ця норма буде і надалі створювати підґрунтя для виникнення проблем правозастосування, позаяк переважно ця процедура виходить далеко за встановлені часові рамки (тобто один місяць).

По-друге, поновлення передбачає продовження дії договору на такий самий строк і на таких самих умовах, тобто сторони не вправі змінювати умови первинного договору.

По-третє, при включенні умови до договору його поновлення відбувається автоматично, тобто не вимагає вчинення будь-яких дій від сторін договору. Таким чином законом затверджено принцип мовчазної згоди сторін на продовження договору та окремих дій орендаря для цього не вимагається, як раніше. Однак орендарям треба бути уважними, оскільки таке поновлення мусить бути передбачено в договорі, зафіксовано в реєстрі й не виключено з реєстру орендодавцем на момент закінчення строку дії договору, що доведеться окремо перевіряти.

По-четверте, умовою його застосування є відсутність заяви однієї зі сторін про виключення з ДРРП відомостей про поновлення договору (далі – заява про виключення відомостей). Для її подання, як убачається з ч. 3 ст. 126-1 ЗК України, наведення жодних аргументів від сторін не вимагається.

По-п'яте, з метою створення належних гарантій прав сторін на автоматичне продовження дії договору є законодавчо встановлена гранична дата звернення з заявою про виключення відомостей. Така заява може бути подана стороною, яка бажає скористатися правом відмови від поновлення договору, не пізніш як за місяць до дати закінчення дії такого договору. У разі відсутності заяви про виключення відомостей державна реєстрація речового права продовжується на той самий строк, автоматично.

10. Законом № 340-IX доповнено перелік істотних умов договору оренди землі такою умовою, як дата укладення договору, від якої обчислюватиметься строк дії договору. З цією метою внесено зміни до ч. 1 ст. 19 Закону України «Про оренду землі», в якій законодавець чітко визначив дату закінчення дії договору оренди, що обчислюється від дати його укладення, хоча й право оренди земельної ділянки виникає з моменту державної реєстрації такого права.

Така законодавча новела йде врозріз зі судовою практикою, що набула поширення, в межах якої сформувалася позиція про вплив строку дії договору оренди не від дня укладення договору оренди, а від дня державної реєстрації права оренди, оскільки тільки після його реєстрації вказане право виникає в орендаря та він, відповідно, може почати користуватись земельною ділянкою.

Однак, як слушно зазначено у п. 19.1 Постанови Верховного Суду України від 20.02.2020 р., державна реєстрація – це не підстава набуття права оренди земельної ділянки, а засвідчення державою вже набутого права оренди, яке виникло на підставі договору оренди землі, при цьому факт реєстрації права оренди земельної ділянки є лише елементом юридичного складу, який тягне виникнення права оренди, а не є підставою його набуття. Сама по собі реєстрація права не є підставою виникнення права оренди, оскільки такої підстави закон не передбачає [11].

Внесені зміни щодо строку дії договору сприятимуть максимальному усуненню ситуації, коли виникав великий часовий проміжок між моментом укладення договору та державною реєстрацією права оренди, оскільки сторони фактично втрачатимуть час, позаяк строк дії договору почне спливати.

Таким чином, загальними передумовами застосування інституту поновлення договору оренди землі є: включення до договору умови про поновлення договору після закінчення строку, на який він був укладений; внесення відомостей про поновлення договору до Державного реєстру прав під час проведення державної реєстрації права оренди відповідної

земельної ділянки; намір сторін щодо подальшої оренди на такий самий строк і на таких самих умовах, тобто без зміни умов первинного договору (тобто відсутність заяви про виключення відомостей).

Однак назагал слід зауважити, що реалізація норми ст. 126-1 ЗК України матиме низку позитивних наслідків. Зокрема, це звільнить сторони від зайвих затрат часу та коштів на повторне оформлення договору оренди землі, у разі виявлення сторонами відповідного наміру значно спростить механізм припинення земельних договірних орендних відносин. Така спрощена процедура повною мірою забезпечуватиме реалізацію принципу свободи договору.

Автоматична пролонгація договору оренди землі можлива тільки для тих договорів, які укладені (або змінені) після набрання чинності ЗУ № 340-IX. Зворотної сили закон не має. Поновлення договорів оренди землі, укладених до набрання чинності зазначеного Закону, здійснюється на умовах, визначених такими договорами, за правилами, чинними на момент їх укладення. Тобто можна дійти висновку, що ті договори оренди, які були укладені до набрання чинності Законом, можуть поновлюватися відповідно до приписів ст. 33 Закону України «Про оренду землі», зокрема чч. 6–8 статті, які хоча й втратили чинність з 16 липня 2020 року, однак поширюється їх дія на згадані договори.

11. ЗУ № 340-IX встановив порядок надання інформації та користування відомостями ДЗК та ДРРП, закріпивши основними умовами отримання інформації для посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, судів, органів Національної поліції, органів прокуратури тощо – у зв'язку зі здійсненням ними повноважень, визначених законом, та ідентифікацію відповідної посадової особи за допомогою електронного цифрового підпису.

Згідно з ч. 3 ст. 38 Закону України «Про ДЗК», для отримання відомостей з ДЗК посадова особа правоохоронного органу подає заяву, в якій зазначаються підстави надання відповідних відомостей з посиланням на норму закону, що передбачає

право відповідного органу запитувати такі відомості, а також реквізити справи, у зв'язку з якою виникла потреба в отриманні відомостей. Для відповіді передбачено 10-денний строк. Однак встановлення такої процедури з тривалим строком надання відповіді може бути неефективним.

На відміну від Закону України «Про ДЗК», Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» дає підстави для розмежування понять «надання інформації» та «доступ до реєстру». Відповідно до ч. 3 ст. 32, для посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів інформація з ДРРП надається за суб'єктом права чи за об'єктом нерухомого майна в електронній формі шляхом безпосереднього доступу до ДРРП. З п. 7 Порядку доступу до ДРРП, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2015 р. № 1127 зі змінами, впливає, що такий доступ з наступним отриманням інформації здійснюється автоматично програмними засобами ведення Реєстру залежно від зазначених користувачем параметрів пошуку, лише із вказанням користувачем підстави її отримання (відповідні норми закону та реквізити справи (провадження), реквізити договору про надання правової допомоги тощо).

Таким чином, ст. 38 Закону України «Про ДЗК» потребує внесення відповідних змін.

Законом № 340-IX надано доручення Кабінету Міністрів України забезпечити безоплатне підключення органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування до 1 січня 2022 року до ДЗК та ДРРП, зокрема шляхом надання їм можливості безперервного використання відповідних відомостей у своїх інформаційних системах.

Отже, важливим превентивним заходом земельного рейдерства є досконале інформаційне забезпечення правоохоронних органів. У сучасних умовах нагальною потребою видається доступ правоохоронних органів, зокрема Національної поліції України, до інформаційних баз, а також співпраця у форматі обміну інформацією з органами влади.

Актуальним вважається забезпечення єдності у земельних реєстрах та реєстрах прав з метою уникнення значних ризиків щодо отримання прав власності через розбіжності між різними базами даних або різницю між правовими умовами та геопросторовими даними.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству» передбачив певні запобіжники для протидії аграрному рейдерству, які нададуть можливості запобігти порушенню прав землевласників і землекористувачів та уникнути чисельних судових спорів і кримінальних проваджень. Зазначені зміни допоможуть суттєво скоротити використання рейдерських схем у земельній сфері.

В умовах постійного оновлення рейдерських схем в аграрній сфері потрібно не тільки застосування механізмів подолання наслідків земельних рейдерських захоплень, коли воно вже відбулося, а створення ефективної системи запобігання рейдерству, зокрема належне правове регулювання та ефективна база інформаційного забезпечення превентивних заходів правоохоронної діяльності.

1. Гребенюк М. Протидія аграрному рейдерству як важлива складова забезпечення продовольчої безпеки держави. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. Т. 15. № 1. С. 40–48.

2. Поліводський О., Кобилянський В., Юхновський О. Юридична безпека у земельних відносинах. Київ, 2020. 18 с.

3. Платформа відкритих даних Opendatabot. URL: <https://opendatabot.ua/open/raiders>

4. Головні виклики АПК у 2021 році: ринок землі, посуха, зрошення, експорт, фермерство, елеватори, зовнішні ринки, додана вартість, форварди, залізниця, кредитування. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/837-golovni-vikliki-apk-u-2021>

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31 березня 2020 р. № 552-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20>

6. Профілактика «реєстраційного» рейдерства – поради від Офісу протидії рейдерству Міністерства юстиції України. URL: <https://agropolit.com/news/19336>

7. Понад 70% аграріїв відчувають ризики рейдерського захоплення.
URL: <https://agropolit.com/news/18914>

8. Як протидіяти трьом класичним схемам аграрного рейдерства.
URL: <https://jurliga.ligazakon.net/ua/news/196022>

9. Нотаріальна палата України. Види рейдерства в державних реєстрах. URL: http://npu.org.ua/wp-content/uploads/2019/06/antireid_presentation.pdf

10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству : Закон України від 5 грудня 2019 р. № 340-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/340-20>

11. Постанова Верховного Суду України від 20 лютого 2020 р. у справі № 917/410/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80036339>

О. З. Мармура,
*кандидат юридичних наук,
викладач кафедри кримінального
права і кримінології
факультету № 1 ІПФНП
Львівського державного університету
внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СУКУПНІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Доволі часто системі правосуддя доводиться зіштовхуватися із необхідністю притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення одразу кількох кримінальних правопорушень. При цьому виникають і питання кваліфікації відповідних випадків, і питання призначення покарання. Для позначення такої ситуації кримінальне законодавство використовує поняття повторності та сукупності кримінальних правопорушень.

Повторністю визнається вчинення двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини цього Кодексу. Повторність може виступати кваліфікуючою ознакою, а відтак зумовлювати більш сувору санкцію. В інших же випадках повторність може бути врахована лише як обставина, що обтяжує покарання. Отже, покарання призначається в межах санкції норми про основний або кваліфікований склад кримінального правопорушення.

Сукупністю кримінальних правопорушень визнається вчинення особою двох чи більше кримінальних правопорушень, передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини цього Кодексу, за жодне з яких її не було засуджено.

Сукупність кримінальних правопорушень має своїм наслідком особливий порядок призначення покарання, за якого

суд, призначивши покарання за кожне кримінальне правопорушення окремо, визначає остаточне покарання шляхом поглинання менш суворого покарання більш суворим або шляхом повного чи часткового складання призначених покарань.

При цьому остаточне покарання встановлюється в межах, визначених санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу, яка передбачає більш суворе покарання, а якщо хоча б одне із кримінальних правопорушень є умисним тяжким або особливо тяжким злочином – у межах максимального строку, встановленого для такого виду покарання в Загальній частині.

Отож повторність та сукупність по-різному впливають на покарання, тому зупинимося на їх кваліфікації, співвідношенні та розмежуванні.

У Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» зазначено: «Якщо вчинені злочини, крім повторності, утворюють ще й сукупність, вони, відповідно до частини другої статті 33 КК, повинні отримувати окрему кваліфікацію (наприклад, крадіжка без кваліфікуючих ознак і крадіжка, вчинена повторно, або крадіжка, поєднана з проникненням у житло). Якщо ж злочини, які утворюють повторність, відповідають одному і тому самому складу злочину (наприклад, три крадіжки, поєднані з проникненням у житло, п'ять розбоїв, вчинених організованою групою, тощо), їх кваліфікація здійснюється за однією статтею або частиною статті Особливої частини КК. У таких випадках повторність злочинів повинна зазначатись у процесуальних документах, які стосуються обвинувачення особи, як кваліфікуюча ознака відповідних злочинів» [1].

Отже, сукупність кримінальних правопорушень кваліфікується як два або більше кримінальних правопорушень, за двома або більше статтями (частинами статті) КК України, а повторність, що не має ознак сукупності, – як одне, за однією статтею (частиною статті).

Далі в цій же Постанові визначено, що сукупність можуть утворювати також злочини, передбачені тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК, якщо:

1) вони вчинені неодноразово і за наступний злочин новою редакцією відповідної статті чи частини статті Особливої частини КК передбачено новий за своїм змістом склад злочину;

2) вони вчинені неодноразово і за наступний злочин новою редакцією відповідної статті чи частини статті Особливої частини КК посилено кримінальну відповідальність;

3) вчинені злочини мають різні стадії;

4) було вчинено закінчений замах на злочин і незакінчений замах на злочин;

5) один чи декілька злочинів особа вчинила самостійно (одноособово) чи була його (їх) виконавцем (співвиконавцем), а інший (інші) вчинила як організатор, підбурювач чи пособник;

6) один злочин особа вчинила як організатор, підбурювач чи пособник, а при вчиненні іншого була іншим співучасником [1].

Наведені рекомендації, безумовно, стали вагомим інструментом забезпечення єдності судової і слідчої практики у застосуванні відповідних положень. Проте вони ще більше загострили проблему дотримання принципів права.

Уявімо собі дві ситуації: перша – вчинення двох закінчених крадіжок, поєднаних із проникненням в житло; друга – вчинення однієї закінченої крадіжки, поєднаної із проникненням в житло, та одного незакінченого замаху на вчинення такого ж кримінального правопорушення. За наведеними вище правилами, у першій ситуації дії особи будуть кваліфікуватися за ч. 3 ст. 185 КК України. Покарання ж призначатиметься в межах від трьох до шести років позбавлення волі. В другій ситуації дії особи кваліфікуватимуться як сукупність кримінальних правопорушень – за ч. 3 ст. 185 і ч. 3 ст. 15 – ч. 3 ст. 185 КК України. Згідно зі ст. 70 КК України, покарання призначатиметься в межах максимального строку покарання, передбаченого Загальною частиною, тобто 15 років позбавлення волі,

таким чином, може бути більш суворим. Якщо порівнювати типову суспільну небезпечність, то більшою вона буде у першій ситуації. Слід зважити і на те, що особа може вчинити не дві закінчені крадіжки, поєднані з проникненням у житло, а навіть кілька десятків. Так само можна вчинити велику кількість закінчених грабежів, розбоїв, зґвалтувань тощо. В кожному такому випадку, за нинішнього підходу, особа підлягатиме відповідальності як за одне кримінальне правопорушення (за умови відсутності ознак сукупності кримінальних правопорушень, визначених КК України). За такої ситуації говорити про забезпечення справедливості нормами кримінального права складно. Спірне тут і дотримання принципу невідворотності кримінальної відповідальності, згідно з яким за кожен злочин особа повинна понести покарання.

На сьогоднішній день кримінально-правова наука, базуючись на наведених вище визначеннях, зосередилась на протиставленні повторності та сукупності, як правило, не порушуючи при цьому описаної вище проблеми.

Імовірних напрямів вирішення такої проблеми можна назвати кілька. Перший наводиться в Узагальненні судової практики з питань кваліфікації повторності та сукупності злочинів: «Автори деяких узагальнень вважають, що окремо кваліфікувати закінчений і незакінчений злочини не потрібно, тому що це може несправедливо, порівняно з випадками засудження особи за чисельні тотожні закінчені злочини, посилити покарання особі, яка вчинила закінчений і незакінчений злочини, тому що до неї буде застосована ч. 1 ст. 70 КК. Вони пропонують змінити існуючу судову практику і встановити, що у випадку ряду тотожних злочинів, які кваліфікуються за однією і тією ж частиною та статтею КК, один чи кілька з яких не закінчені, – додаткова кваліфікація за цими епізодами із застосуванням ст. 15 КК не потрібна» [2].

Тимчасом такий підхід якщо й може забезпечити певну справедливість при призначенні покарання, не вирішує проблеми невідворотності кримінальної відповідальності. Ще один напрям вирішення проблеми – уніфікація регламентації

правил призначення покарання при сукупності кримінальних правопорушень та повторності кримінальних правопорушень, за які особа не була засуджена. Однак і цей варіант не виглядає бездоганим.

Цікавий варіант вирішення вказаної проблеми запропоновано Т. І. Созанським у його розвідці «Кваліфікація сукупності злочинів». Автор пропонує відмовитись від класичного підходу до виділення видів сукупності злочинів і визнавати одним із її видів сукупність злочинів, відповідальність за які передбачено однією і тією ж частиною статті (статтею) Особливої частини КК, тобто те, що сьогодні іменується повторністю тотожних кримінальних правопорушень. При цьому обґрунтовується така законодавча дефініція цього поняття: «Сукупністю злочинів визнається вчинення особою одного або декілька діянь, що утворює два або більше самостійних злочинів, які не втратили кримінально-правове значення» [3, с. 215–218].

Для того щоб з'ясувати вірогідність такого трактування поняття сукупності кримінальних правопорушень, коротко розглянемо генезу регулювання кримінальної відповідальності у випадках учинення кількох кримінальних правопорушень. Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року (ст. 152) сукупністю злочинів визнавало випадки, коли підсудний визнавався винним у вчиненні двох або більше діянь. У Кримінальному кодексі УРСР 1922 року (ст. 30) поняття сукупності злочинів не розкривалося, однак зазначалося, що у разі вчинення підсудним до винесення вироку двох або більше злочинних діянь суд, визначивши покарання за кожен злочин окремо, засуджує винного до найтяжчого зі всіх призначених йому покарань, при цьому таке покарання може бути підвищено до максимальної межі покарання, встановленого статтею, за якою було визначено покарання. Подібне положення містив і КК УРСР 1927 року (ст. 45). Як бачимо, всі названі нормативно-правові акти не диференціювали кримінальну відповідальність залежно від того, чи передбачені кримінальні правопорушення тією самою або різними статтями. В цьому ж руслі про сукупність кримінальних правопорушень міркували й тогочас-

ні науковці. Зокрема, М. С. Таганцев вважав сукупністю злочинів учинення декількох злочинних діянь, кожне з яких є окремим як за своєю суттю, так і з точки зору законодавства. Сукупністю, на думку автора, може бут повторне вчинення і однорідних діянь, і різнорідних [4, с. 1318].

Уперше сукупність кримінальних правопорушень пов'язувалася лише зі злочинами, передбаченими різними статтями, у КК УРСР 1960 року (ст. 42), і вже у такому змісті задане поняття перейшло до КК України 2001 року. Отже, таку ознаку сукупності кримінальних правопорушень, як передбачені різними статтями (частинами статті КК України), не можна вважати результатом закономірного розвитку відповідного поняття.

На підтримку ідеї щодо можливості поширення поняття сукупності кримінальних правопорушень і на правопорушення, передбачені однією і тією ж статтею КК України, розглянемо семантичний зміст цієї лексеми. У тлумачному словнику вона роз'яснюється як неподільна єдність чого-небудь, загальна кількість, сума чогось [5, с. 1412]. Як бачимо, немає жодного натяку на те, що елементи аналізованого поняття мають бути різними.

Отож вважаємо необхідним підтримати ідею щодо визнання сукупністю кримінальних правопорушень і випадків вчинення кількох правопорушень, передбачених однією і тією ж частиною статті (статтею) Особливої частини КК України. За такого підходу кожне кримінальне правопорушення, зокрема й те, що утворює повторність, кваліфікуватиметься окремо і окремо відображатиметься у формулі кваліфікації. Цим, своєю чергою, забезпечуватиметься відображення кожного правопорушення у статистичних даних. Значно спроститься і робота органів досудового розслідування в частині прийняття рішення про кваліфікацію випадків вчинення кількох кримінальних правопорушень, адже не вимагатиметься застосування цілої низки згаданих вище положень Постанови Пленуму Верховного Суду України. Однак найголовніше те, що за вчинення кожного кримінального правопорушення призначати-

меться покарання, котре, як правило, впливатиме на призначення остаточного покарання.

Реалізація ж цієї ідеї не вимагає якихось масштабних змін. Достатньо лише виключити з ч. 1 ст. 33 КК України словосполучення «передбачених різними статтями або різними частинами однієї статті Особливої частини цього Кодексу».

Ще одна проблема кримінальної відповідальності прихована у самому механізмі призначення покарання за сукупністю кримінальних правопорушень, передбаченому ст. 70 КК України. Як вже згадувалося, остаточне покарання, за загальним правилом, має призначатися в межах, встановлених санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК України, яка передбачає більш суворе покарання. Якщо припустити, що максимальна межа санкції встановлюється законодавцем на підставі уявлення про максимальну тяжкість проявів того чи іншого одиничного кримінального правопорушення, то логічно зробити висновок про те, що у разі вчинення не одного, а кількох кримінальних правопорушень така максимальна межа може виявитись невідповідною сумарній тяжкості кількох кримінальних правопорушень. Зокрема, в судовій практиці, хоч і не часто, проте трапляються випадки, коли суди призначають максимальну з передбачених у санкції міру покарання при відсутності сукупності кримінальних правопорушень. Якщо у цих випадках мало б місце ще й вчинення іншого (інших) менш тяжкого (тяжких) кримінального правопорушення, суд не міг би призначити суворішого покарання.

Сказане стосується лише сукупності кримінальних проступків чи нетяжких злочинів, адже у ст. 70 КК України передбачено виняток із аналізованого правила і вказується: «Якщо хоча б одне із кримінальних правопорушень є умисним тяжким або особливо тяжким злочином, суд може призначити остаточне покарання за сукупністю кримінальних правопорушень у межах максимального строку, встановленого для даного виду покарання в Загальній частині». В цьому разі можливості суду щодо вибору покарання значно розширюються. Однак це положення виглядає ще більш проблемним, адже встановлюється

однакова верхня межа, незалежно від того, якого ступеня тяжкості кримінальні правопорушення вчинені. Наприклад, можна призначити 15 років позбавлення волі за вчинення трьох злочинів, максимальне покарання за вчинення кожного з яких – шість років позбавлення волі. Натомість такою ж буде і максимальна межа призначеного покарання за вчинення трьох злочинів, за кожен з яких передбачено покарання до 15 років позбавлення волі.

Отож положення ст. 70 КК України доцільно змінити, вдавшись до прийому, часто використовуваного у зарубіжному кримінальному законодавстві, – передбачити можливість збільшення максимального розміру найсуворішого виду покарання на певну частину, наприклад – наполовину (точне встановлення величини такого збільшення, звісно, потребує більш ґрунтовного дослідження). За такого підходу не було би потреби диференціювати механізм визначення остаточного покарання за сукупністю кримінальних правопорушень залежно від їхнього виду.

1. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 р. № 7. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-10#top> (дата звернення 14.02.2021).

2. Узагальнення судової практики з питань кваліфікації повторності та сукупності злочинів (статті 32, 33, 35 Кримінального кодексу України) від 1 грудня 2008 р. / Верховний Суд України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0007700-08#Text> (станом на 14.02.2021).

3. Созанський Т. І. Кваліфікація сукупності злочинів : монографія. Львів, 2012. 240 с.

4. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. Часть Общая : лекции: в 2 т. Т. 2. СПб., 1902.

5. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 000 слів / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь, 2005. 1728 с.

І. І. Татарин,
*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри
кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1 ІПФПНП
Львівського державного університету
внутрішніх справ*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ДІЗНАННЯ

Відповідно до ст. 3 Конституції України, права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Окрім цього, обов'язок держави – захищати життя людини та її право власності (статті 27, 55 Конституції України). Цими конституційними положеннями держава взяла на себе обов'язок відновлювати порушені кримінальним правопорушенням права потерпілих, зокрема забезпечувати відшкодування завданої їм шкоди під час здійснення дізнання. Враховуючи наведене, під час прийняття Кримінального процесуального кодексу 2012 р. (далі – КПК України) у ст. 127 законодавець визначив такі форми відшкодування шкоди потерпілому: добровільне відшкодування завданої шкоди підозрюваним, обвинуваченим; стягнення відшкодування на підставі судового рішення за результатами розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні; компенсація потерпілому шкоди державою за рахунок Державного бюджету України.

Актуальність теми полягає в доведенні взаємозв'язку діяльності дізнавача щодо забезпечення відшкодування шкоди під час здійснення дізнання. Увага має бути сконцентрована на теоретичних аспектах шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, тобто шкоди, що є підставою для вжиття заходів задля забезпечення її відшкодування потерпілій особі.

Проблема відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні цікавила вітчизняних процесуалістів. Її дослідженню присвячено праці Ю. П. Аленіна, Б. Л. Вашук, О. П. Герасимчука, М. І. Гошовського, М. В. Гузели, Х. Р. Кахнич, О. В. Крикунова, О. П. Кучинської, В. Т. Нора, С. І. Остапенка, Л. Д. Удалової, Н. Б. Федорчука, Л. І. Шаповалової й інших. Втім питання щодо забезпечення відшкодування потерпілому шкоди під час здійснення дізнання потребує і наукового дослідження, і законодавчого регулювання.

Під забезпеченням відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, потрібно розуміти діяльність органів досудового розслідування, спрямовану на реалізацію установлених кримінально-процесуальним законодавством способів і засобів з метою захисту порушених майнових та немайнових прав і законних інтересів потерпілих осіб шляхом відшкодування майнової і компенсації моральної шкоди.

До процесуальних способів і засобів органів досудового розслідування, спрямованих на забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, можна віднести:

1) доказування характеру і розміру шкоди, заподіяного кримінальним правопорушенням;

2) роз'яснення потерпілим їхніх прав пред'являти до підозрюваного (обвинуваченого) чи до осіб, які в силу закону несуть майнову відповідальність за шкоду, заподіяну його (їхніми) злочинними діями, цивільний позов і його стягнення; процесуальне визнання потерпілих цивільними позивачами і залучення до кримінального провадження цивільних відповідачів, роз'яснення їхніх процесуальних прав;

3) проведення слідчих та інших розшукових процесуальних дій, спрямованих на виявлення майна підозрюваного, обвинуваченого чи осіб, які в силу закону несуть майнову відповідальність за шкоду, спричинену винною особою (огляду: місцевості, приміщень, речей та документів, обшуків, допитів, залучення експертів та проведення експертиз, пред'явлення для впізнання: особи, речей), зокрема майна, здобутого злочинним шляхом, у кого воно б не знаходилось;

4) давання доручень оперативним підрозділам для виявлення майна підозрюваного та інших осіб, які в силу закону несуть майнову відповідальність за дії винної особи, а також майна, здобутого протиправним шляхом; місця їх знаходження з метою забезпечення відшкодування шкоди;

5) звернення до слідчого судді з клопотанням про накладення арешту на вклади, цінності та інше майно підозрюваного чи осіб, які в силу закону несуть майнову відповідальність за шкоду, спричинену їхніми діями, де б це майно не знаходилося;

6) тимчасовий доступ до речей, документів, опис та вилучення майна, на яке накладено арешт. У разі потреби і залежно від виду описаного майна воно може бути передано на збереження підприємствам, установам, організаціям чи членам сім'ї підозрюваного, обвинуваченого або іншим особам;

7) повернення потерпілим (власникам чи законним володільцям) речей – об'єктів злочинного посягання, які були визнані в кримінальному провадженні речовими доказами, а також їх передача на збереження підприємствам, установам, організаціям для реалізації, якщо вони не можуть бути повернені потерпілому [2, с. 210].

Значення слідчих (розшукових) дій для забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, полягає в тому, що вони є основним способом збирання доказів і звідси – основним засобом всебічного, повного та неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження, досягнення його завдань. Які слідчі (розшукові) дії і в якій послідовності будуть проведені, залежатиме від конкретних обставин кримінального провадження, внутрішнього переконання слідчого чи прокурора, заявлених стороною захисту клопотань.

Слідча (розшукова) дія повинна проводитися тільки за наявності для того законних підстав. Закон відносить до таких підстав наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення мети слідчої дії. Мета слідчої (розшукової) дії вказується у конкретних статтях, які врегульовують процесуальний порядок їх проведення [3, с. 39–46].

Держава, беручи на себе зобов'язання з охорони й захисту прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, не має можливості забезпечити їм повну безпеку та недоторканність. Водночас зміна пріоритетів її кримінально-правової політики і проведення сучасної реформи вітчизняної правової системи спрямовані на підвищення рівня гарантій щодо неухильного дотримання прав потерпілого на повне й своєчасне відшкодування (компенсацію) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Вирішення питання відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, об'єктивно потребує вжиття заходів зі забезпечення кримінального провадження, а також проведення комплексу слідчих (розшукових) дій.

Процесуальною основою відповідної діяльності прокурора, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, і слідчого виступають положення п. 4 ч. 2 ст. 167 та статей 170, 171 КПК України, згідно з якими за наявності достатніх підстав вважати, що майно набуто в результаті вчинення кримінального правопорушення або є доходом від нього, або якщо на таке майно було спрямовано кримінальне правопорушення, прокурор, слідчий за погодженням із прокурором звертаються до слідчого судді з клопотанням про арешт зазначеного майна [4, с. 110]. У такий же спосіб накладається арешт на нерухоме та рухоме майно, майнові права інтелектуальної власності, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковому вигляді, цінні папери, корпоративні права, що перебувають у власності підозрюваного, обвинуваченого чи осіб, які за законом несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого, і перебувають у них або в інших фізичних чи юридичних осіб з метою забезпечення можливої конфіскації майна або цивільного позову [5, с. 168].

У кримінальному провадженні про злочин, за який може бути застосована додаткова міра покарання у виді конфіскації майна (встановлюється згідно зі статтями 59, 98 КК України за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій

частині КК України, особам, які на момент скоєння злочину досягли повноліття), слідчий, прокурор зобов'язані вжити заходів до забезпечення можливої конфіскації майна підозрюваного, обвинуваченого [6].

Дії щодо забезпечення відшкодування шкоди повинні бути диференційованими в кожному конкретному випадку залежно від виду вчиненого кримінального правопорушення і обставин кримінального провадження. Водночас наявні й типові кримінальні процесуальні заходи у цій сфері.

Так, незалежно від виду вчиненого кримінального правопорушення, заходами зі забезпечення цивільного позову, можливої конфіскації майна є виявлення майна, що підлягає арешту, і накладення арешту на таке майно.

Одними з основних джерел отримання інформації про наявність у осіб нерухомого й рухомого майна є проведення обшуків, оглядів, а також здійснення тимчасового доступу до речей і документів. Заразом найефективніший результат досягається при проведенні цих процесуальних дій вже на початковому етапі досудового розслідування.

Для виявлення майна, на яке за нормами КПК України може бути за рішенням слідчого судді, суду накладено арешт, прокурор та орган досудового розслідування упродовж розслідування, враховуючи наявну у матеріалах кримінального провадження інформацію, мають здійснювати його розшук як самостійно, так і шляхом надання письмових доручень про проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій оперативним підрозділам згідно з п. 5 ч. 2 ст. 36, п. 3 ч. 2 ст. 40 та ст. 41 КПК України, співробітники яких у процесі виконання таких доручень користуються повноваженнями слідчого [7].

Під час розслідування, з метою уточнення і конкретизації (підтвердження) розміру завданої шкоди, можуть призначатись ревізії та перевірки у порядку, визначеному законом, а також економічні, товарознавчі, автотоварознавчі, оціночні (зокрема оцінки цілісних майнових комплексів; паїв; цінних паперів; оцінки будівельних об'єктів і споруд; оцінки машин,

обладнання, транспортних засобів, літальних апаратів, судноплавних засобів) й інші експертизи. Основні види експертиз, орієнтовний перелік питань, що ставляться перед ними, а також вимоги щодо їх призначення і проведення детально визначені Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та у Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [8, с. 563].

Вирішуючи питання про тимчасове вилучення майна і подальше накладення на нього арешту, прокурор, слідчий мають володіти достовірною інформацією про його власників. Необхідно враховувати, що доволі часто особи, які вчиняють злочини (особливо пов'язані з привласненням, розтратою майна або заволодінням ним шляхом зловживання службовим становищем, а також інші корисні злочини), з метою уникнення можливої у майбутньому конфіскації власного майна, реєструють (оформлюють) його, зокрема, на своїх родичів, знайомих, водіїв, обслуговуючий персонал. За цих обставин завдання прокурора, який здійснює процесуальне керівництво, та слідчого – встановити (виявити) таке майно і зібрати докази того, що зазначені дії носили штучний характер і в дійсності не мали на меті створення правових наслідків, задекларованих документально, що дасть змогу звернутись до слідчого судді з клопотанням про арешт відповідного майна з підстав його фактичної належності підозрюваному [9, с. 231–232].

Факти штучного оформлення майна на підставних осіб можуть бути доведені завдяки ретельним допитам останніх, а також членів їхніх сімей, знайомих, сусідів щодо рівня матеріального благополуччя фіктивних «власників», їх роду занять, способу життя, обставин «придбання» майна та матеріальних джерел для цього і, зокрема, часу придбання, характеру відносин зі справжніми власниками відповідного майна тощо. Також, з метою документального підтвердження факту невідповідності доходів «власника» вартості фіктивно оформленого та начебто придбаного ним майна, слід витребувати з податкової інспекції декларації про доходи «власника».

Отже, для забезпечення відшкодування шкоди проводиться пошук майна підозрюваного та членів його сім'ї шляхом витребування даних з відповідних установ і організацій. В ході встановлення місцезнаходження майна, на яке може бути накладено арешт, прокурор, слідчий наділяються повноваженнями:

- витребувати та отримувати від компетентних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, службових осіб відомості щодо власності (рухомого та нерухомого майна), які належать певним особам, у тому числі підозрюваному й іншому члену подружжя (п. 4 ч. 2 ст. 36, п. 9 ч. 2 ст. 40, ч. 2 ст. 93 КПК України) і часу їх придбання (реєстрації);

- витребувати та отримувати в банківських установах інформацію за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи-суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу (п. 4 ч. 2 ст. 36, п. 9 ч. 2 ст. 40 та ч. 2 ст. 93 КПК України, ст. 60, п. 3 ч. 1 ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність»), а також за рішенням суду – про відкриті на ім'я підозрюваного та іншого члена подружжя рахунки і наявні на них кошти (ст. 60, п. 2 ч. 1 ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність»);

- допитувати як свідків співробітників, сусідів, родичів підозрюваного щодо майна, яке належить останньому, та місце його знаходження (п. 4 ч. 2 ст. 36, п. 2 ч. 2 ст. 40, ст. 224 КПК України);

- допитувати підозрюваного, і при цьому правильно застосовувати тактичні прийоми, які дадуть можливість завуальювати дійсну мету слідчої дії через з'ясування схильностей та інтересів такої особи, як-то: розмова про місця відпочинку та його види, транспортні засоби, цінності тощо (п. 4 ч. 2 ст. 36, п. 2 ч. 2 ст. 40, ст. 224 КПК України);

- витребувати та отримувати декларації про доходи підозрюваного, його подружжя, інших осіб (п. 4 ч. 2 ст. 36, п. 2 ч. 2 ст. 40, ст. 224 КПК України);

- письмово доручати оперативним підрозділам проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшуко-

вих) дій, спрямованих на встановлення наявного в підозрюваного (подружжя) майна та ймовірних місць знаходження такого майна (п. 5 ч. 2 ст. 36, п. 3 ч. 2 ст. 40, ст. 41 КПК України) [10, с. 576].

Крім того, слід пам'ятати, що, згідно з ч. 3 ст. 171 КПК України, у клопотанні слідчого, прокурора про арешт майна підозрюваного, іншої особи для забезпечення цивільного позову повинно бути зазначено розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та докази факту завдання шкоди і розміру цієї шкоди. Таким чином, на момент звернення з клопотанням про арешт майна до слідчого судді відповідні докази вже мають бути в розпорядженні органу досудового розслідування.

Тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 159 КПК України) – це один із видів забезпечення кримінального провадження, який має важливе значення і для забезпечення відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди [11].

Тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх (здійснити їх виїмку). Серед таких документів можуть бути й такі з них, які засвідчують право власності на рухоме і нерухоме майно, кошти тощо.

Для забезпечення відшкодування заподіяної кримінальним правопорушенням шкоди важливе значення має така процесуальна дія, як тимчасове вилучення майна (ст. 167 КПК України), яке полягає у фактичному позбавленні підозрюваного можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним його майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення [12, с. 38].

Арешт майна – це один зі заходів забезпечення кримінального провадження, суть якого полягає у тимчасовому позбавленні підозрюваного, обвинуваченого або осіб, які в силу

закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, можливості відчувати певне його майно, розпоряджатися будь-яким чином таким майном та використовувати його. Арешт майна має тимчасовий характер, оскільки остаточне рішення про те, що належить вчинити з майном, яке арештоване, буде прийнято судом при ухваленні вироку (ст. 368 КПК України) [13, с. 211].

Особами, які за законом несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, можуть бути: батьки (усиновлювачі) або опікуни малолітньої особи чи інші фізичні особи, які на правових підставах здійснюють виховання малолітньої особи (ст. 1178 ЦК України); батьки (усиновлювачі) або піклувальники неповнолітньої особи (ст. 1179 ЦК України); опікуни або заклади, які зобов'язані здійснювати нагляд за недієздатною фізичною особою (ст. 1184 ЦК України); юридична або фізична особа за шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків (ст. 1172 ЦК України); особа, яка на відповідній правовій підставі (право власності, інше речове право, договір підряду, оренди тощо) володіє джерелом підвищеної небезпеки (ст. 1187 ЦК України) [14]. Цивільним відповідачем у кримінальному провадженні ці особи можуть бути, якщо до них пред'явлено цивільний позов під час кримінального провадження до початку судового розгляду в порядку, установленому ст. 128 КПК України [15].

Арешт майна застосовується з метою забезпечення виконання вироку в частині цивільного позову чи можливої конфіскації майна в провадженні щодо кримінальних правопорушень, за які може бути застосовано додаткове покарання у виді конфіскації майна (ст. 59 КК України) [221].

Арешт може бути накладено на нерухоме і рухоме майно, майнові права інтелектуальної власності, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковому вигляді, цінні папери, корпоративні права.

Майно, на яке накладається арешт, може перебувати у власності підозрюваного або осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння. Таке майно може перебувати як у вказаних осіб, так і в інших фізичних або юридичних осіб. Пленум Верховного Суду України звертає увагу на те, що при виконанні вироків у частині відшкодування матеріальної шкоди судам необхідно звертати стягнення на грошові суми та майно засудженого, що знаходяться в інших осіб. У разі заперечення володільцем факту належності засудженому грошей чи майна, переданих з метою приховання їх, вони можуть бути витребувані шляхом пред'явлення позову за підставами, передбаченими цивільним законодавством. Не підлягають конфіскації, а тому і не підлягають з цією метою арешту, предмети першої необхідності, що використовуються особою і членами її родини. Перелік цих предметів визначено в Додатку до КК України [17, с. 140].

Арешт майна, як правило, полягає у забороні відчувувати майно – одного зі способів здійснення власником правомочності розпоряджатися належним йому майном шляхом передачі цього майна у власність іншій особі. Заборона на використання майна (вилучати корисні властивості речі для задоволення потреб власника чи інших осіб), а також заборона розпоряджатися таким майном (визначати долю належної речі шляхом знищення, відчуження або передачі її в тимчасове володіння іншим особам) може бути застосована лише у випадках, коли її незастосування може призвести до зникнення, втрати або пошкодження відповідного майна або настання інших наслідків, які можуть перешкодити кримінальному провадженню.

Зазначені слідчі (розшукові) дії та заходи забезпечення відображають нові підходи як у вирішенні наболілих проблем забезпечення кримінального провадження загалом, так і в рамках забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням під час здійснення дізнання. Таке законодавче вирішення питань використання можливостей слідчої діяльності у кримінальному провадженні має край важливе значення [18, с. 135].

Певну стурбованість викликає те, що ні у ст. 168, ні у ст.169 КПК України не передбачено процедури контролю за тимчасово вилученим майном до того моменту, коли таке майно буде передано уповноваженій особі, оскільки лише тоді факт передання тимчасово вилученого майна засвідчується протоколом.

Наприклад, у разі тимчасового вилучення майна на підставі ч. 2 ст. 207 КПК України кожен має право затримати без ухвали суду будь-кого:

1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення;

2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні. У КПК України вимоги щодо присутності понятих та складання опису тимчасово вилученого майна відсутні, що викликає певне занепокоєння щодо дотримання принципу законності, адже сам факт надання будь-якій особі права безконтрольно вилучати під час затримання особи будь-які речі чи майно свідчить, на наш погляд, про недоопрацювання творців нового КПК України. З огляду на це пропонуємо доповнити КПК України положеннями, які, на наше переконання, зменшать можливі негативні наслідки під час тимчасового вилучення майна.

Так, доцільно у ч. 1 ст.168 КПК України фразу «факт передання тимчасово вилученого майна засвідчується протоколом» доповнити словами: «який має бути підписаний уповноваженою службовою особою та понятими, а у випадку їх відсутності представником житлової установи або організації за місцем належності житла чи іншого володіння».

У ч. 3 ст. 168 КПК України після слів «обшуку і тимчасового вилучення майна або негайно після їх здійснення зобов'язана скласти відповідний протокол» додати: «та детальний опис майна, що вилучається». Доречним вважаємо доповнення новим абзацом такого змісту: «Протокол та опис майна, що тимчасово вилучається, може складатися як самою уповноваженою службовою особою, так і за її дорученням іншою

службовою особою, що брала участь у проведенні затримання, обшуку і тимчасовому вилученні майна».

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Кримінальний процес в питаннях і відповідях: Загальна і Особлива частини : навч. посіб. / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, О. Ю. Хабло. 3-тє вид., допов. і перероб. К. : Скіф, 2013. 256 с.

3. Лихолат Д. Процесуальні та тактичні основи діяльності прокурора і слідчого із забезпечення відшкодування (компенсації) шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1. С. 39–46.

4. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (Загальна частина) / В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, Я. Ю. Конюшенко та ін. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. 280 с.

5. Удалова Л.Д. Накладення арешту на вклади, цінності та інше майно обвинуваченого : навч. посіб. К. : КНТ, 2012. 168 с.

6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2011 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

7. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон України від 28.12.1960 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-05>

8. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / відп. ред. С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Х. : Одіссей, 2013. 1104 с.

9. Хабло О. Ю. Тимчасове вилучення майна у кримінальному провадженні: законодавча регламентація та проблеми застосування. *Держава і право*. 2014. № 63. С. 231–237.

10. Кримінальне процесуальне право України : навч. посіб. / за ред. В. Г. Гончаренка та В. А. Колесника. К. : Юстініан, 2014. 576 с.

11. Герасимчук О. П. Визнання особи потерпілим від злочину. *Університетські наукові записки*. 2007. № 1. С. 210.

12. Берназ В. Д., Смоков С. М. Рішення слідчого (криміналістичний, процесуальний та психологічний аспекти) : монографія. Одеса : ОЮІ НУВС, 2014. С. 38.

13. Рожнова В. В. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (Загальна частина). К. : Національна академія внутрішніх справ, 2012. 398 с.

14. Парасюк В. М. Цивільне право України в схемах : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Львів : Ліга-Прес, 2014. 700 с.

15. Татарин І. І. Підстави заявлення цивільного позову у кримінальному провадженні. *Економіко-правові виклики 2014 року*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 6 груд.

2013 року). Львів : Національна академія наукового розвитку, 2014. С. 156–159.

16. Барташук Л. В., Бець О. В. Аналіз практики розгляду слідчими суддями клопотання сторін кримінального провадження про накладення арешту на майно. URL: <http://kia.court.gov.ua/sud2690/uzah/27>

17. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях : навч. посіб. / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, О. Ю. Хабло. К. : Видавець, 2012. 275 с.

18. Татарин І. І. Форми взаємодії між слідчим і оперативно-розшуковими підрозділами при виконанні завдань, пов'язаних із відшкодуванням збитків. *Правова система України: сучасний стан та способи подальшого розвитку*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Запоріжжя : Запорізька міська організація «Істина», 2012. С. 132–135.

Розділ 2

НАУКОВИЙ СУПРОВІД ЗАКОНОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ПРОПОЗИЦІЇ ТА ЗАУВАЖЕННЯ до Проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень Конвенції про кіберзлочинність та підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю»

Кафедрою кримінального процесу та криміналістики факультету №1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ розглядається Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень Конвенції про кіберзлочинність та підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю» з метою надання пропозицій та зауважень.

Загалом, оцінюючи норми Проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень Конвенції про кіберзлочинність та підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю» (далі – Проект), слід наголосити на необхідності його прийняття та підкреслити його роль у формуванні кримінальної процесуальної політики України в частині боротьби з таким прогресуючим злом, як кіберзлочини. Під час опрацювання положення зазначеного Проекту в частині внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) встановлено низку норм, які характеризуються новизною та

означені нами як позитивні для дієвості кримінального провадження. Проте виявлено деякі норми в частині, що не зовсім відповідають нормам кримінального процесуального права та забезпечують реалізацію його окремих завдань, як-от:

1. У ч. 3 ст. 38 КПК України Проекту (С. 1) не зовсім коректне висловлювання «великі за обсягом кримінальні провадження», на нашу думку, слід замінити на «кримінальні провадження із значним обсягом процесуальних дій». Також не зовсім зрозуміло, про які рівні слідчих груп йдеться (регіональні, міжрайонні, обласні тощо). Тому, на наш погляд, доцільно деталізувати порядок створення слідчих груп, особливу увагу звернувши на створення міжвідомчих груп.

2. У ч. 2 ст. 264 КПК України Проекту (С. 8) «Пошук, виявлення і фіксація відомостей, що містяться в електронних інформаційних системах або їх частинах, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту, є слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться на підставі постанови прокурора, слідчого».

Доречно зазначити, що вказане положення суперечить ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Наведене положення було предметом розгляду Європейського суду з прав людини в рішенні у справі «Big Brother Watch та інші проти Сполученого Королівства» (заяви № 58170/13, 62322/14 та 24960/15). Скаржниками виступили декілька журналістів та представників правозахисних організацій.

Скарги журналістів та правозахисних організацій стосувалися трьох аспектів моніторингу:

- 1) широкомасштабного перехоплення (моніторингу) телекомунікацій;
- 2) обміну отриманою розвідувальною інформацією між країнами;
- 3) отримання даних зв'язку (білінгової інформації) від операторів та провайдерів телекомунікацій.

Відповідно до національного законодавства Великої Британії, існували певні етапи процесу моніторингу, що, зокрема,

включали: перехоплення повідомлень, які передавалися каналами телекомунікацій; застосування у реальному часі фільтрів для визначення значущості перехопленої інформації, аналіз відібраного та збереженого матеріалу аналітиком.

ЄСПЛ, констатувавши відсутність зловживань з боку розвідувальних служб Сполученого Королівства, попри все виявив недостатній незалежний нагляд за процесами відбору та пошуку інформації, зокрема щодо критеріїв фільтрування інформації для наступного відбору та перевірки перехопленої інформації.

З цього суд дійшов висновку, що національне законодавство не відповідало вимозі «якості права» та критерію «необхідності у демократичному суспільстві». Отже, статтю 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) було порушено.

Що стосується отримання від операторів телекомунікацій білінгової інформації, то тут ЄСПЛ звернув увагу на те, що законодавство Європейського Союзу вимагає, аби така процедура була обмежена метою боротьби з тяжким злочином, а доступ до таких даних мав попередньо санкціонуватися судом або іншим незалежним адміністративним органом. І в цьому питанні внутрішнє законодавство Великої Британії виявилось невідповідним, оскільки не містило подібних гарантій. Тож мало місце порушення статті 8 Конвенції.

Андрій Хитра,

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального процесу
та криміналістики факультету № 1 ІПФПНП
Львівського державного університету
внутрішніх справ*

ПРОПОЗИЦІЇ ТА ЗАУВАЖЕННЯ до Проекту Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист»

Принцип правової визначеності, вимога «якості та точності закону» – це відомі усім орієнтири на шляху правотворчості. Проте навіть Преамбула Проекту Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист» (далі – Проект) сформульована таким чином, що дає підстави для її неоднозначного тлумачення. Наприклад, у положенні «Цей Закон встановлює принципи та напрями розбудови державної системи захисту критичної інфраструктури, визначає правові та організаційні засади забезпечення її діяльності і є складовою частиною законодавства України у сфері національної безпеки» не зрозуміло, кого «її» мали на увазі автори Проекту: державну систему захисту чи критичну інфраструктуру? Таких двозначностей у текстах законів краще уникати.

I

Стаття 1 Проекту також потребує усунення багатозначності. Адже у ній визначається зміст основних термінів, якими послуговується проєктований закон. Загалом ця стаття визначає 19 термінів.

Перший з них – «акт несанкціонованого втручання». До основних недоліків цієї дефініції варто віднести такі:

- **акт** може бути вчинений лише шляхом дії (а не бездіяльності), тому визначати його як «діяння» не варто;
- не коректно зазначати, що це «діяння, що *створило загрозу...* та *призвело до* одного або декількох з таких *наслідків: ...створило реальні чи потенційні загрози...*».

Щодо частоти вживання цього поняття в тексті Проекту, то воно вжито лише у 4 випадках. Тому доцільно виключити цю дефініцію з частини 1 статті 1 Проекту (ідеологічно буде правильно розпочати закон із поняття «безпеки критичної інфраструктури», а не з «акту несанкціонованого втручання»).

Натомість, видається більш необхідним подати визначення поняття «загроза безпеці критичної інфраструктури / об'єкта критичної інфраструктури». Адже такого роду поняття вживаються у Проекті значно частіше (до того ж, одним із видів таких загроз є акти несанкціонованого втручання). Зокрема, «загроза безпеці критичної інфраструктури» вживається у дев'яти статтях, в тому числі при визначенні одного терміна (п. 19 ч. 1 ст. 1 Проекту); «загроза безпеці об'єкта критичної інфраструктури» вживається ще у дев'яти статтях, в тому числі при визначенні двох термінів (п. 6, 15 ч. 1 ст. 1 Проекту). Так само активно цим терміном послуговується Концепція створення державної системи захисту критичної інфраструктури, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 6 грудня 2017 р. № 1009-р. Визначаючи поняття «загроза безпеці критичної інфраструктури», варто включити у нього дії та події природного і техногенного характеру, а також протиправні дії (в тому числі акти несанкціонованого втручання, кіберзагрози, терористичні загрози).

Наступний термін, визначений у п. 2 ч. 1 ст. 1 Проекту, – «безпека критичної інфраструктури». За змістом він передбачає цілісність і стійкість критичної інфраструктури. Проте у тексті Проекту поняття «безпека критичної інфраструктури» досить часто вживається як однорідне з такими поняттями, як її стійкість та цілісність, що видається неприпустимим (наприклад, ч. 3 ст. 4, ч. 1 ст. 5, п. 1 ч. 2 ст. 5, п. 13 ч. 1 ст. 17, п. 1 ч. 1 ст. 28, п. 7 ст. 32 Проекту).

Тісно пов'язаним із «безпекою» є поняття «захист», під яким пропонується розуміти «всі види діяльності, спрямовані на своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізацію загроз безпеці об'єктів критичної інфраструктури, а також мінімізацію та ліквідацію наслідків у разі їх реалізації» (п. 6 ч. 1 ст. 1 Проекту). Видається доцільним доповнити визначення цього поняття вказівкою на комплекс організаційних, правових і технічних заходів: «Захист критичної інфраструктури – комплекс організаційних, правових і технічних заходів, спрямованих на своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізацію загроз безпеці

об'єктів критичної інфраструктури, а також мінімізацію та ліквідацію їх наслідків».

Окрему увагу у п.3 ч. 1 ст. 1 Проекту присвячено визначенню поняття «державна система захисту критичної інфраструктури», під якою пропонується розуміти «систему суб'єктів із забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту критичної інфраструктури». Основним недоліком цього визначення є використання конструкції «система – це система...».

Окрім цього, Розділ IV Проекту повністю присвячений питанням, що стосуються державної системи захисту критичної інфраструктури. З його змісту доволі чітко зрозуміло, які суб'єкти входять до цієї системи та які у них права й обов'язки. Водночас окремої уваги потребують п.п. 8 і 9 ч. 1 ст. 14 Проекту, якими до системи **державного** захисту віднесені недержавні структури:

- оператори критичної інфраструктури незалежно від форми власності;
- підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, які провадять діяльність, пов'язану із забезпеченням безпеки об'єктів критичної інфраструктури, у тому числі суб'єкти охоронної діяльності.

При цьому права та обов'язки двох останніх суб'єктів Проектом не визначені. Хоча, якщо співвіднести положення ст. 14 Проекту із тим визначенням, яке міститься у п. 3 ч. 1 ст. 1 Проекту, то можна дійти висновку, що згадані вище суб'єкти забезпечують формування державної політики у сфері захисту критичної інфраструктури.

Тож видається, що при належному доопрацюванні тексту розділу IV Проекту окреме визначення поняття «державна система захисту» у ст. 1 Проекту не потрібне (тим паче у такому вигляді, як воно там подано).

У п.п. 4 та 5 ч. 1 ст. 1 Проекту містяться два дуже схожі визначення, при цьому обидва містять неузгодженість щодо форм власності. Тому пропонуємо об'єднати їх в одне, усунути вказану неузгодженість, доповнити вказівкою на швидкі нега-

тивні наслідки для життєдіяльності суспільства та викласти в такій редакції: «Життєво важливі послуги та функції – це такі, що забезпечуються або виконуються органами державної влади чи установами, підприємствами та організаціями будь-якої форми власності, а їх порушення, збої та переривання призводять до швидких негативних наслідків для життєдіяльності суспільства й національної безпеки».

Ще два дуже схожі за змістом поняття визначені у п. 7 та у п. 17 ч. 1 ст. 1 Проекту: «Категорія критичності об'єкта інфраструктури – відносний рівень важливості об'єкта критичної інфраструктури залежно від ступеня його впливу на здійснення життєво важливих функцій та надання життєво важливих послуг» та «рівень критичності – відносна міра важливості об'єктів критичної інфраструктури, якою враховується вплив раптового припинення функціонування або функціонального збою на безпеку постачання, забезпечення суспільства важливими товарами і послугами». До того ж, друге зі зазначених понять жодного разу не живається в тексті Проекту, тому його варто виключити зі ст. 1 Проекту.

Доцільно зосередити увагу на двох базових поняттях, визначення яких є обов'язковим у прийнятті рамкового закону про критичну інфраструктуру. Йдеться про поняття «критична інфраструктура» та «об'єкт критичної інфраструктури».

У Проекті вони трактуються в п.п. 10 і 12 ч. 1 ст. 1. Зокрема, «критична інфраструктура» дефініюється як **сукупність об'єктів**, які є стратегічно важливими для економіки і національної безпеки, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим інтересам **суспільства і держави**, а «об'єкт критичної інфраструктури» – як визначений у встановленому законодавством порядку **складовий елемент** критичної інфраструктури, функціональність, безперервність, цілісність і стійкість якого забезпечують реалізацію життєво важливих національних інтересів. Із запропонованих двох визначень залишається незрозумілим, що саме може бути об'єктом критичної інфраструктури і з яких саме елементів вона складається.

Вочевидь, відмова авторів Проекту від вказівки на підприємства, установи та організації для визначення поняття «об'єкта критичної інфраструктури» зумовлена бажанням наголосити на «функціональних» критеріях цієї дефініції. Однак редакція цих двох пунктів (10 і 12) ч. 1 ст. 1 Проекту в тому вигляді, у якому вони запропоновані, не внесе жодної чіткості у розуміння термінів, які там визначені, а навпаки, створить неузгодженість з уже наявними законодавчими дефініціями.

Зокрема, чинним Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» роз'яснено, що «критично важливі об'єкти інфраструктури (далі – об'єкти критичної інфраструктури)» – це підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, діяльність яких безпосередньо пов'язана з технологічними процесами та/або наданням послуг, що мають велике значення для економіки та промисловості, функціонування суспільства та безпеки населення, виведення з ладу або порушення функціонування яких може справити негативний вплив на стан національної безпеки і оборони України, навколишнього природного середовища, заподіяти майнову шкоду та/або становити загрозу для життя і здоров'я людей.

Тому видається доцільним узгодити між собою ці три дефініції. І за умови, якщо у Проекті під об'єктами критичної інфраструктури буде визначено щось інше, ніж передбачено у п. 16 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», то у «Прикінцевих та перехідних положеннях» цього Проекту обов'язково слід зробити вказівку на внесення відповідних змін до цього законодавчого визначення (передбаченого у п. 16 ч. 1 ст. 1 вказаного Закону).

II

З огляду на завдання поліції, передбачені у ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію», доцільно було б ч. 1 ст. 22 Проекту доповнити п. 2 такого змісту: «публічну безпеку і по-

рядок на території знаходження об'єктів критичної інфраструктури» та викласти у такій редакції:

«1. Національна поліція України у сфері захисту критичної інфраструктури забезпечує:

1) протидію злочинним посяганням на об'єкти критичної інфраструктури, які загрожують безпеці громадян і порушують функціонування систем життєзабезпечення;

2) публічну безпеку і порядок на території знаходження об'єктів критичної інфраструктури;

3) здійснення на договірних засадах охорони об'єктів критичної інфраструктури, переліки яких визначаються Кабінетом Міністрів України;

4) захист об'єктів критичної інфраструктури, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань у кіберпросторі, здійснює заходи із запобігання, виявлення, припинення та розкриття кіберзлочинів проти об'єктів критичної інфраструктури;

5) проведення спільно зі Службою безпеки України перевірки та оцінки захищеності об'єктів критичної інфраструктури, охорону яких покладено на Національну поліцію України».

III

Виходячи з ч. 1 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України», доцільно доповнити ч. 4 ст. 9 Проекту словами «охорона довкілля» та викласти у такій редакції:

«Стаття 9. Сектори критичної інфраструктури

1. Для організації ефективного забезпечення безпеки і стійкості критичної інфраструктури, з врахуванням специфіки забезпечення окремих життєво важливих функцій та послуг, визначаються сектори критичної інфраструктури.

2. Для секторів критичної інфраструктури визначаються особливості реалізації державної політики у сфері захисту критичної інфраструктури. Формування та реалізацію державної політики у відповідних секторах здійснюють секторальні органи у сфері захисту критичної інфраструктури.

3. Перелік секторів критичної інфраструктури та суб'єктів, відповідальних за формування та реалізацію державної політики у відповідних секторах державної системи захисту критичної інфраструктури, визначається Кабінетом Міністрів України.

4. Вимогами щодо формування та реалізації державної політики у сфері захисту критичної інфраструктури є забезпечення таких життєво важливих функцій та послуг:

– урядування та надання найважливіших державних послуг;

– енергозабезпечення;

– водопостачання та водовідведення;

– продовольче забезпечення;

– охорона здоров'я;

– **охорона довкілля;**

– інформаційні, комунікаційні та цифрові послуги;

– фінансові та банківські послуги;

– транспортне забезпечення;

– оборона;

– правопорядок;

– постачання теплової енергії».

IV

Чинні державні (національні) системи безпеки (захисту) та кризового реагування України є значною мірою автономними, а плани та процедури взаємодії між ними – або недостатньо деталізовані, або мають здебільшого декларативний характер. Загалом на сьогодні в Україні функціонують або перебувають на стадії створення кілька систем. Їхнє завдання – опікуватися об'єктами та системами критичної інфраструктури (у широкому значенні цього поняття), з-поміж яких у контексті означеної проблеми виокремимо:

– Єдину державну систему цивільного захисту (ЄДСЦЗ);

– Єдину систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків (ЄСЗРПТА);

– Державну систему фізичного захисту (ДСФЗ) (йдеться про державну систему фізичного захисту ядерних установок, ядерних матеріалів);

– Національну систему кібербезпеки (НСК), що створюється в рамках реалізації Стратегії кібербезпеки України.

Важливе місце серед зазначених систем посідає Єдина державна система цивільного захисту (ЄДСЦЗ). Проект відносить ЄДСЦЗ до одного з функціональних органів у сфері захисту критичної інфраструктури (ст. 17); також визначає взаємодію державної системи захисту критичної інфраструктури з іншими системами захисту у сфері національної безпеки, зокрема з ЄДСЦЗ (ст. 31). Безпосереднє керівництво діяльністю єдиної державної системи цивільного захисту здійснює ДСНС (Центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту).

У ч. 4 ст. 29 Проекту, яка регламентує планування заходів щодо забезпечення стійкості та захисту об'єктів критичної інфраструктури, зазначено, що Національна поліція України, Національна гвардія України, Служба безпеки України, Збройні Сили України та інші складові сектору безпеки і оборони у межах компетенції здійснюють планування відповідних заходів із захисту критичної інфраструктури. Вважаємо за доцільне з-посеред органів, які здійснюють відповідне планування, виокремити Центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

Олександр Данчул,

кандидат юридичних наук,

заступник декана факультету № 1

ІПФППП Львівського державного

університету внутрішніх справ

ПРОПОЗИЦІЇ
до Проекту розпорядження Кабінету Міністрів України
«Про схвалення Концепції державної програми
розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні
на 2021–2026 роки»

Розглянувши та проаналізувавши Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції державної програми розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні на 2021–2026 роки» (далі – Проект), пропонуємо звернути увагу на такі аспекти:

1. Визначення проблеми, на вирішення якої спрямована Програма розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні, починається з проблеми «багаторічного недофінансування капітальних видатків ...». Однак у випадку зі закладами вищої освіти зі специфічними умовами навчання треба говорити про абсолютну відсутність фінансування наукової діяльності. З огляду на це доцільно внести зміни до Бюджетного кодексу України, доповнивши Паспорт бюджетної програми МВС України, і надалі здійснювати фінансування закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання за відповідним кодом програмної класифікації видатків та кредитування – 2201140 «Наукова і науково-технічна діяльність закладів вищої освіти та наукових установ».

2. Пропонована у Проекті модель фінансування дослідницької інфраструктури видається внутрішньо суперечливою. При мотивуванні неможливості застосування першого варіанту вирішення проблеми незадовільного стану дослідницької інфраструктури через потребу «суттєвого збільшення фінансування» водночас пропонується створення нового органу – Організаційного комітету з питань розвитку дослідницьких інфраструктур – без уточнення, яку хоча би приблизно штатну кількість співробітників він матиме (оскільки формулювання «будуть залучатися ... на безоплатній основі» не свідчить про те, що там не будуть працювати співробітники на підставі трудових договорів) і з яких джерел здійснюватиметься його фінансування (навіть за умови залучення експертів на безо-

платній основі). При цьому у пояснювальній записці зазначено, що «реалізація акта не потребує фінансування з державного або місцевого бюджетів». Хоча саме тут виникає питання стосовно фінансування цього органу.

Крім того, з одного боку, вказується на обмеженість фінансових можливостей для оновлення матеріально-технічної бази закладів вищої освіти та наукових установ, з іншого – пропонується механізм проведення моніторингу наявних матеріально-технічних можливостей та створення додаткової структури. Ці заходи, однозначно, потребують фінансових витрат, а їх ефективність не відома. Видається доцільнішим для початку надати перевагу першому варіанту та визначити другий варіант як експериментальний на базі декількох дослідницьких об'єктів.

3. Водночас пропонований у Проекті варіант 2 моделі фінансування дослідницької інфраструктури не чітко виписаний, адже не вказано: 1) за якими критеріями буде прийматися рішення про фінансування; 2) за якою процедурою це відбуватиметься; 3) якими є критерії віднесення дослідницької інфраструктури до стратегічної або національної. Така невизначеність може призвести, по-перше, до складнощів із реалізацією моделі 2, по-друге, до непрозорості розподілу дослідницьких інфраструктур на групи, по-третє, до непрозорості відбору установ для державного фінансування.

Висновок: пропонована у Проекті модель фінансування дослідницьких інфраструктур є невизначеною, недеталізованою навіть для рівня концепції, а отже, не може бути прийнята у такому вигляді.

4. У Розділі «Шляхи і способи розв'язання проблеми»:

– абзац перший доповнити таким змістом:

«Сформувати «портфель замовлень» на наукові та науково-технічні розробки відповідно до визначених пріоритетних напрямів інноваційного розвитку національної економіки»;

– у пункті, де йдеться про те, щоб «створити інструменти фінансової підтримки дослідницьких інфраструктур у міжнародних об'єднаннях дослідницьких інфраструктур», такий крок видається передчасним (адже створення і забезпечення

діяльності самих дослідницьких інфраструктур передбачено на другому етапі);

– абзац четвертий «Реалізація Концепції здійснюватиметься шляхом виконання таких завдань» доповнити підпунктами такого змісту:

а) створення національних центрів науки і високих технологій, що об'єднують ЗВО та виробничі структури, які забезпечать весь науково-інноваційний цикл (від фундаментальних досліджень, підготовки кадрів, прикладних досліджень і розробок – до виробництва і постачання готової продукції);

б) створення ефективної національно-інноваційної системи, що представлена сукупністю різноманітних інститутів, взаємодія між якими здатна забезпечити розвиток і передачу новітніх технологій;

в) створення та розвиток на базі провідних університетів і академічних установ технопарків, технополісів та зон технологічного розвитку, які забезпечать практичне застосування нових знань і технологій у промисловості;

г) *створення системи адресної підтримки актуальних напрямів досліджень, які здійснюються в дослідницьких інфраструктурах України на світовому рівні;*

г) створення рамкових угод для формування державної політики, що визначає інноваційні процеси, зміцнення зв'язків між науковою сферою, бізнесом, промисловими та підприємницькими структурами;

д) вдосконалення системи непрямих (ринкових) методів державного впливу на розширення сектору високотехнологічного виробництва;

е) реформування податкової системи, що має працювати на стимулювання дослідницької та інноваційної діяльності;

є) звільнення благодійних внесків на розвиток науки та освіти від оподаткування;

ж) створення умов для повернення висококваліфікованих науковців, що здобули досвід у провідних європейських і світових університетах;

з) припинення відпливу висококваліфікованих кадрів з окремих спеціальностей прикладної математики, інформа-

ційно-комп'ютерних технологій за межі України, запропонувавши їм гідну альтернативу;

и) розробка програм щодо залучення молодих наукових працівників до керівництва лабораторіями, підрозділами наукових установ та університетів;

і) встановлення квот на закупівлю високоефективних технологій та «ноу-хау»;

ї) квотування обсягів іноземних замовлень на рівні держави;

й) розширення практики трансферу технологій;

к) гарантування випускникам ЗВО, які навчалися за бюджетні кошти за спеціальностями, що віднесені до переліку стратегічних (пріоритетних), укладення контрактів на 5–10 років з потенційними роботодавцями у сфері освіти і науки або підприємствами, що виготовляють високотехнологічну продукцію;

л) забезпечення пакету соціальних гарантій молодим науковцям;

– у підпункті «інтеграція стратегічних та національних українських дослідницьких інфраструктур до європейських об'єднань дослідницьких інфраструктур» може йтися про співпрацю, але ніяк не про інтеграцію (інтеграція – це об'єднання у єдине ціле (Новий тлумачний словник української мови у трьох томах. Т. 1 / укл. В. В. Яременко, О. М. Сліпушко, 2001, 926 с.). Саме об'єднання стратегічних дослідницьких інфраструктур у єдине ціле видається неправильним, таким, що суперечить державним інтересам України;

– загалом у Розділі «Шляхи і способи розв'язання проблеми» завдання наведені у довільній формі. Доцільно було б їх викласти у логічній послідовності залежно від порядку реалізації.

Ольга Балинська,

*доктор юридичних наук, професор,
проректор Львівського державного
університету внутрішніх справ*

ДОКТРИНАЛЬНЕ ТЛУМАЧЕННЯ положень статті 364 КК України

Науково-педагогічний склад кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 ІПФПНП, здійснивши доктринальне тлумачення положень ст. 364 КК України з урахуванням змін, внесених Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 13 травня 2014 року, в частині їх зворотної дії у часі, дійшов таких висновків щодо поставлених у зверненні питань.

1. Зміни до примітки ст. 364 КК України, прийняті згідно зі Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 13 травня 2014 року, є такими, що декриміналізують певну частину діянь, передбачених ст. 364 КК України.

2. Прикінцеві положення вказаного Закону в частині його нерозповсюдження на кримінальні правопорушення, вчинені до набрання ним чинності, суперечать ст. 58 Конституції України, а також ст. 5 КК України.

3. Зловживання владою або службовим становищем, що спричинило нематеріальну шкоду, вчинене до 4 червня 2014 року, на даний час не можна визнавати кримінальним правопорушенням. Ситуація, яка виникла, – колізія правових норм. Як відомо, в разі колізії між актами, які мають різну юридичну силу, застосовується акт, що має вищу юридичну силу. Конституція України має найвищу юридичну силу (ст. 8 Конституції України). Окрім цього, зазначимо, що у справі Скоппола проти Італії (№ 2) (Постанова Великої Палати від 17.09.2009 р.) Європейський суд з прав людини дійшов висновку про потребу відступлення від прецедентної практики, виробленої раніше, і підтвердив, що п. 1 ст. 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує не тільки принцип відсутності зворотної сили у більш суворого кримі-

нального закону, а й передбачає визнання зворотної сили більш м'якого кримінального закону. Цей принцип втілено в положенні про те, що за наявності відмінностей між кримінальним законом, який діяв у момент вчинення злочину, і кримінальним законом, який набрав чинності до постановлення остаточного вироку, суди зобов'язані застосовувати закон, положення якого є більш сприятливими для підсудного.

4. У разі оголошення підозри службовим особам за ст. 364 КК України, за умови вчинення ними кримінального правопорушення до 4 червня 2014 року (у разі заподіяння істотної шкоди / тяжких наслідків нематеріального характеру охоронюваним законом правам та інтересам) кримінальне провадження має бути закрито за п. 4 ст. 284 КПК України (набрав чинності Закон, яким скасовано кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою). У разі якщо оголошення підозри здійснювалося після набрання чинності Законом від 13 травня 2014 року, провадження має бути закрито за п. 2 ст. 284 КПК України (встановлена відсутність у діянні складу кримінального правопорушення).

5. Притягнути особу до кримінальної відповідальності за вчинення зловживання владою або службовим становищем, що спричинило істотну шкоду / тяжкі наслідки нематеріального характеру, на сьогодні можна лише в тому випадку, якщо вказані діяння містять ознаки іншого складу кримінального правопорушення.

Ірина Газдайка-Василишин,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права
і кримінології факультету № 1 ІПФПНП
Львівського державного університету
внутрішніх справ,

Олег Мармура,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального
права і кримінології факультету № 1
ІПФПНП Львівського державного
університету внутрішніх справ

ПРОПОЗИЦІЇ
до Проекту Закону України
«Про внесення змін до Кодексу України
про адміністративні правопорушення
щодо проведення судово-психіатричної експертизи
в адміністративному провадженні»

Вітчизняна правова доктрина базується на розмежуванні кримінальних злочинів і адміністративних правопорушень, а відтак окремих видів юридичної відповідальності – кримінальної та адміністративної.

Інститут адміністративної відповідальності є важливим засобом охорони громадського порядку. За його допомогою здійснюється захист не тільки адміністративно-правових відносин, а й відносин, врегульованих нормами фінансового, екологічного, трудового, митного та інших галузей права.

Суттєва особливість адміністративної відповідальності полягає у прагматичності її теоретичних концепцій, домінуюча спрямованість яких окреслена проблематикою Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП).

Психіатрична експертиза – це давно відомий для кримінального процесу інститут. У ході психіатричної експертизи може бути визначено психічний стан підозрюваного або обвинуваченого в тому випадку, коли у кримінальному провадженні є підстави для сумніву, що особа під час вчинення злочину усвідомлювала фактичний характер, суспільну небезпеку своїх дій (бездіяльності) та здатна була керувати ними. Що ж до проваджень у справах про адміністративні правопорушення, то проведення судово-психіатричної експертизи не мало донедавна правового визначення в КУпАП.

Більшість правознавців визнають, що проведення психіатричної експертизи у будь-якому провадженні обов'язково зумовлює обмеження конституційних прав і свобод громадян, зокрема права на недоторканність особи (ст. 29 Конституції України). Тому подібні обмеження при проведенні психіат-

ричної експертизи мусять мати достатньо обґрунтовані фактичні й правові підстави.

Призначення такої експертизи повинно:

- по-перше, бути обумовленим важливістю обставин, які відомі або можуть бути відомі особі і які підлягають доказуванню в адміністративному провадженні, без чого встановлення істини у справі є ускладненим;

- по-друге, мати під собою достатні фактичні підстави, а саме наявність обставин, котрі свідчать про особливості поведінки особи, що можуть вказувати на наявність у неї психічних розладів (неадекватна поведінка у побуті, немотивована збудженість, непослідовність і суперечливість пояснень, нерозуміння загальноприйнятих і суспільно визначених категорій, надмірно низький рівень загальноосвітніх знань тощо);

- по-третє, визначатись наявністю інформації про перенесення особою захворювань і травм, що супроводжувались зміною поведінки; інформації про перебування особи на обліку у психіатра або про звільнення її від військової служби.

Проект Закону «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо проведення судово-психіатричної експертизи в адміністративному провадженні» № 4326 від 5 листопада 2020 року передбачає низку змін та доповнень з метою максимально повного забезпечення прав і свобод людини під час проведення цього заходу.

Проаналізувавши зазначений законопроект, варто звернути увагу на деякі термінологічні неточності та висловити окремі пропозиції:

- 1) термін «адміністративне провадження», який використано у назві та у тексті законопроекту, дещо не відповідає змісту того поняття, яке підлягає правовому регулюванню КУпАП. Адже адміністративне провадження – це загальна назва будь-якого провадження адміністративного процесу (зокрема реєстраційного, дозвільного, установчого, деліктного тощо)

щодо розгляду та вирішення індивідуальної адміністративної справи фізичної чи юридичної особи. У заданому випадку доцільнішим видається використання терміна «провадження у справі про адміністративне правопорушення»;

2) у тексті документа пропонується надати право призначення судово-психіатричної експертизи і судам, **і іншим органам та посадовим особам, у провадженні яких перебуває справа про адміністративне правопорушення**. Вважаємо, що вказана пропозиція входить в колізію з вимогами ст. 7-1 Закону України «Про судову експертизу», відповідно до якої «підставою проведення судової експертизи є відповідне *судове рішення чи рішення органу досудового розслідування*, або договір з експертом чи експертною установою – якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб». Водночас доречно зауважити, що КУпАП налічує понад 60 різноматнітних суб'єктів юрисдикції, які внаслідок пропонованих змін набудуть права призначати проведення вказаної експертизи. З огляду на це вбачається доцільним вилучити п. 1 ч. 1 ст. 280-1 вказаного законопроекту і викласти ч. 1 ст. 280-1 у такій редакції:

«У разі наявності достатніх даних про те, що особа, яка притягується до адміністративної відповідальності, могла перебувати у стані неосудності під час вчинення протиправної дії чи бездіяльності – суд (суддя), у провадженні якого перебуває справа про адміністративне правопорушення, призначає судово-психіатричну експертизу за клопотанням особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, або її законного представника чи на власний розсуд»;

3) ведучи мову про порядок проведення судово-психіатричної експертизи у провадженні у справах про адміністративні правопорушення, доцільно з'ясувати питання, пов'язані з можливою відмовою особи, щодо якої призначена експертиза, від спілкування з експертом (комісією експертів), а також визначити механізм оскарження такою особою постанови про призначення судово-психіатричної експертизи.

У підсумку слід констатувати, що проблема призначення та проведення психіатричної експертизи в провадженні у справах про адміністративні правопорушення є не визначеною в українському законодавстві.

Процесуальне закріплення поняття, підстав та процедури проведення цього заходу суттєво покращить забезпечення прав і свобод особи, яку притягають до адміністративної відповідальності.

Данило Йосифович,

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
факультету № 3 ІПФПП
Львівського державного університету
внутрішніх справ,*

Ярина Павлович-Сенета,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
адміністративно-правових дисциплін
Інституту права
Львівського державного університету
внутрішніх справ*

ПРОПОЗИЦІЇ
до Проекту Закону України
«Про цивільну зброю та боєприпаси»
(реєстр. № 4335-1)

На виконання листа Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України від 03.12.2020 р. № 04-27/3-2020/228918 про надання пропозицій та зауважень щодо Проекту Закону «Про цивільну зброю та боєприпаси» (реєстр. № 4335-1) пропонуємо таке:

1. Потрібно відкоректувати саму назву нормативно-правового акта, оскільки за змістом нормативно-правового акта йдеться про вогнепальну зброю без згадки про холодну зброю. Авторам законопроекту слід враховувати, що він спрямований на регулювання обігу саме вогнепальної зброї та боєприпасів, оскільки обіг, наприклад, холодної зброї ним не регулюється.

2. Термінологічний апарат, викладений у першій статті Проекту, є надто масивним і, до того ж, містить декілька вже вживаних дефініцій, а отже, потребує доопрацювання. Низка термінів, що наведені у вказаній статті, є загальнозрозумілими (на кшталт «зберігання», «реалізація», «сигналізація»), або їх специфіка є загальновідомою (зокрема «носіння зброї», «пересилання зброї», «придбання зброї», «ремонт зброї»), а тому доцільність їх додаткового визначення у цьому законопроекті викликає сумнів.

3. Деякі дефініції пропонується викласти в редакції, що відрізняється від інших нормативно-правових актів, а тому є неточності або внутрішні суперечності. Так, термін «виробництво (виготовлення) цивільної зброї та боєприпасів» схожий на термін «виробництво (виготовлення)», що наведений у Законі України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», без врахування специфіки Проекту. З огляду на те, що виробництво цивільної зброї та боєприпасів підлягає ліцензуванню відповідно до згаданого вище Закону, виникає питання щодо доцільності надання у двох законах визначень тієї самої діяльності.

4. Не можна погодитись зі змістом статті 5 «Категорії цивільної зброї», у якій згадується про віднесення пневматичної зброї до другої категорії, що потребує надання дозволу на її використання. За визначенням, яке дано у статті 1 цього ж законопроекту, вона не належить до вогнепальної зброї, а п. 2.7 ч. 2 ст. 2 «Сфера дії Закону» взагалі зазначає, що дія цього Закону не поширюється на пневматичну зброю, пістолети та револьвери газові.

5. Зазначений Проект створює умови для придбання цивільним населенням короткоствольної нарізної вогнепальної зброї, тобто револьверів і пістолетів різних розмірів та бойових властивостей. З огляду на зазначене, було б доречним запровадити певний випробувальний термін для потенційних власників короткоствольної зброї, протягом якого право на набуття короткоствольної вогнепальної нарізної зброї буде надано лише тим особам, які вже мають у власності мисливську чи спортивну вогнепальну зброю або пристрої вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, і не притягались до відповідальності у зв'язку з використанням вказаної зброї (пристроїв). Критерієм допустимості (недопустимості) у цьому разі могла би бути **Інформація про КІЛЬКІСТЬ правопорушень, учинених ЦИМИ особами за певний період.**

6. Варто **ДОПОВНИТИ** положення Розділу VI Проекту Закону «Володіння та користування цивільною зброєю та бойовими припасами іноземцями і особами без громадянства. Тимчасове ввезення на територію України та вивезення цивільної зброї та бойових припасів, транзит цивільної зброї», оскільки у вказаному розділі не передбачено вичерпного переліку категорій іноземців та осіб без громадянства і випадків перебування на території України, зокрема, не вказано охоронців, які супроводжують керівників відповідних іноземних делегацій, ввозять на територію України вогнепальну зброю та інші спецзасоби, відповідно до порядку, розробленого Міністерством закордонних справ України, та забезпечують їх носіння та

зберігання, а в окремих випадках і застосування. Вказані зміни матимуть наслідком викладення ст. 46 Проекту Закону у редакції, яка передбачатиме доповнення: «крім інших випадків, передбачених актами Кабінету Міністрів України».

Пункт 5 Пояснювальної записки до Проекту Закону вказує на відсутність додаткового виділення коштів з Державного бюджету України. Натомість, відповідно до окремих положень вищезазначеного Проекту, реалізація певних статей потребує додаткового бюджетного фінансування, зокрема: Розділом II передбачено створення та ведення Єдиного державного реєстру цивільної зброї, держателем якого, відповідно до п. 3 ст. 10, є Міністерство юстиції України, а суб'єктами цього Реєстру, відповідно до ст. 12, визначено Міністерство юстиції України та його територіальні органи, уповноважені органи Національної поліції України, Державну митну службу України, нотаріусів та суб'єктів господарювання у сфері обороту цивільної зброї і боєприпасів, що отримали відповідну ліцензію; ч. 4 ст. 44 передбачає спеціальний іспит із Курсів підготовки власників зброї, що проводиться уповноваженим на те представником органів Національної поліції; ст. 25, п.п. 2, 4 та 5 Прикінцевих та перехідних положень передбачають уведення Посвідчення власника зброї нового зразка.

*Данило Йосифович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
факультету № 3 ІПФПНП
Львівського державного університету
внутрішніх справ*

ПРОПОЗИЦІЇ ТА ЗАУВАЖЕННЯ
до Проекту Закону України
«Про внесення змін до Кодексу України
про адміністративні правопорушення
та Кримінального кодексу України
для реалізації положень Закону України
«Про цивільну зброю та боєприпаси»
(реєстр. № 4336-1)

1. Щодо внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення пропонуємо статтю 174 КУпАП викласти в такій редакції:

«Стрільба з вогнепальної, у тому числі цивільної зброї або холодної металевий чи пневматичної зброї, пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії в населених пунктах і в не відведених для цього місцях або з порушенням установленого порядку

Стрільба з вогнепальної, у тому числі цивільної зброї або холодної металевий зброї, пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії або пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду в населених пунктах і в не відведених для цього місцях, а також у відведених місцях з порушенням установленого порядку – тягне за собою накладення штрафу від ста до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією зброї, пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії і бойових припасів».

2. Щодо змісту пропонованої у Проекті Закону статті 36 КК України.

По-перше, автори законопроекту необхідну оборону визначають за допомогою вказівки на застосування сили та інші дії. Проте словосполучення «інші дії» передбачає, що

необхідною обороною можуть охоплюватись будь-які дії, які спрямовані на захист охоронюваних законом прав і свобод та/або інтересів (особи, держави тощо). Відповідно, чинна редакція видається більш лаконічною, а така «конкретизація», яка задекларована в Проєкті, є недоцільною.

По-друге, зайвим є доповнення визначення необхідної оборони вказівкою на те, що особа обороняється від суспільно небезпечного, протиправного діяння, оскільки складно уявити випадок, за якого діяння є суспільно небезпечним, однак при цьому не є протиправним. Крім того, вказівка на протиправність діяння певним чином може ускладнювати застосування положень ст. 36 КК України в пропонованій редакції у разі посягання, вчиненого особою, яка через вік, психічний стан чи інші обставини не підлягає кримінальній відповідальності. У цьому разі з урахуванням того, що такі особи не є суб'єктами кримінального правопорушення і фактично не можуть вчиняти правопорушення загалом, дискусійним видається твердження, що такі особи можуть вчиняти протиправні діяння. Попри це особа повинна мати право на необхідну оборону й від суспільно небезпечного посягання таких осіб, тому вказівка на оборону саме від суспільно небезпечного посягання у чинній редакції є достатньою і доповнення чи розширення змісту не потребує.

По-третє, автори цього Проєкту вказують на те, що суспільно небезпечне посягання при необхідній обороні повинно поєднуватись із застосуванням насильства чи реальної загрози такого посягання. Ця вказівка істотно звужує можливість особи на необхідну оборону, оскільки не будь-яке посягання супроводжується насильством чи погрозою його застосування. Право особи на необхідну оборону, яке закріплене Конституцією України, повинно гарантуватись за будь-яких умов при вчиненні особою суспільно небезпечного посягання, а не лише у вказаних у Проєкті випадках.

По-четверте, заслуговує критики відмова авторів Проєкту від конкретизації характеру шкоди, яка допускається при необхідній обороні. З положень пропонованої статті випливає, що особа може спричинити будь-яку шкоду тому, хто посягає.

Звертаємо увагу на те, що логіка чинної редакції статті 36 КК України вказує на певну співрозмірність спричиненої та відвернутої шкоди. В іншому разі заподіяння особою, приміром, в процесі вчинення крадіжки тяжких тілесних ушкоджень чи смерті буде правомірним діянням.

По-п'яте, не заслуговує підтримки визначення випадків, при яких не є кримінальним правопорушенням та виключає кримінальну відповідальність застосування особою будь-якої зброї, будь-яких інших засобів чи предметів у разі:

а) захисту від нападу чи негайного відвернення реальної загрози нападу незброєної особи, якщо така особа має беззаперечні переваги у фізичній кондиції порівняно з особою, яка реалізує право на необхідну оборону, незалежно від мети нападу. У такому випадку хто і за якими критеріями повинен визначати «беззаперечну перевагу у фізичній кондиції» – не зрозуміло, оскільки визначення, яке надається у примітці до пропонуваної редакції статті, надто абстрактне. Крім того, застосування будь-яких засобів для оборони і заподіяння будь-якої шкоди особі, яка здійснює посягання навіть у випадку, коли така особа має фізичну перевагу, не є виправданим;

б) захисту від насильницького задоволення статевої пристрасті у будь-яких формах чи проявах, чи для негайного відвернення загрози такого насильства. З урахуванням тієї обставини, що у КК України на сьогодні кримінально караним є вчинення будь-яких дій сексуального характеру, не пов'язаних з проникненням у тіло іншої особи (сексуальне насильство), видається абсолютно необґрунтованим виключати кримінальну відповідальність за спричинення будь-якої шкоди особі, яка вчиняла такі дії;

в) захисту від особи, яку виявлено на місці злочину під час вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину та яка із застосуванням сили чи з погрозою її застосування намагається втекти з місця злочину або перешкоджає поверненню майна, яким протиправно заволоділа. Автори законопроекту певним чином плутають межу між обставинами, які виключають кримінальну протиправність діяння, зокрема такими, як необхідна

оборона та затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Оскільки при завершенні суспільно небезпечного посягання в особи зникає й право на необхідну оборону, а виникає право на затримання. Якщо ж у разі виявлення особи на місці вчинення кримінального правопорушення здійснюється збройний чи інший насильницький опір, в особи й за чинною редакцією виникає право на необхідну оборону, яка при цьому не повинна перевищувати визначених законом меж. За пропонуваною редакцією правомірним буде заподіяння будь-якої шкоди особі, яка заволоділа незаконно майном і не повертає його. Однак у тому разі, якщо, скажімо, крадіжка вже є закінченим кримінальним правопорушенням, то застосування сили для повернення майна, згідно з положеннями доктрини кримінального права, не може утворювати стану необхідної оборони;

г) відвернення спроби протиправного заволодіння вогнепальною зброєю, яка законно перебуває у власності особи, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає. Сам факт незаконного заволодіння вогнепальною зброєю не може слугувати підставою для можливості заподіяння правопорушнику будь-якої шкоди. Адже законодавець таку можливість завжди пов'язував виключно з випадками її застосування, коли особа з використанням зброї становила загрозу для життя чи здоров'я інших осіб. При цьому автори з незрозумілих причин обмежили такий випадок виключно вогнепальною зброєю;

г) захисту від нападу тварин, що безпосередньо загрожують життю чи здоров'ю людей, чи негайного відвернення реальної загрози такого нападу. Загальноприйнятою є позиція, згідно з якою необхідна оборона матиме місце виключно при здійсненні суспільно небезпечного посягання, яке може вчинити лише фізична особа (людина). Якщо джерелом небезпеки є дії тварин, заподіяння шкоди охоронюваним інтересам може розглядатися виключно у межах такої обставини, як крайня необхідність.

Незрозумілою видається позиція авторів Проекту щодо реалізації права на необхідну оборону при насильницькому протиправному вторгненні в житло чи інше приміщення,

оскільки в ч. 4 цієї статті такого окремого пункту немає, а у примітці дається визначення «житла», «садиби», «іншого володіння особи».

3. Щодо змісту пропонованої у Проєкті редакції статті 263 КК України.

Необґрунтованою видається відмова від криміналізації незаконного поводження з холодною зброєю, адже дії, які передбачені у чинній редакції ч. 2 ст. 263 КК України, містять достатній рівень суспільної небезпеки для встановлення кримінальної відповідальності. Тож обмежувати предмет складу цього кримінального правопорушення виключно вогнепальною зброєю не можна.

Невиправданою є пропозиція щодо доповнення цієї статті кваліфікуючим складом, який встановлює відповідальність за використання зброї, вибухових речовин або вибухових пристроїв, набутих без передбаченого законом дозволу, як знаряддя чи засобу вчинення злочину, відповідальність за який передбачена статтями 110, 112, 113, 121, 122, 129, 146, 147, 187, 189, 194, 261, 294, 342, 345, 345-1, 346, 347, 347-1, 348, 348-1, 349, 349-1, 350, 352, 377, 378, 379, 398, 399, 400 цього Кодексу. В такому разі порушується один із основоположних принципів кримінального права *non bis in idem*, оскільки відповідальність за незаконний обіг зброї передбачена іншими частинами цієї статті, а вчинення наведених у переліку кримінальних правопорушень – відповідно, іншими. Отже, у разі придбання зброї чи вибухових пристроїв з метою подальшого вчинення диверсії кваліфікуватиметься за ч. 1 ст. 262 КК України та як готування до правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 113 КК України, і враховувати цю обставину ще раз у межах ст. 263 КК України недоречно.

Не підтримуємо позицію й щодо визначення у цій статті нової редакції спеціальної підстави звільнення від кримінальної відповідальності. Оскільки, на відміну від чинної редакції, у пропонованій для звільнення від кримінальної відповідальності достатньо лише добровільно здати органам влади зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої.

Необґрунтованими є положення пропонованої статті щодо вказівки на те, що не містять складу злочину і не мають наслідком кримінальну відповідальність за ст. 263 КК України дії, пов'язані з виготовленням і зберіганням аналогів старовинної вогнепальної зброї, незалежно від мети виготовлення. Виготовлення і подальше поводження з таким різновидом зброї становить не меншу суспільну небезпеку від поводження з предметами кримінального правопорушення, визначеними у пропонованій статті.

Данило Йосифович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
факультету № 3 ІПФПП
Львівського державного університету
внутрішніх справ

Розділ 3

РЕКОМЕНДАЦІЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ

РЕЗОЛЮЦІЯ

Всеукраїнської науково-практичної конференції «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

м. Львів

10 квітня 2020 року

За результатами обговорення доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми зміцнення економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності» окреслено низку актуальних питань щодо розробки нормативно-правових основ управління безпекою підприємницької діяльності в Україні, прогнозування та оцінювання ризиків у системі державного управління соціально-економічними процесами, соціально-економічних наслідків впливу світової пандемії на економіку України тощо. За результатами обговорення сформульовано такі практичні рекомендації:

1. Використовувати цифрові фінансові послуги з огляду на заходи соціального дистанціювання для боротьби з пандемією COVID-19, що сприятиме підвищенню прозорості фінансових операцій та цілісності й безпеці глобальної системи платежів. Наглядовим органам, підрозділам фінансової розвідки та правоохоронним органам продовжувати обмінюватися інформацією з приватним сектором для визначення пріоритетних питань та зниження рівня ключових ризиків відмивання коштів, зокрема пов'язаних зі шахрайством, та ризиків фінансування тероризму в контексті проблематики COVID-19.

2. Реалізовувати політику імпортозаміщення, яка в умовах посилення зовнішньоекономічних загроз, ускладнення процедури та подовження термінів постачання товарів з країн, в яких активно поширюється коронавірус, а також зменшення обсягів ввезення та зростання цін на певні види імпортованих товарів, є реальним кроком до реформування національної економіки.

3. Апробувати альтернативні підходи (суб'єкто-центричний, статистичний, логіко-правовий, довірознавчий, історично-циклічний, синергетичний) до оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму в рамках Національної оцінки ризиків нелегальних фінансових операцій, що надасть можливість вчасно і всебічно ідентифікувати загрози та вживати відповідних заходів щодо їх нейтралізації (мінімізації).

4. Посилити вимоги до захисту інформації в інформаційних системах підприємств України з урахуванням актуальних кіберзагроз, зокрема визначити принципи управління інформаційною безпекою та криптографічного захисту інформаційних систем підприємств в Україні; встановити обов'язкові мінімальні вимоги щодо організації заходів із забезпечення безпеки інформації та порядку поетапного впровадження цих вимог на підприємствах.

5. Розробити сучасні підходи до прогнозування і попередження можливих екологічних небезпек антропогенного чи природного походження, забезпечити контроль за дотриманням законодавства та правопорядку у цій сфері з метою покращення екологічної ситуації в Україні.

6. Здійснити організаційно-економічні перетворення в аграрній сфері шляхом: запровадження стандартизованого організаційно-правового механізму укладення угод відповідно до різних організаційно-правових форм діяльності; створення інфраструктури, яка забезпечить ефективне і прозоре функціонування ринку земель сільськогосподарського призначення; забезпечення державного контролю за дотриманням законо-

давства в сфері здійснення операцій з землею, щонайперше для захисту інтересів сільського населення.

7. Розглянути можливість впровадження безперечного (безумовного) основного доходу (з англ. *unconditional-basic income*) на засадах високого рівня громадянської та економічної свідомості населення, стабільної та ефективної податкової системи, детінізації доходів і майна шляхом вдосконалення системи оподаткування (впровадження прогресивної шкали прибуткового податку) та збільшення ставок фіскальних інструментів (зокрема ренти за використання природних ресурсів).

***Ухвалено учасниками конференції
10 квітня 2020 р.,
м. Львів***

РЕЗОЛЮЦІЯ
круглого столу з обговорення
актуальних питань підготовки фахівців
для Міністерства внутрішніх справ України
і Національної поліції України за пріоритетними
профілями забезпечення професійної освіти
у Львівському державному університеті внутрішніх справ
(протидія торгівлі людьми
та загальнокримінальним злочинам)

м. Львів

15 липня 2020 року

Учасники круглого столу з обговорення актуальних питань підготовки фахівців для Міністерства внутрішніх справ України і Національної поліції України за пріоритетними профілями забезпечення професійної освіти у Львівському державному університеті внутрішніх справ (протидія торгівлі людьми та загальнокримінальним злочинам), обговоривши основні напрями роботи заходу, дійшли певних висновків:

За напрямом «Протидія торгівлі людьми: міжнародні та національні стандарти» підкреслено, що торгівля людьми є сучасним проявом рабства. Це явище, яке порушує права людини, принижує її честь і гідність.

Серед основних досягнень України з питань протидії торгівлі людьми названо такі:

- запровадження гарячої лінії за номером телефону 15-47 для осіб, які постраждали від торгівлі людьми;
- удосконалення національного механізму взаємодії суб'єктів, які протидіють торгівлі людьми, підвищення кадрового потенціалу державних установ;
- сприяння у міжнародних розслідуваннях;
- внесення змін до Кримінального кодексу України, які увідповіднили поняття «торгівля людьми» з вимогами Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми;

- підвищення рівня ідентифікації постраждалих осіб та надання їм допомоги;

- підготовка фахівців для Міністерства внутрішніх справ і Національної поліції України у сфері протидії торгівлі людьми.

За напрямом «Новітні тенденції та проблеми в діяльності підрозділів по боротьбі зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, та карного розшуку, врахування їх у підвищенні якості професійного навчання»

визнано проблемні аспекти у:

- взаємодії слідчого з іншими органами та підрозділами при розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень;

- проведенні слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій;

- комунікації працівників практичних підрозділів під час досудового розслідування з неповнолітніми як з потерпілими, підозрюваними, так і свідками;

- ідентифікації осіб, які стали жертвами торгівлі людьми.

Наголошено на необхідності врахування їх в освітньому процесі ЛьвДУВС, зокрема, більше уваги приділити практичним заняттям з оперативного документування фактів торгівлі людьми та загальнокримінальних злочинів, акцентувати увагу на кваліфікації кримінальних правопорушень, залучати до практичних занять зі здобувачами вищої освіти, крім працівників Національної поліції, представників Міграційної та Прикордонної служб.

За напрямом «Підготовка фахівців за пріоритетними профілями забезпечення професійної освіти у Львівському державному університеті внутрішніх справ» зазначено, що у здобувачів вищої освіти ЛьвДУВС формуються правничі навички, обізнаність з питань суспільної етики та загальних прав людини, розуміння фундаментальної ролі правника в утвердженні верховенства права через захист прав і свобод людини.

Обговорено актуальні питання підготовки фахівців для Міністерства внутрішніх справ України і Національної поліції

України за пріоритетними профілями забезпечення професійної освіти у Львівському державному університеті внутрішніх справ (протидія торгівлі людьми та загальнокримінальним злочинам), а саме:

- Стратегію розвитку системи МВС України в частині підвищення ефективності підготовки фахівців у ЛьвДУВС;
- трирівневу модель підготовки поліцейських, затверджену Наказом МВС України від 29 січня 2018 року № 51;
- становлення професійної освіти як системи змісту та інтерактивних методик викладання правничих дисциплін;
- упровадження результатів діяльності наукових і науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти Університету в роботу практичних підрозділів за пріоритетними профілями забезпечення професійної освіти;
- упровадження практики проведення круглих столів з обговорення актуальних питань підготовки кадрів у ЛьвДУВС за участю представників органів і підрозділів Експертної служби МВС та Національної поліції України;
- проведення науково-дослідних робіт з актуальних проблем службової діяльності поліцейських.

За напрямом реалізації освітніх програм з урахуванням потреб стейкхолдерів зазначено, що інтереси правоохоронних і правозахисних структур враховуються у проектуванні й реалізації освітніх програм через надання пріоритету проблемам правоохоронної діяльності у визначенні навчальних дисциплін і формуванні навчального плану, виборі тематики наукових пошуків здобувачів, виконанні замовлень органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, правоохоронних органів, інших організацій та установ тощо.

Окреслено напрями для продовження ефективної співпраці ЛьвДУВС із потенційними й реальними працедавцями, зокрема, доцільно:

- відвести більше навчального часу для вивчення засад кримінального аналізу як окремого напрямку підготовки фахівців-практиків;
- забезпечити вибірковість дисциплін, зберігши при цьому предмети з основним (обов'язковим) вивченням;

- продовжити участь в освітньому процесі (лекціях, практичних заняттях, квестах, вебінарах, тренінгах тощо) практичних працівників, особливо Експертної служби МВС та Національної поліції України;

- погоджувати з практичними підрозділами Нацполіції низку освітніх програм (планів, графіків), інших навчально-методичних матеріалів, що розробляються для професійного навчання поліцейських;

- зосередити основний фокус освітніх програм на вирішенні комплексних проблем у сфері професійної та/або дослідницької діяльності, творчого підходу та пошуку альтернативних рішень, результати яких міститимуть наукову новизну і матимуть значення для юридичної теорії та практики;

- чітко орієнтуватися на визначені спеціальні компетентності і програмні результати навчання майбутніх випускників;

- практикувати проведення лекцій-диспутів, семінарів і конференцій, тренінгів, днів відкритих дверей, профорієнтаційних заходів, щоби з'ясувати позиції роботодавців щодо якості й рівня освіти та надалі враховувати їхні пропозиції у формуванні змісту ОНП відповідно до потреб ринку праці;

- підписати угоди зі стейкхолдерами щодо включення їх до складу проєктних груп (та / або груп забезпечення) освітніх програм.

Резюмуючи зазначене та керуючись результатами узагальнень виступів і дискусій, учасники круглого столу з обговорення актуальних питань підготовки фахівців для Міністерства внутрішніх справ України і Національної поліції України за пріоритетними профілями забезпечення професійної освіти у Львівському державному університеті внутрішніх справ (протидія торгівлі людьми та загальнокримінальним злочинам) висновують про необхідність розвитку системи МВС України в частині підвищення ефективності професійної освіти.

Зокрема, акцентується, що правнича професія – це вид трудової діяльності, що потребує підвищеної суспільної довіри, а це, своєю чергою, вимагає належної підготовки здобувачів вищої освіти: формування у них якісних знань, розвитку практичних навичок, виховання національно-патріотичних і державницьких цінностей.

Учасники круглого столу

РЕЗОЛЮЦІЯ
Міжнародної науково-практичної конференції
«СУЧАСНІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ
ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ»

м. Львів

4 грудня 2020 року

За результатами обговорення доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні механізми протидії торгівлі людьми» окреслено низку актуальних питань щодо: ролі Національного координатора в системі національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми; соціально-педагогічних підходів до протидії торгівлі людьми; діяльності міжнародних організацій із протидії торгівлі людьми; сучасних викликів у протидії торгівлі людьми в Україні. За підсумками конференції сформульовано такі практичні рекомендації:

1. Удосконалити з урахуванням швидкоплинних змін кримінальних тенденцій у злочинному середовищі нормативно-правове та інформаційно-аналітичне забезпечення щодо протидії торгівлі людьми у сучасних умовах.

2. У зв'язку з поширенням торгівлі людьми у різних формах об'єднати зусилля правоохоронних та інших державних органів для активізації діяльності, спрямованої на правове та організаційно-тактичне забезпечення протидії торгівлі людьми.

3. З урахуванням ситуації, що склалася внаслідок COVID-19, розробити сучасні механізми реагування на торгівлю людьми як на національному, так і на регіональному рівнях.

4. Збільшити фінансове й технічне забезпечення правоохоронних органів для якіснішого та ефективнішого виявлення і документування кримінальних правопорушень у сфері боротьби з торгівлею людьми.

5. Розробити сучасні методики набуття та поширення досвіду інноваційної освітньої діяльності, покращення змісту інтерактивних форм навчання, специфіки їх використання у закладах вищої освіти системи МВС України.

6. Запровадити при викладанні дисциплін у вишах МВС низку інноваційних технологій та інтерактивних методик, а саме симуляційних вправ, поліцейських квестів як невід'ємної складової освітньої процесу.

7. Організувати на базі Львівського державного університету внутрішніх справ проведення пілотної всеукраїнської симуляційної вправи з фахівцями правоохоронних органів, інспекцій праці, прокуратури, неурядових організацій, міграційних, прикордонних та соціальних служб за тематикою «Протидія торгівлі людьми».

8. Розробити методичний посібник із впровадження інтерактивних методик у навчальний процес закладів вищої освіти системи МВС України, на основі якого проводити практичні вправи у всіх вишах МВС за підтримки Координатора проєктів ОБСЄ в Україні.

***Ухвалено учасниками конференції
4 грудня 2020 р.,
м. Львів***

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1. ДИНАМІКА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	5
Гловюк І. В.	
Практика Верховного Суду стосовно використання у доказуванні результатів негласних слідчих (розшукових) дій.....	5
Рубан К. П., Марко С. І.	
Проблемні питання електронного декларування майнового стану публічних службовців.....	18
Ковалів М. В., Єсімов С. С.	
Принципи організації та правового регулювання внутрішньовідомчого контролю в органах Національної поліції.....	31
Сеник В. В., Зачек О. І.	
Визначення оптимальних технічних вимог до систем відеоспостереження та відеоаналітики для забезпечення ефективної діяльності Національної поліції.....	41
Комісарчук Ю. А., Майстренко М. М.	
Крос-культурна компетентність працівника Національної поліції України.....	49
Йосипів Ю. Р., Туз Н. Д., Туз М. В.	
Актуальні питання забезпечення публічної безпеки та порядку в умовах запровадження карантинних обмежень.....	55
Дідик Н. І., Гранківський Р. Г.	
Проблематика застосування окремих видів адміністративних стягнень.....	68
Ільків Н. В.	
Правові заходи запобігання аграрному рейдерству як важливий чинник ефективності земельної реформи.....	76

Мармура О. З.

Проблеми кримінальної відповідальності за сукупність кримінальних правопорушень	92
---	----

Татарин І. І.

Забезпечення відшкодування шкоди під час здійснення дізнання.....	100
---	-----

Розділ 2. НАУКОВИЙ СУПРОВІД ЗАКОНОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	113
---	-----

ПРОПОЗИЦІЇ ТА ЗАУВАЖЕННЯ до Проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень Конвенції про кіберзлочинність та підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю»	113
---	-----

ПРОПОЗИЦІЇ ТА ЗАУВАЖЕННЯ до Проекту Закону України «Про критичну інфраструктуру та її захист»	116
---	-----

ПРОПОЗИЦІЇ до Проекту розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції державної програми розвитку дослідницьких інфраструктур в Україні на 2021–2026 роки»	124
--	-----

ДОКТРИНАЛЬНЕ ТЛУМАЧЕННЯ положень статті 364 КК України	128
--	-----

ПРОПОЗИЦІЇ до Проекту Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо проведення судово-психіатричної експертизи в адміністративному провадженні»	130
--	-----

ПРОПОЗИЦІЇ до Проекту Закону України «Про цивільну зброю та боєприпаси» (реєстр. № 4335-1)	134
--	-----

ПРОПОЗИЦІЇ ТА ЗАУВАЖЕННЯ до Проекту Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України для реалізації положень Закону України «Про цивільну зброю та боєприпаси» (реєстр. № 4336-1)	137
---	-----

Розділ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ ЗАХОДІВ.....	143
--	-----

РЕЗОЛЮЦІЯ Всеукраїнської науково-практичної конференції «АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ» (10 квітня 2020 року).....	143
--	-----

РЕЗОЛЮЦІЯ круглого столу З ОБГОВОРЕННЯ АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ І НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЗА ПРІОРИТЕТНИМИ ПРОФІЛЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ У ЛЬВІВСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ВНУТРІШНІХ СПРАВ (ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА ЗАГАЛЬНОКРИМІНАЛЬНИМ ЗЛОЧИНАМ) (15 липня 2020 року).....	146
---	-----

РЕЗОЛЮЦІЯ Міжнародної науково-практичної конференції «СУЧАСНІ МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ» (4 грудня 2020 року).....	151
---	-----

Інформаційний бюлетень з проблем діяльності підрозділів Національної поліції

Редагування *Оксана Шмиговська*

Макетування *Надія Лесь*

Друк *Іван Хоминець*

Підписано до друку 14.05.2021.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк.9,07.

Тираж 100 прим. Зам № 20-21.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідectво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного
реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.